

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»

Л.О.ВДОВЕНКО, О.С.ЧЕРНЕНКО

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

Монографія

Вінниця
«Нілан-ЛТД»
2017

Рецензенти:

Стецюк П.А., доктор економічних наук, професор, завідувач відділу кредитування, страхування та фінансів підприємств ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України;

Непочатенко О.О., доктор економічних наук, професор, Уманський національний університет садівництва;

Прутська О.О., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та кредиту Вінницького національного аграрного університету

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», протокол №10 від 19 жовтня 2016 року

Вдовенко Лариса Олександрівна, Черненко Ольга Сергіївна

В 25 Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері: Монографія / Л.О.Вдовенко, О.С.Черненко.– Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 252 с.

ISBN 978-966-924-719-3

У монографії розкрито теоретичні та методичні засади розвитку системи фінансової безпеки задля підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки.

Запропоновано комплексний механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Удосконалено модель теоретичного забезпечення управління фінансовою безпекою підприємств аграрної сфери та градацію рівнів фінансової безпеки.

Запропоновано стратегічні напрями посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері шляхом формування належного рівня їх фінансового забезпечення, розвитку системи фінансової безпеки та вдосконалення державного регулювання, що завдяки використанню основних тактичних підходів, серед яких і застосування обліково-фінансових технологій, в основі яких відображення у звітності найбільш значущих активів сільськогосподарських підприємств, сприятиме через індикатори розвитку захисту їхніх пріоритетних інтересів та забезпеченню високого рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та загалом фінансової безпеки підприємства.

Значна увага в монографії приділена питанням кредитного забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва та його впливу на рівень фінансової безпеки.

Монографія розрахована на широке коло науковців, керівників органів управління сільського господарства, викладачів, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться питаннями фінансової безпеки підприємств аграрного сектору економіки.

УДК 658.14/.17:631.11

ISBN 978-966-924-719-3

© Вдовенко Л.О., Черненко О.С., 2017

© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	7
1.1. Сутність фінансової безпеки та фактори, що її визначають...	7
1.2. Фінансова діагностика в системі фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.....	32
1.3. Державне регулювання фінансової безпеки.....	49
РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМ-НИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	64
2.1. Оцінка стану фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва.....	64
2.2. Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.....	83
РОЗДІЛ 3. КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	105
3.1. Механізм банківського кредитування суб'єктів підприємництва.....	105
3.2. Оцінка стану банківського кредитування суб'єктів сільськогосподарського виробництва.....	114
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	132
4.1. Фінансовий менеджмент в забезпеченні фінансової безпеки.....	132
4.2. Стратегічні напрями та тактичні підходи посилення фінансової безпеки.....	161
4.3. Розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери економіки.....	173
ВИСНОВКИ.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	219

ВСТУП

В умовах трансформаційних змін в економіці України пріоритетним напрямом економічної політики держави має бути підтримка стабільності та економічного зростання суб'єктів підприємництва. Стабільний розвиток національної економіки поряд з іншим визначається рівнем безпеки її окремих секторів, серед яких провідне місце займає аграрний.

Однією з важливих складових економічної безпеки держави є фінансова безпека, без якої практично неможливо ефективно здійснювати підприємницьку діяльність, зокрема і в аграрній сфері. Фінансова безпека суб'єктів аграрного підприємництва характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек, здатністю забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та сталого розвитку фінансової системи України.

Надзвичайна складність, динамізм та особливості фінансових відносин у специфічній галузі економіки – сільському господарстві – викликають дискусії щодо вирішення питань, націленість яких лежить у площині розуміння того, яким чином фінансова безпека сприяє ефективному розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері та забезпеченню продовольчої, національної й екологічної безпеки країни в цілому.

Найбільш вагомий внесок у розвиток науки щодо економічної та фінансової безпеки зробили вітчизняні та зарубіжні вчені й практики, серед яких: Л. Абалкін, Т. Аллісон, К. Жюгляр, Дж.-Найт, Г. Фостер, Дж.-К. Ван Хорн, Й. Шумпетер. Дослідженнями у сфері фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання реального сектору економіки, а також окремих теоретичних аспектів формування системи фінансової безпеки займались Дж. Агенті, Е. Альтман, В. Андрійчук, В. Базилевич, О. Барановський, В. Бекерман, В. Бівер, М. Білик, І. Бінько, І. Бланк, О. Василик, Т. Васильців, І.Вахович, О. Власюк, В. Геєць, К. Горячева, О. Гривківська, О. Гудзь, З. Герасимчук, М. Дем'яненко, Л.І. Донець, А. Єпіфанов, М. Єрмошенко, Т. Єфіменко, І. Камінська, Г. Козаченко, Л. Лігоненко, І. Лютий, М. Малік, К. Мельник, В. Мунтіян, В. Москаленко, Р. Папехін, Б. Пасхавер, Н. Прокопенко, Б. Райзберг, П. Саблук, П. Стецюк, Р. Таффлер, О. Терещенко, В. Шлемко, А. Чупіс та інші вчені. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних засад формування фінансової звітності як основи оцінки фінансової безпеки зробили Ф. Бутинець, С. Голов, В. Жук, В. Завгородній, С. Зубілевич, В. Пархоменко, Г. Славюк, В. Стражев, Б. Усач, В. Швець та інші.

У наукових розробках виділено певні ознаки, що визначають систему критеріїв і показників, організаційних форм та механізмів захисту від наявних викликів і загроз фінансової безпеки. Водночас майже відсутні аналіз взаємозв'язку фінансової безпеки з пріоритетними інтересами суб'єктів аграрної сфери, комплексне відображення проблеми формування системи фінансової безпеки, усталений понятійний апарат, узагальнюючі оцінки ступеня ризику, реальних збитків, завданих їх безпеці, всебічний перелік критеріїв оцінки та індикаторів фінансової безпеки. Дана ситуація ускладнює запровадження як одного методологічного підходу, так і зведення у єдину сукупність проблем, що дозволило б сформуванню стратегію посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

За структурою монографія складається з чотирьох розділів.

У першому розділі розглядаються теоретичні основи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, зокрема, удосконалено модель теоретичного забезпечення управління фінансовою безпекою підприємств аграрної галузі, здійснено аналіз державного регулювання фінансової безпеки.

У другому розділі розглянуто стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки, зокрема здійснено аналіз стану фінансового забезпечення, визначено рівень фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств регіону та чинники впливу на нього, побудовано моделі кореляційно-регресійного аналізу зв'язку результативної і факторної ознак.

Третій розділ монографії присвячений питанням кредитного забезпечення суб'єктів аграрної сфери, в якому зроблено висновок, що управлінські рішення фінансових менеджерів у сфері залучення кредитних ресурсів мають спрямовуватись на максимізацію прибутку за рахунок ефективного використання банківських кредитів, що сприятиме підвищенню рівня їх фінансової безпеки. У забезпеченні стабільності фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери важливе значення мають ефективність і дієвість грошово-кредитної політики держави, яка завдяки застосуванню конкретних методів і важелів впливу сприятиме поліпшенню кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

В четвертому розділі «Напрями вдосконалення фінансової безпеки» розроблено механізм управління фінансовою безпекою, удосконалено діагностику фінансової безпеки шляхом розробки градації її рівнів, запропоновано стратегію посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері та шляхи покращення їх кредитного забезпечення.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

1.1. Сутність фінансової безпеки та фактори, що її визначають

Важливість фінансової безпеки підприємств в аграрній сфері економіки як складової фінансової безпеки країни і підтримка сталого її рівня пов'язана з необхідністю вирішення продовольчої та екологічної безпеки, тому є стратегічним напрямом економічної політики держави. Своєчасна оцінка фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки є передумовою запобігання фінансовим загрозам і негативним фінансовим явищам у виробничо-господарській діяльності галузі в цілому, а в подальшому стабілізації діяльності і розвитку в умовах конкурентного економічного середовища.

Зважаючи на відсутність теоретичних та практичних розробок щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, виникає необхідність узагальнення та уточнення теоретичної та практичної бази даної тематики з метою надання пропозицій щодо подальшого розвитку системи фінансової безпеки з урахуванням умов сьогодення і впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що є загрозою пріоритетним інтересам аграріїв.

В наукових дослідженнях вже здійснювались наміри знайти відповідь на ці та інші питання, однак і сьогодні відсутнє бачення комплексного підходу до розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Закордонні автори [17, с. 256], [140], [103], [150] розглядають фінансову безпеку, як достатню кількість коштів у громадян та домогосподарств, що дає змогу їм максимально задовольняти свої потреби. Саме через це забезпечується стабільне функціонування фінансової системи країни.

Високо оцінюючи їхній внесок у дослідження практичних аспектів забезпечення фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання, варто зосередити увагу на визначенні теоретичних засад формування фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки. На сьогодні є цілий ряд нерозв'язаних проблем у цій сфері, зокрема пов'язаних із фінансовою діагностикою та прогнозуванням кризових явищ, вибором фінансових важелів і методів забезпечення фінансової стійкості та ефективності підприємницької діяльності, а також оцінкою їх реалізації.

Перш ніж розглянути сутність поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері» варто зупинитись на трактуванні поняття «безпека» різними авторами (додаток А).

Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови (за редакцією Бусела В.Т.) [44, с.70] дає тлумачення безпеці як «стану, коли кому, чому-небудь ніщо не загрожує».

Мочерний С.В. в Економічному енциклопедичному словнику [117, с.50], під безпекою розуміє «стан захищеності певного об'єкта або суб'єкта від різних загроз та наявність комплексу відповідних заходів для усунення таких заходів».

Юридична енциклопедія [172, с.207] вказує, що «безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози».

Фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо розв'язати жодне із завдань, що поставлені перед суб'єктами аграрної сфери.

Термін «фінансова безпека» рідко зустрічається в словниках, енциклопедіях тощо, однак, в Економічному енциклопедичному словнику [117, с.505] наводиться поняття «фінансової безпеки держави» як «стану розвитку та функціонування фінансової системи, для якого властива стійка національна валюта, стабільна й динамічне економічне зростання (за низьких темпів інфляції або її відсутність), а внутрішній і насамперед зовнішній борг не загрожують фінансовій системі крахом, внаслідок чого фінансові ресурси країни ефективно використовуються в інтересах окремої людини, трудового колективу, різних соціальних верств і груп та всього суспільства».

Так, Ю. Любимцев і А. Логвина [107, с. 55–64] вважають, що фінансова безпека являє собою «... забезпечення такого розвитку економіки, фінансової системи і фінансових відносин та процесів у країні та регіоні за якою б створювалася б необхідні (прийнятні) фінансові умови та ресурси для соціально-економічної стабільності і розвитку суспільства в цілому та конкретного регіону, збереження цілісності й єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам країни в цілому й конкретному району зокрема».

Фінансова безпека країни, господарюючих суб'єктів – відносно нова дефініція, розробка якої зумовлена стрімким впливом

іноземного капіталу на напрям і темпи реалізації важливих вітчизняних державних програм у всіх галузях економіки, науки і техніки, витісненням вітчизняної продукції з міжнародного ринку, що майже зроблено, отриманням необмеженого доступу до ресурсів країни, нав'язуванням контрактів на постачання морально застарілих і екологічно шкідливих виробництв і технологій... Всі ці чинники негативно впливають на рівень ВВП країни, на стан захищеності економіки України, вимагають внесення корективів у організацію системи забезпечення фінансової безпеки країни, в також вітчизняного законодавства [135, с. 110].

Вищенаведені теоретичні підходи свідчать про багатогранність цієї дефініції, тому широким є спектр факторів і загроз фінансовій безпеці держави, зокрема зовнішніх, серед яких виділяють загрози прямої і непрямой дії (додаток Б).

Основними показниками стану фінансової безпеки держави є рівень інфляції, рівень внутрішнього і зовнішнього боргу, дефіцит державного бюджету, динаміка яких впродовж останніх років свідчить про зростання цих показників, а отже зниження фінансової безпеки України (табл.1.1).

В економічних джерелах зустрічаються трактування більш широкого поняття на макрорівні фінансової безпеки реального сектору економіки. Так, Н.Я. Юрків [173, с. 110] дає визначення фінансової безпеки реального сектору економіки в регіональному вимірі і пропонує під цим поняттям «розуміти стійкий стан захищеності регіонів, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих фінансових чинників на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку реальних секторів їхніх економік».

Автор виділяє внутрішній і зовнішній аспект фінансової безпеки і вказує, що «внутрішній спрямований на стимулювання розвитку, збільшення фінансового потенціалу реального сектору економіки для забезпечення балансу потреб і фінансових можливостей регіонів, з одного боку, та балансу фінансових інтересів їх соціальної, економічної й екологічної сфер – з другого. Зовнішній аспект передбачає певну фінансову незалежність та одночасно поєднання фінансової безпеки реального сектору економіки з регіональною й загальнодержавною»[173, с.101].

Показники стану фінансової безпеки України*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.**	2015 Р.**	2016 р.**
Дефіцит / профіцит державного бюджету, % ВВП	-1,4	-1,3	-3,9	-5,9	-1,8	-3,9	-4,5	-4,9	-2,28	-2,94
Внутрішній борг,% ВВП	2,5	4,7	10,0	13,1	12,4	13,5	17,8	29,4	25,7	28,1
Зовнішній борг, % ВВП	7,4	9,1	14,9	16,8	15	14,8	15,5	31,0	41,7	41,1
Рівень інфляції, %	16,6	23,0	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4
Рівень монетизації (відношення грошової маси до ВВП), %	32,0	38,2	47,0	56,9	52,2	54,88	55,6	61,2	50,0	46,3
Вартість банківських кредитів, відсотки річні	14,4	15,9	17,0	14,0	15,3	18	16,7	20,7	20,2	22,1

*Джерело: [178]; ** [179, 180,181, 182];

***www.cost.ua/budget/debt/; index.minfin.com.ua

Так, В. Белоліпецький стверджує, що фінансова рівновага на макrorівні є результатом сприятливого розв'язання основного фінансового протиріччя між дохідністю, ліквідністю й ризиком, основними параметрами вартості [11, с. 102].

Отже, у всіх трактуваннях поняття «безпека» робиться акцент на наявності загроз, а в трактуванні «фінансової безпеки» вже чітко звужується акцент на загрозах, властивих фінансовій безпеці держави. На нашу думку, фінансова безпека реального сектору економіки є складовою фінансової безпеки держави, тому залежить від стратегічних цілей державної політики (рис.1.1).

Рис. 1.1. Місце фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі загальної безпеки України [85, с. 25]

Поняття «безпека підприємства» є ширшим поняттям, яке дає більш ширшу характеристику конкретних загроз підприємству.

Так, Мочерний С.В. в Економічній енциклопедії [118, с.95] розглядає безпеку підприємства як «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства, компанії від мафіозно-тіньових структур, нечесної конкуренції, некомпетентних рішень, недосконалих законів, а також здатність протистояти, цим загрозам і реалізовувати внутрішні цілі».

Економічний енциклопедичний словник [117, с.50] при визначенні «безпеки підприємства організаційно-економічної» зосереджує увагу на внутрішніх чинниках, що її визначають, тобто вважаючи під нею «стан захищеності інтересів підприємства, фірми або компанії від некомпетентного або навмисного шкідливого

управління, від хиб ринкової економіки і недосконалого державного регулювання та іншого, а також комплекс заходів щодо їх нейтралізації».

Більш загальне трактування цього поняття зустрічаємо: у О.І. Захарова [68, с.75–78], який стверджує, що фінансова безпека «складається із здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію у відповідності з цілями загальної, корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища». Автор вважає, що «одним із головних чинників організації фінансової безпеки підприємства є її організація управління» під якою «розуміється свідомий цілеспрямований вплив із боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на суб'єкти безпеки (організація й управління, фінансами, плануванням, контроль і аналіз фінансів, інформаційні ресурси, зовнішньоекономічна діяльність, персонал і т.д.), який здійснюється з метою направлення їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів фінансової діяльності»;

– у Р.С. Папехіна [128], який «фінансову безпеку визначає як граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам»;

– у Є.П. Картузова [80, с.174], який трактує фінансову безпеку як «фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий стан розвитку цієї фінансової системи».

На думку І.А. Бланка, «фінансова безпека являє собою систему кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, у комплексі відображаючи рівень його фінансової захищеності» [15].

Таким чином, можна стверджувати, що зниження рівня фінансової безпеки держави безпосередньо залежить від проблем забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємств. Основною метою фінансової безпеки є гарантування захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечення ефективного розвитку підприємств в довгостроковій перспективі.

У ході дослідження було встановлено, що на сьогодні в

економічній теорії вирізняють два основні підходи до визначення сутності фінансової безпеки підприємства. Відповідно до першого підходу, фінансову безпеку розглядають як одну з найважливіших складових економічної безпеки підприємства. Другий підхід наголошує на необхідності виокремлення фінансової безпеки як самостійного об'єкта дослідження та управління [176, с.100–111].

Фінансову безпеку слід трактувати як стан найбільш ефективного використання фінансових ресурсів, виражених у високих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності агробізнесу, ефективності управління основними та оборотними коштами, структурою капіталу, фінансовими потоками як індикаторами поточного фінансового стану та розвитку суб'єкта підприємництва в довгостроковій перспективі. В літературних джерелах вділяють такі підходи до розгляду фінансової безпеки підприємств (рис.1.2).

Головною метою фінансової безпеки підприємства на думку автора є «гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування сьогодні та високий потенціал розвитку в майбутньому» [7, с. 101].

Кириченко О.А. [84, с.15] вважає, що «фінансова безпека підприємства представляє собою фінансовий стан і фінансову стабільність, здатність забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності. Узагальнюючим показником оцінки безпеки є необхідний приріст власного капіталу підприємства. Цей показник оцінки фінансової безпеки містить також фактор контролю основної цілі власника підприємства – приріст власного вкладеного капіталу».

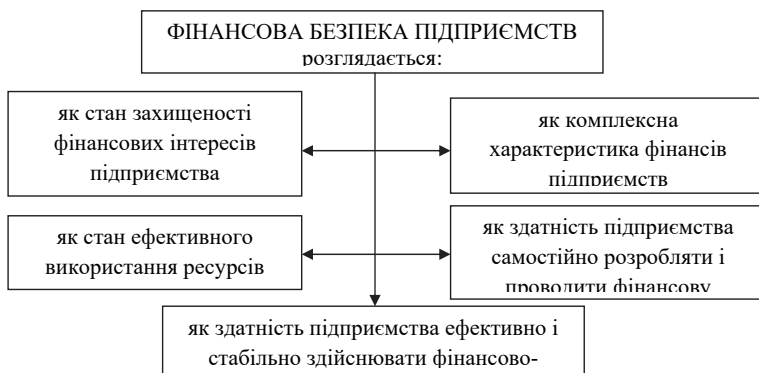

Рис.1.2. Підходи до визначення фінансової безпеки підприємств [176,с.100–111].

На думку Н.Н. Пойда-Носик [133, с.117–124] «основними складовими фінансової безпеки підприємства є фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність та прибутковість діяльності. Одним із факторів фінансової стійкості підприємства і прямого впливу на його фінансову безпеку є ефективне управління вартістю і структурою капіталу».

Вечканов Г., крім рівня платоспроможності й ліквідності оборотних засобів, пропонує вивчити також рівень ефективності використання ресурсів підприємства, прибутковість і рентабельність, ефективність діяльності із запобіганням негативним внутрішнім та зовнішнім впливам на фінансову безпеку, рівень контролю господарської діяльності з позиції підвищення ефективності виробництва [45, с.236–237].

Аналіз літературних джерел, в яких розглядається питання фінансової безпеки, дає можливість зробити висновки, що рівень фінансової безпеки підприємства визначається через використання конкретних індикаторів, що сприятимуть встановленню реального фінансового стану як важливого індикатора фінансової безпеки. В той же час існують підходи до виділення категорій «фінансова безпека підприємництва», які, на відміну від попереднього, повинні зосереджуватись на такому аспекті як мотив підприємницької діяльності – отримання прибутку і відповідно до цього чіткою є характеристика внутрішніх і зовнішніх загроз.

Горячева К. визначає концептуальні основи фінансової безпеки підприємництва як фінансовий стан, що характеризується: 1) збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, які використовуються підприємством; 2) стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз; 3) здатністю фінансової системи суб'єкта господарювання забезпечувати реалізацію власних фінансових ресурсів та гарантувати ефективний і сталий розвиток фінансової системи підприємства [48, с.5].

На думку В.І. Волошина [46, с.81], «основними недоліками існуючого в країні механізму, покликаного забезпечувати належний рівень фінансової безпеки підприємництва, є: недосконалість програмного й нормативно-методичного забезпечення державної політики; недостатня ефективність роботи органів державного управління всіх рівнів (особливо регіонального й місцевого) щодо забезпечення економічної безпеки підприємництва; не сформованість вітчизняної інфраструктури безпеки бізнесу (особливо регіональної та місцевої)».

Для того, щоб здійснювати ефективне управління економічною безпекою, запобігти і попередити наслідки, які можуть спричинити зовнішні загрози, необхідно володіти повною інформацією про загрози останній, як реальні, так і потенційні. А це, своєю чергою, неможливе без чіткого розуміння сутності загрози економічній безпеці підприємства і механізмів протидії їм [12, с.116].

Отже, сутність поняття «безпека», «фінансова безпека» пов'язані із наявністю загроз. Зрозуміло таких загроз може бути значна кількість, тому варто проаналізувати погляди вчених-економістів щодо їх різновидів та визначення пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (табл.1.2).

Щодо авторської позиції, то акцентуємо увагу на вагомій внутрішній зазрозі для фінансової безпеки, як низький рівень фінансового менеджменту, від якого залежить і сформована структура капіталу та рівень використання необоротних активів, відсутність стратегічного планування, ефективне управління фінансовими потоками, що сприятиме покращенню фінансових результатів, збільшення ринкової вартості бізнесу, реалізацію пріоритетних інтересів суб'єкта аграрної сфери.

Таблиця 1.2

Визначення загроз фінансовій безпеці та інтересів суб'єктів підприємництва в економічних джерелах*

Автор, джерело	Загрози фінансовій безпеці підприємства	Інтереси підприємства
1	2	3
Мочерний С.В.[117]	Мафіозно-тіньові структури; нечесна конкуренція; некомпетентні рішення; недосконалість законів	Важливі інтереси підприємства
Мочерний С.В.[117]	Некомпетентне або навмисне шкідливе управління ; хиби ринкової економіки; недосконале державне регулювання	Не вказуються
Папехін Р.С. [128]	Загрози не конкретизуються	Реалізація своєї стратегії
Каргузов Є.П. [81]	Загрози не конкретизуються	Реалізація фінансових інтересів
Вечканов Г.С. [45]	Загрози не конкретизуються	Підвищення ефективності виробництва
Кириченко О.А.[84]	Загрози не конкретизуються	Здатність забезпечити нормальний ефективний розвиток його діяльності
Горячева К.С. [49]	Загрози не конкретизуються	Гарантування ефективного і сталого розвитку фінансової системи підприємства

<i>Продовження таблиці 1.2</i>		
1	2	3
Волошин В.І. [46]	Недосконалість програмного й нормативно-методичного забезпечення державної політики; недостатня ефективність роботи органів державного управління всіх рівнів; несформованість вітчизняної інфраструктури безпеки бізнесу	Не вказуються
Давиденко Н.М.[56]	Загрози не конкретизуються	Найефективніше використання корпоративних ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування й динамічного розвитку
Приказюк О. [134]	Загрози не конкретизуються	Здатність забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та сталий розвиток всієї фінансової системи
Квятківський Ю.В. [83]	Загрози не конкретизуються	Ефективність діяльності
Пластун О.Л. [129]	Недостатній рівень контролю за ризиками; неефективна діяльність суб'єктів підприємництва	Не вказується
<i>Авторська позиція</i>	<i>Внутрішні</i> : відсутність стратегії розвитку, низький рівень фінансового менеджменту; низька капіталізація; низький рівень самофінансування <i>Зовнішні</i> : незрозумілість ринку капіталу та їх інфраструктури, неживажена державна політика; нестабільність та недосконалість законодавства; конкурентне середовище; інфляція; неефективність антимонопольної політики	<i>Забезпечення фінансової стійкості, зростання ринкової вартості підприємства</i>

*Джерело: узагальнено та удосконалено автором

Наявність сприятливих природно-кліматичних умов, родючих земель в Україні свідчать про потужний виробничий потенціал та можливість ефективного здійснення агропромислового виробництва суб'єктами підприємництва, але за умови забезпечення стійкого та стабільного стану фінансової безпеки. Хоча сьогодні в ринкових умовах господарювання суб'єктам підприємницької діяльності досить складно управляти фінансовою безпекою, яка в період командно-адміністративної економіки забезпечувалась централізованим

державним управлінням, нині – вона багато в чому визначається також професіоналізмом і підприємницькими здібностями керівників та фінансових менеджерів.

Аналіз економічних джерел свідчить про те, що в більшості визначень не конкретизуються загрози, проте вказуються інтереси підприємства, зокрема, «сталий», «стабільний» або «ефективний» розвиток підприємств, що особливо важливо для суб'єктів аграрної сфери, для яких позитивні кінцеві результати підприємницької діяльності є пріоритетними фінансовими інтересами та стратегією розвитку. Забезпечення стійкого та сталого розвитку підприємництва в аграрній сфері в умовах динамічної зміни зовнішнього і внутрішнього середовища можливе виключно в разі спрямування належних зусиль на забезпечення належного рівня фінансової безпеки, що можливе завдяки гнучкості й адаптивності до змін в ринковому середовищі.

Терещенко О.О. [153, с.56–65] вбачає основними причинами таких змін «прямі чи непрямі наслідки впливу фінансово-економічних криз, які мають циклічний характер та за масштабами поширення є або локальними, або світовими; зростання конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; посилення інфляційних процесів, котрі зумовлюють динамічний рух капіталу; розвиток інфраструктури національної й глобальної фінансових систем, поява великої кількості нових фінансових інструментів; періодична зміна ступеня регуляторного тиску тощо».

Фінансову безпеку сільського господарства доцільно визначити як процес формування й ефективного використання фінансових ресурсів за умови «виключення можливості зловживань фінансовими коштами та пере-направлення фінансових потоків у незакріплені законодавством сфери їх використання» [145].

На думку О.В. Гривківської [51, с.94] фінансові ресурси «повинні відповідати необхідно-відтворювальному рівню фінансового забезпечення як окремого підприємства, так і сільського господарства загалом. Нагальними проблемами фінансової безпеки сільського господарства є брак фінансових ресурсів, використання підприємствами коштів не за призначенням, великі борги та їх обслуговування. Погіршує ситуацію подальше підвищення процентних ставок за користування кредитами та зменшення обсягів довгострокового банківського кредитування, зростання інфляції та різні зміни курсу національної валюти, негаразди в банківському секторі тощо».

Для підтримання фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств головною вимогою до розподілу прибутку сьогодні є забезпечення фінансовими ресурсами потреби розширеного відтворення на основі встановлення оптимального співвідношення між засобами, що спрямовуються на споживання і накопичення [134, с.87]. На думку автора «при розподілі прибутку та визначенні основних напрямів його використання з метою забезпечення економічної безпеки аграрного підприємства насамперед необхідно враховувати рівень розвитку конкурентного середовища, що може впливати на обсяг та відновлення виробничого потенціалу господарства».

Існують проблеми забезпечення фінансової безпеки малих підприємств, недостатність фінансової безпеки яких «підтверджується низькими показниками ліквідності підприємств, незначними обсягами фінансових витрат на розширене відтворення і здійснення інновацій, часткою підприємств, які використовують інструменти страхування й самострахування, а також зростанням кількості кримінальних посягань на підприємців, корупційних і дискримінаційних дій, у т.ч. із боку окремих представників органів державної влади. Загалом це зумовлює низький рівень фінансування заходів із забезпечення конкурентоспроможності більшості підприємств (особливо порівняно з іноземними), спроможності формувати дієву систему забезпечення комерційної таємниці та фізичну безпеку власного майна й персоналу».

Фінансова безпека корпорацій в АПК – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, який гарантує найефективніше використання корпоративних ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування й динамічного розвитку [56, с.60].

Подібним є визначення у О. Приказюка [134, с.83]: «фінансова безпека сільськогосподарського підприємства – це такий фінансовий стан, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та сталий розвиток всієї фінансової системи. При цьому внутрішні і зовнішні загрози проявляються у впливі на діяльність підприємства різних ризиків».

Проте, на думку Ю.В. Квятківського [83, с.70], «нині не розроблені й не прийняті відповідні концепція і стратегія формування системи фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери, не окреслені системоутворювальні компоненти її регулювання та контролю, не

наводиться класифікація специфічних небезпек, загроз і викликів поряд із потребами, цінностями й інтересами, вкрай мало конкретних рекомендацій суб'єктам аграрної сфери. Немає також кількісних показників безпеки, критеріїв оцінки якості та ефективності діяльності з її підтримання і підвищення».

На підставі вивчення поглядів науковців, дослідників, економістів спробуємо виокремити основні характеристики фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, якими як правило, є мета, цілі, принципи, ключові риси, завдання, об'єкти впливу та фактори (додаток В).

Основними чинниками нарощування обсягів агровиробництва, як відомо, є високий рівень фінансової забезпеченості та інноваційності національної економіки і галузі, сприятлива й усталена кон'юнктура внутрішнього та світового аграрного ринку... Зростання сільськогосподарського виробництва в Україні, незважаючи на його нинішні високі темпи, відбувається в умовах зменшення фінансової забезпеченості аграріїв, низької ефективності використання ними основних видів ресурсів, збільшення антропогенного навантаження на довкілля, неадекватного розвитку соціальної сфери села, що скорочує потенціал ефективного зростання галузі [169, с.11].

В науковій літературі відсутнє поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері». До цього часу і відсутні галузеві відтінки трактування поняття «фінансова безпека». Разом з тим, лідируючі позиції галузі сільського господарства в економіці України, при незначній бюджетній, податковій її підтримці, зумовлюють потребу і у поглибленому розгляді цього поняття саме для підприємств аграрного бізнесу.

Розвиток поняття фінансова безпека підприємництва (аграрний аспект) приведений в додатку Г.

Сутність поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері» варто розглядати в широкому розумінні із зосередженням уваги на основному мотиві – отримання прибутку і відповідно із виділенням специфічних для аграрного сектора економіки умов здійснення підприємницької діяльності, чітко визначених внутрішніх і зовнішніх загроз, пріоритетних інтересів та стратегії розвитку, що дасть можливість спрямувати зусилля на забезпечення належного рівня фінансової безпеки в умовах динамічної зміни зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємницьких структур.

Отже, на нашу думку, фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки визначається таким фінансовим станом, за якого відсутні будь-які загрози (внутрішні, зовнішні), підприємство динамічно розвивається в умовах гідротермічної і цінової невизначеності та посилення конкурентного середовища, отримує прибуток як визначальний фактор фінансової безпеки і мотив підприємницької діяльності, що відповідає пріоритетним інтересам аграріїв та сприяє забезпеченню продовольчої, національної і екологічної безпеки.

Важливими цілями фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери, на нашу думку, є забезпечення нормального фінансового стану аграрних підприємств, забезпечення конкурентоспроможності підприємницької діяльності покриття ризиків гідротермічних умов господарської діяльності, забезпечення розвитку сільських територій у відповідності з децентралізацією органів місцевого самоврядування, інформаційне забезпечення ефективної аграрної, податкової, митної та іншої політики і забезпечення продовольчої і екологічної безпеки держави (рис.1.3).

Окрім забезпечення нормального фінансового стану аграрних підприємств важливою ціллю є забезпечення конкурентоспроможності підприємницької діяльності, яка є можливістю ефективного використання потенціалу, здатністю своєчасно реагувати на зміни потреб споживачів сільськогосподарської продукції, вміння своєчасно розробляти необхідні заходи у відповідь на нововведення конкурентів, нейтралізувати несприятливі дії зовнішнього середовища.

Необхідність виживання в умовах жорсткої конкуренції й ринкових відносин вимагає від господарюючих суб'єктів пильної уваги до організації фінансування виробництва, вибору оптимальних джерел формування фінансових ресурсів, їх структури та ефективного використання [122, с.43]. На думку автора «це вимагає знання сутності фінансових ресурсів, глибокого вивчення теоретичних і практичних питань фінансового менеджменту як системи управління».

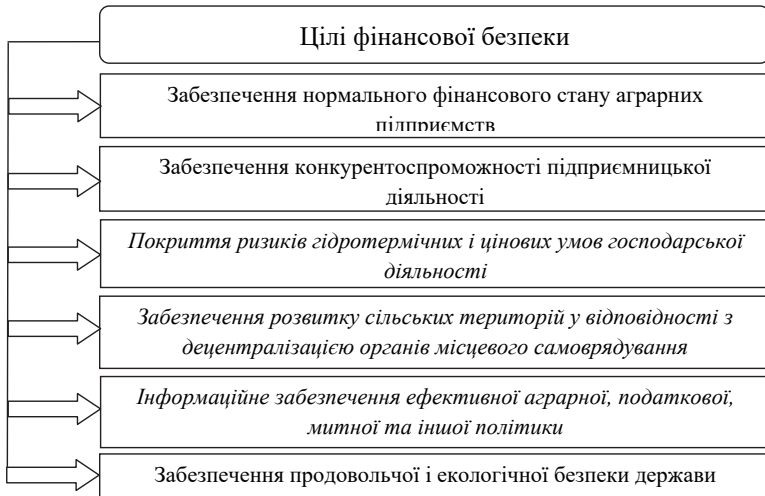

Рис.1.3. Розширені цілі фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (удосконалено і доповнено автором)

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємницької діяльності «доречно згадати про агроновації, які дають змогу не лише забезпечити зменшення витрат виробництва в результаті скорочення втрат, комплексної переробки продукції та відходів, підвищення енергоефективності виробництва, але й суттєво знизити рівень антропогенного навантаження на довкілля. Останнє для сільського господарства є дуже актуальним, оскільки в усьому світі галузь – серед найбільших споживачів природних ресурсів [169, с.8]. Це, в свою чергу, сприятиме виконанню ще однієї кінцевої цілі – забезпечення продовольчої, національної і екологічної безпеки держави.

Крім того, основною проблемою сьогодення є неадекватний розвиток соціальної сфери села, що скорочує потенціал ефективного зростання підприємницької діяльності в галузі сільського господарства, тому нами виділена ще одна важлива ціль – забезпечення розвитку сільських територій.

Підґрунтям відродження сільських територій має стати розвиток аграрних і не аграрних видів діяльності, спроможних створити необхідну фінансову базу для серйозних соціально-економічних трансформацій на селі й забезпечити належні умови

проживання населення. Вкрай необхідним є вироблення нової парадигми управління аграрними підприємствами для підвищення ефективності їх господарської діяльності, реалізація комплексної програми розвитку АПК регіону шляхом створення ефективної системи взаємовідносин на всіх рівнях управління [93, с. 235].

Поряд з аграрним виробництвом потрібно розвивати сільські території. Обов'язковою умовою для цього є перспективна, єдина державна політика, яка визначена мінімум на 5–7 років наперед із затвердженими обсягами фінансування, а не постійно залежить від бюджету країни, що відлякує потенційних інвесторів. Державна підтримка повинна бути спрямована на створення економічного ефекту на перспективу за рахунок капітальних вкладень і придбання сільськогосподарської техніки, що дасть змогу з допомогою додатної вартості розвивати виробництва в майбутньому [90, с.63].

Серед основних цілей слід виділити інформаційне забезпечення ефективної аграрної, податкової, митної політики.

На думку В.М. Нелепа [120, с.104] головною причиною глибокої системної економічної, соціальної та екологічної кризи «є відсутність за всі роки самостійної України ефективної аграрної політики». Порівняння тенденцій і темпів розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні та світі, на жаль не на користь України. Якщо за 1990–2012 роки у світі виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 63%, то в Україні – зменшилося на 21%. При цьому в світі спостерігається збільшення виробництва практично в усіх галузях, а в Україні існує величезна диференціація в розвитку окремих галузей: зростання виробництва продукції олійних культур у 3–25 разів (сої, ріпаку, соняшнику) і на 17% – зерна, 15% – яєць, до практично повного знищення цілої низки галузей (льонарство, коноплярство, хмелярство, вівчарство, шовківництво, тютюнництво) [120, с. 104].

Не менш важливе місце займає також цінова політика, а «основним заходом має бути державна підтримка цінової політики, яка дозволяє забезпечити конкурентоспроможний розвиток виробництва, впливати на вільне ціноутворення в аграрному секторі, що дозволить виробникам реалізовувати аграрну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку за цінами, які покриватимуть повністю витрати на виробництво аграрної продукції, і сформулюють передумови для фінансового забезпечення за рахунок власних фінансових ресурсів» [89, с. 181].

Отже, поглиблення цілей фінансової безпеки, що враховують специфіку галузі сільського господарства, зокрема: покриття ризиків

гідротермічних і цінових умов господарської діяльності, інформаційне забезпечення ефективної аграрної, податкової, митної та іншої політики, забезпечення конкурентоспроможності підприємницької діяльності, забезпечення розвитку сільських територій у відповідності із децентралізацією органів місцевого самоврядування вирішує актуальні питання оптимізації трансакційних витрат, підвищення енергоефективності виробництва завдяки пошуку необхідних заходів нейтралізації загроз, в тому числі гідротермічних умов ведення господарської діяльності у відповідь на нововведення конкурентів, що передбачає виконання стратегічної мети – забезпечення екологічної безпеки держави.

В умовах ринкових відносин фінансова безпека суб'єктів аграрного підприємництва знаходиться під впливом різних загроз (внутрішніх і зовнішніх), які негативно позначаються на фінансовому стані підприємства, що вимагає пошуку шляхів протистояння цим загрозам, в тому числі через виокремлення визначальних факторів фінансової безпеки.

Вважаємо за необхідне поглибити зміст визначальних факторів формування і забезпечення стабільності системи фінансової безпеки, окрім розвитку агрострахування як важливої складової зниження ризику специфічної галузі економіки, диверсифікованості аграрного бізнесу, прибутковості діяльності суб'єктів підприємництва, наявності сформованого резервного капіталу, визначальними факторами формування і забезпечення стабільності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері виділено націленість на підвищення рівня капіталізації та наявність єдиної облікової політики, відкритої фінансової і статистичної звітності, що обґрунтовано тим, що ці фактори є сферою управління фінансовими ресурсами, а їх вплив має принести максимальний ефект при досягненні належного рівня фінансової безпеки (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Поглиблення змісту факторів формування фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (удосконалено і доповнено автором)

Метою формування єдиної облікової політики та відкритої фінансової і статистичної звітності має бути одержання максимального ефекту від підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери. Вона має виступати одним із засобів управління ресурсами суб'єктів підприємництва та забезпечує досягнення належного рівня фінансової безпеки методом бухгалтерського обліку.

Однак як свідчить практика, «на сьогодні облікова політика в багатьох аграрних підприємствах є лише документом, який засвідчує вибір основних правил в процедур, відповідно до яких формуються показники їх звітності».

Часто спостерігається формальний підхід до процесу формування відповідного наказу; з огляду на відсутність в нормативній базі вимоги документальної фіксації облікової політики іноді такого документа на підприємствах взагалі не існує» [93, с.142].

Для прийняття управлінських рішень використовується невід’ємна складова інформаційної системи - фінансова звітність, яка дає можливість здійснити аналіз результативних показників діяльності суб’єктів підприємництва та прийняти виважені управлінські рішення. Останнім часом з’явилися дослідження, що пов’язують фінансову безпеку з фінансовою звітністю [78, с. 265], [65, с. 88].

Нині в Україні якісно трансформується роль фінансової звітності підприємств. Сьогодні вона є елементом інфраструктури ринкової економіки, реальним засобом комунікації, з допомогою якого менеджери різних рівнів мають змогу формувати стратегію і тактику розвитку підприємства. Саме на підставі даних фінансової звітності можна оцінити майновий стан, результати діяльності та економічний потенціал суб’єкта господарювання, прогнозувати майбутні грошові потоки та визначати вектори його розвитку, приймати ефективні управлінські рішення. Фінансова звітність є комплексною моделлю відображення оптимізованої комбінації інтересів суб’єктів ринку, яка динамічно розвивається і модифікується під впливом сучасних змін економічного середовища. Вона одночасно виступає предметом конфлікту між її укладачами та користувачами та засобом його врегулювання [78, с. 266].

Правильний підхід до побудови системи фінансової звітності та методології їх формування і подання, надасть можливість ефективно використовувати ресурси підприємства, підвищити достовірність та адекватність фінансової інформації, а відтак й здійснювати глибокий аналіз процесів та явищ, які негативно впливають на господарський процес, а зокрема і на фінансову безпеку підприємства [168, с. 253–256].

Правові основи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності визначені Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996 XIV [70], в якому фінансова звітність трактується, як бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період, а також прийнятими відповідними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в Україні.

Враховуючи важливість фінансової звітності варто зупинити увагу на тому, яким чином вона складається на підприємствах, адже наявна практика, що супроводжується корегуваннями кінцевих результатів у фінансовій звітності, веденням подвійної бухгалтерії тощо. Такі, на перший погляд, незначні зміни чинять безпосередній вплив на

фінансову безпеку суб'єктів підприємництва, які і так в силу специфіки виробництва, є ризиковими для ведення бізнесу, мають і так низький рівень довіри з боку користувачів фінансової звітності.

На думку О.М. Коробко [98, с. 280–282] «така звітність, як і будь-яка інша, може містити помилкові дані. А такі дані не тільки можуть, але й повинні бути виправлені. Проблема виправлення помилок у фінансовій звітності є актуальною, адже не виправлені помилки приводять до невідповідності бухгалтерського обліку, і як слідство, помилкам в прийнятті управлінських рішень, недоплати податків, штрафним санкціям. Повинні використовуватись дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, що є зрозумілими та прийнятними для користувачів. Тому процес підготовки та складання фінансових звітів, до якого неминуче входить і виправлення помилок, повинен бути організований відповідно до законодавства та забезпечувати користувачів правдивою інформацією про фінансові результати діяльності і фінансовий стан підприємства».

Отже, в умовах нестабільності ринкового середовища зростає роль максимальної достовірності поданої інформації, що міститься у фінансовій звітності, для всіх її користувачів, що впливатиме і на управлінські рішення в процесі здійснення підприємницької діяльності. Адже змінюючи достовірні дані фінансової звітності, підприємства аграрної сфери ставлять себе в незрозуміле становище перед державою і можуть в такий спосіб позбутися державної підтримки, на яку розраховують.

Високий рівень поінформованості про фінансово-майновий стан в ринкових умовах є суттєвим засобом конкурентної боротьби в глобальному світі [97, с. 477].

Слід зауважити, що якісне представлення інформації у звітності вкрай важливе, адже звітність сільськогосподарських підприємств, що подається ними до статистичних, податкових органів галузевого управління є інформаційною основою прийняття управлінських рішень, а отже формує аграрну політику держави. На думку авторів «на її інформації будується державна статистика, яка використовується в державному та галузевому управлінні... Як наслідок – викривлення показників звітності, послаблення аргументації в аграрній політиці» [65, с. 75–76].

У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває й ефективне використання облікової інформації для детального аналізу в прийнятті правильних і своєчасних управлінських рішень, які дають змогу оперативно вживати дієвих

заходів щодо забезпечення ефективної конкурентоспроможності ринкових структур господарювання на поточний момент і довгострокову перспективу [175, с.57–61].

Таким чином, фінансова безпека є основою ефективності діяльності суб'єктів підприємництва в ринковій економіці і визначається їх фінансовим станом, який найповніше відображений у фінансовій звітності. Відтак важливим напрямом економічної політики держави має бути і постійний моніторинг фінансової та статистичної звітності. Формування ринкових відносин вимагає від кожного учасника підприємницької діяльності вміння адекватно аналізувати економічну інформацію і приймати виважені рішення щодо інвестування своїх ресурсів в суб'єкти господарювання з метою одержання прибутку як основного мотиву підприємницької діяльності, що досягається лише за умови забезпечення прозорості та достовірності складеної фінансової звітності.

Фінансова звітність визначається сукупністю показників про наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, вказує на його реальні й потенційні фінансові можливості. Вона відображає і дає змогу оцінювати результати діяльності, прогнозувати напрямки підвищення ефективності, сприяє розробці й прийняттю виважених управлінських рішень, тому її можна і потрібно розглядати не більше як інструмент забезпечення ефективного управління на всіх рівнях, але і як потужну інформаційну базу, що безпосередньо сприяє фінансовій безпеці господарюючого суб'єкта галузі та держави в цілому.

Поглиблення складу цілей та факторів формування фінансової безпеки значно розширює уявлення про сутність фінансової безпеки та дозволяє сформувати модель теоретичного забезпечення управління фінансовою безпекою аграрного підприємства. Дана модель із ідентифікацією внутрішніх і зовнішніх загроз, цілей, факторів та можливостей фінансової безпеки за допомогою визначених критеріїв оцінки її рівня сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень фінансовими менеджерами в сфері забезпечення пріоритетних інтересів суб'єктів агробізнесу за умови використання комплексу діагностичних інструментів та важелів сформованої цілісної системи фінансової безпеки (рис. 1.5).

Фінансова безпека суб'єктів підприємництва характеризується станом, за якого підприємства стабільно і ефективно функціонують в умовах невизначеності. Для галузі сільського господарства останнє включає конкурентне середовище та виконання суспільно-економічних функцій продовольчої, національної та екологічної

безпеки. Недостатня увага до проблем фінансової безпеки може призвести до небажаних результатів, оскільки навіть при високій прибутковості бізнесу підприємство наражається на поглинання з боку інших підприємств, а зростання темпів бізнесу викликає більш високу залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування та, можливо, втрату стійкості і самостійності в прийнятті управлінських рішень. Тому націленість на підвищення рівня капіталізації вирішуватиме питання забезпечення пріоритетних інтересів сільськогосподарських підприємств – зростання ринкової вартості.

Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва неможливе без сприятливої державної політики, основним напрямом якої є сприяння розвитку підприємницької ініціативи на селі шляхом застосування дієвих механізмів фінансової підтримки з боку держави. Лише комплексні дії суб'єктів підприємництва та держави, спрямовані на підтримання фінансової безпеки шляхом створення умов і вжиття заходів для отримання необхідного її рівня, забезпечать розвиток пріоритетної галузі економіки, а отже, сприятимуть сталому рівню продовольчої і екологічної безпеки.

Рис.1.5. Модель теоретичного забезпечення управління фінансовою безпекою підприємств аграрної галузі (складено та удосконалено автором)

Стратегічними пріоритетами політики регіональних та місцевих органів державного управління мають бути посилення ролі цих органів влади у формуванні безпечного підприємницького середовища; удосконалення регуляторної політики; протидія проявам монополізму, корупції у відносинах «влада – бізнес»; зміцнення фінансової безпеки підприємництва

через розвиток мережі страхових і гарантійних фондів, кредитної кооперації [46, с.82].

Отже, фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є складовою економічної безпеки, сталість якої визначає ефективність та прибутковість підприємницької діяльності, а в основі стратегії розвитку лежать пріоритетні інтереси (фінансова стійкість і стабільність, результативність підприємницької діяльності, інвестиційна привабливість), забезпечення яких сприятиме динамічному розвитку суб'єкта підприємництва в умовах гідротермічної, цінової невизначеності та посилення конкурентного середовища.

1.2. Фінансова діагностика в системі фінансової безпеки суб'єктів підприємництва

В умовах ринкових відносин важливим кроком в забезпеченні ефективної діяльності суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є управління фінансовими ресурсами, оптимізація їх використання, тому зростає роль формування цілісної системи фінансової безпеки, яка сприятиме попередженню розвитку кризових явищ шляхом використання фінансових методів і важелів зниження ризиків та загроз в процесі здійснення підприємницької діяльності. Формування цілісної системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери зумовлено необхідністю одночасної розробки складних теоретичних і вирішення практичних питань, враховуючи пріоритетність галузі сільського господарства як такої, що вирішує питання продовольчої і екологічної безпеки.

Зростаюча значущість формування системи фінансової безпеки агроформувань зумовлена негативною динамікою розвитку процесів економічного простору, зокрема, розладом системи державних фінансів та фінансів господарюючих суб'єктів, що останніми роками все більш посилюється, втраті рівня кредитоспроможності агроформувань, а також посиленні безладу в розрахунковій сфері й загостренні банківської системи та фондового ринку, падінні реальної заробітної плати, великому обсязі заборгованості із заробітної плати, втраті довіри суб'єктів господарювання та населення до фінансових інститутів, відтоку вітчизняного капіталу за кордон, відмиванні «брудних» грошей тощо. Проблема фінансової безпеки агроформувань стає системною: вона торкається і зв'язує воедино окремих суб'єктів аграрної сфери [53,с.625].

В літературних джерелах існують різні підходи до визначення поняття «система»: як «множини взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють з середовищем, як єдине ціле і відокремлене від нього»; «скінченної множини функціональних елементів й відношень між ними, виокремлена з середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу»; «сукупність частин, пов'язаних спільною функцією, тобто поняття системи нерозривне з поняттями цілісності, елемента (частини), підсистеми, взаємовідносин, структури тощо. Цілісність впливає з самої суті поняття системи, дає можливість виокремити об'єкт серед безлічі інших і є забезпечуючим фактором її існування. Без окремих елементів або частин, об'єднаних за певною ознакою, неможливо уявити собі єдине ціле» [52, с. 178].

Шабатура Т.С. [159] під системою безпеки підприємств розуміє «систему методів і принципів управління фінансовими потоками підприємств, які спрямовані на попередження та подолання фінансових загроз підприємства та забезпечення реалізації фінансових інтересів його власників».

Пропонуємо під системою фінансової безпеки суб'єктів підприємництва розуміти цілісну структуру, що складається із сукупності взаємопов'язаних складових елементів, які забезпечують стан захищеності підприємства від існуючих загроз шляхом застосування дієвого інструментарію попередження та нейтралізації ризиків підприємницької діяльності на основі відповідного інституційного середовища її регулювання (нормативно-правового, методичного, інформаційного і кадрового забезпечення) (рис. 1.6).

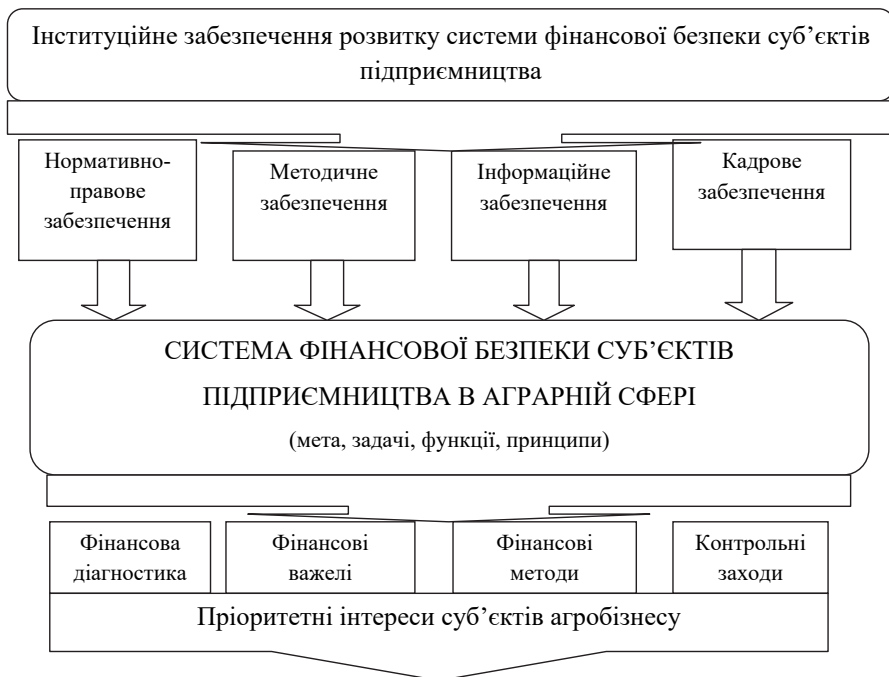

Рис. 1.6. Формування інституційного середовища розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері
(складено автором)

Запропонована система фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері має за мету запобігання кризовим явищам шляхом попередження негативних тенденцій у їх розвитку, нейтралізації проблемних питань поточної діяльності, що сприятиме забезпеченню ефективності та конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва та шляхом оптимізації використання фінансових ресурсів.

- Основними задачами сформованої системи фінансової безпеки є:
- ідентифікація ризиків та пов'язаних з ними небезпек і загроз для ведення аграрного бізнесу суб'єктами підприємництва;
 - вибір ключових індикаторів та діагностика стану фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери;
 - контроль та оцінка ефективності дії системи фінансової безпеки.

Принципами побудови системи фінансової безпеки є динамічність (розвиток і вдосконалення всіх видів забезпечення системи), комплексність (врахування всіх факторів впливу на загрози і небезпеки), системність (системний характер проведення діагностики на основі системи індикаторів за відповідними критеріями), компетентність (наявність кваліфікованого фінансових менеджерів, здатних управляти фінансами підприємств), диверсифікація (розширення інструментарію оцінки та підвищення рівня фінансової безпеки залежно від зміни умов зовнішнього і внутрішнього середовища), об'єктивність (об'єктивний підхід до оцінки фінансового стану), конфіденційність (застосування індивідуального підходу до вибору оцінки рівня фінансової безпеки), гнучкість (система має бути гнучкою до змін зовнішнього середовища), адекватність висновків щодо стану фінансової безпеки.

Виходячи із вищевикладеного, слід виділити функції системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, якими, на нашу думку, є попереджувальна (сутність якої полягає в можливості системи сприяти попередженню кризових явищ та нейтралізації ризиків для суб'єктів аграрного бізнесу), контрольна (контроль за належним рівнем функціонування цілісної системи, спрямованої на отримання кінцевого результату – забезпечення стабільності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері).

До елементів системи фінансової безпеки відносять: фінансову діагностику, фінансові важелі (доходи, витрати, податки, пільги, резерви, санкції тощо); фінансові методи (фінансове планування та прогнозування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, способи формування і використання фондів грошових коштів тощо) та контрольні заходи (проведення системного моніторингу оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва).

Функціонування системи фінансової безпеки вимагає наявності відповідних законодавчих та нормативних документів, що регулюють фінансово-кредитні відносини в процесі здійснення підприємницької діяльності суб'єктів в аграрній сфері.

Відповідне інформаційне забезпечення сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень суб'єктами підприємництва щодо залучення фінансових ресурсів з різних джерел, при цьому якість інформаційного забезпечення варто розглядати як індикатор ефективності системи фінансової безпеки в цілому.

Методичне забезпечення покликане забезпечити методичними рекомендаціями, вказівками, нормативами здійснення діагностичних заходів оцінки стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Кадрове забезпечення відіграє вагомую роль в забезпеченні високого рівня фінансової безпеки шляхом залучення кваліфікованих фінансових менеджерів, здатних застосовуючи сучасні концепції управління господарською діяльністю суб'єктів підприємництва сприяти сталому розвитку підприємництва протидіяти наявним чи потенційним загрозам сталого розвитку підприємств.

Держава формує інституційне середовище розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, зокрема в сфері створення, регулювання контролю системи фінансової безпеки, розробляє стратегії, принципи.

Формування системи фінансової безпеки передбачає діагностику фінансово-економічної захищеності в умовах, коли поточна діяльність суб'єкта підприємництва зумовлює не завжди передбачену зміну величини і складу позиченого та власного капіталів, проте, потребує максимального контролю захисту свого потенціалу, рівень якого характеризує кількісну величину можливості підприємства на відповідний момент часу протистояти загрозам внутрішнього і зовнішнього середовища, дає змогу відкоригувати точність його цілісної захищеності.

Етапи проведення фінансової діагностики стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері приведені в додатку Д.

Методика проведення діагностики фінансової безпеки суб'єктів підприємництва характеризується різноманітністю підходів, серед яких перевага надається аналізу фінансового стану за допомогою системи коефіцієнтів.

Розмаїття методик оцінки кризових явищ із зарубіжного досвіду (модель Альтмана, Лису, Таффлера, Тішоу, Спрінгейта та інші), які базуються на мультиплікативному дискримінантному аналізі і відрізняються між собою за ступенем формалізації показників (кількісні, якісні, комбіновані), характером залежності результативних і факторних ознак (детерміновані, стохастичні), складом критеріїв (однокритеріальні, багатокритеріальні), походженням (вітчизняні, зарубіжні), статусом (авторські, регламентовані нормативними актами), можливістю практичного застосування щодо окремих підприємств (загальні, спеціальні), незважаючи на позитивні характеристики, не

дають можливості об'єктивно сформуванати висновки за результатами оцінки фінансового стану підприємств для всіх видів економічної діяльності, особливо для аграрного сектору економіки, оскільки відсутня ефективна система діагностики їх глибини та відповідно утруднюється прийняття об'єктивних управлінських рішень щодо виходу з важкого фінансового стану.

Побудова системи фінансової безпеки неможлива без визначення критеріїв фінансової безпеки, які разом з відповідними показниками сприятимуть визначенню рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в специфічній пріоритетній галузі економіки – сільському господарстві, в поточному періоді та на перспективу.

Невід'ємним елементом дослідження є вибір критерію безпеки, під яким варто розуміти ознаку або суму ознак, що свідчать про наявність фінансової безпеки. Такий критерій дозволяє не лише констатувати наявність фінансової безпеки підприємства, а й оцінювати її рівень за допомогою показників, які використовуються в плануванні, обліку й аналізі діяльності суб'єктів підприємництва, що є передумовою практичного використання цієї оцінки.

Прагнучи надати методиці визначення рівня фінансової безпеки максимально прикладної спрямованості, вважаємо за доцільне, передусім, зосередитись на детальному аналізі критеріїв і показників, що визначають рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Вважаємо за доцільне виділення трьох основних критеріїв, кожен з яких є результатом впливу на рівень фінансової безпеки (рис. 1.7).

Визначені основні критерії фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (фінансова стійкість та стабільність, результативність підприємницької діяльності та інвестиційна привабливість) є ключовими і взаємодоповнюючими, що враховують специфіку галузі сільського господарства і в комплексі дозволяють не лише констатувати наявність фінансової безпеки підприємства, а й оцінювати її рівень за допомогою оптимальної кількості показників, які використовуються в плануванні, обліку й аналізі діяльності суб'єктів підприємництва.

Рис.1.7. Визначені основні критерії оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері з позиції ефективності її діагностики (складено авторами)

У якості першого критерію, на нашу думку, слід розглядати фінансову стійкість та стабільність, які є визначальними характеристиками фінансового стану підприємства, вказують на можливості суб'єкта підприємництва своєчасно поповнювати виробничі запаси, вести розрахунки та здійснювати платежі, що є свідченням високого рівня фінансової безпеки. Даний критерій визначає значна кількість показників, серед яких важливим є темпи приросту власного капіталу, оскільки чим більшою часткою власного капіталу володіє суб'єкт підприємництва, тим менше він чутливий до ризику зниження фінансової стійкості.

Прийнятний рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері визначається забезпеченням постійної платоспроможності, фінансової незалежності та високої результативності діяльності. Тому другим важливим критерієм рівня

фінансової безпеки є результативність підприємницької діяльності. Даний критерій тісно пов'язаний із попереднім, оскільки зменшення обсягів агропромислового виробництва, збиткова діяльність суб'єкта підприємництва спричиняють втрату фінансової стійкості, а отже зниження рівня фінансової безпеки.

Ще одним не менш важливим критерієм рівня фінансової безпеки пропонуємо виділити – інвестиційну привабливість, яка доповнює попередні два критерії і формується завдяки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, самого підприємства, його клієнтоорієнтованості на вимоги ринку, що виражається в якнайповнішому задоволенні потреб споживачів. Важливе значення для підвищення інвестиційної привабливості підприємства має рівень інноваційної діяльності в рамках стратегічного розвитку суб'єктів агробізнесу. Слід зазначити, що задачі з реалізації інновацій є ведучими у всій системі чинників, що визначають рівень інвестиційної привабливості підприємств аграрної галузі.

Отже, інвестиційна привабливість суб'єкта підприємництва є його інтегральною характеристикою як об'єкта майбутнього інвестування з позиції перспектив розвитку (динаміки обсягів продажу, конкурентоспроможності продукції), ефективності використання ресурсів і активів, а також низки якісних показників (професійні здібності керівництва, галузева та регіональна приналежність підприємства, стадія життєвого циклу, добросовісність суб'єкта підприємництва як партнера фінансових відносин).

Для оцінки інвестиційної привабливості окремо взятого суб'єкта підприємництва в аграрній галузі пропонуємо групу вагомих показників, серед яких найважливішим є показник прибутковості вкладеного капіталу, що характеризує ступінь і швидкість повернення власного вкладеного капіталу (розраховуються як відношення чистого прибутку до власного капіталу) та капіталізація, зростання якої свідчить про можливість здійснення підприємницької діяльності в безпечному ринковому середовищі.

Таким чином, високий рівень інвестиційної привабливості відкриває нові можливості диверсифікації для інвесторів, підвищує гарантію вкладення коштів в надійне і фінансово стійке сільськогосподарське підприємство.

В літературних джерелах зустрічаються різні підходи до визначення критеріїв та індикаторів фінансової безпеки. Однак, ми маємо зосередитись на індикаторах фінансової безпеки суб'єктів підприємництва специфічної галузі економіки, враховуючи визначені попередньо цілі, фактори та її можливості (рис. 1.8).

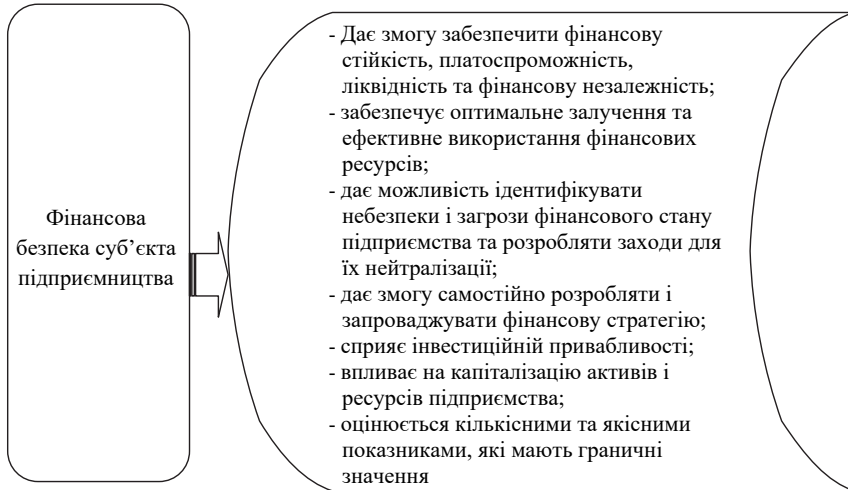

Рис. 1.8. Можливості фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (складено автором)

В перекладі з латинського (від лат. *Indico* – вказую, визначаю) під індикатором слід розуміти елемент, що відображає хід процесу або стан об'єкта аналізу, його якісні та кількісні характеристики.

Індикатори або показники є кількісними характеристиками стану фінансової діяльності, відібрані для характеристики стану фінансової безпеки. В літературних джерелах в основному трактується такий підхід до визначення сутності категорії «індикатор»: «як кількісна та якісна оцінка рівня фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери» [80, с.176], [101, с.139]; [83, с.74].

Сукупність індикаторів, яка характеризує стан суб'єктів аграрної сфери, є найважливішою відхідною інформацією, на якій має базуватись весь процес стратегічного планування фінансової безпеки [75, с. 56–61].

Натомість різними є підходи до визначення тих чи інших індикаторів фінансової безпеки та їх порогових значень.

Квятківський Ю. В. [83, с.74] визначає «низку специфічних індикаторів: середньорічні темпи приросту грошової маси; величина номінальної й реальної облікової ставки; показник грошового надлишку; швидкість обігу фінансових ресурсів; загальний обсяг і структура надходжень; наявність достатніх резервів; покриття резервами середньомісячної потреби; щоденний обсяг обігу готівки; межа коливань; ступінь збалансованості витрат і надходжень фінансових ресурсів; професіоналізм та ретельність розробки й процедура розгляду та затвердження кошторисів;масштаби фінансування; наявність чи відсутність високоліквідних резервів; система обліку; своєчасність фінансування; характер взаємовідносин із банком; стан розрахунків за зобов'язаннями; масштаби податкових пільг; рівень девальвації національної валюти; наявність чи відсутність жорстких фінансових обмежень; фінансова дисципліна; розмір загальної капіталізації; обсяги інвестицій».

Папехін Р. С. [128, 21с.] вважає, що «для оцінки фінансової безпеки запропоновані індикатори фінансової безпеки, головними з яких є показники зміни вартості підприємства».

Індикаторами фінансової безпеки підприємства, на думку О.В. Арефєвої [7, с. 102] «є граничні значення таких показників: коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левєриджа, коефіцієнта забезпеченості відсотків до сплати, рентабельності активів рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку компанії, показника диверсифікованості, темпів зростання прибутку, обсягу продажів, активів, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості тощо. Показниками оцінки є: надлишок або нестача власних оборотних засобів, які необхідні для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних із господарською діяльністю підприємства; надлишок або нестача власних оборотних засобів, а також середньорічних і довгострокових кредитів та позик; надлишок або нестача загальної величини оборотних засобів» [6, с. 102]. На підставі означених показників автор виділяє п'ять рівнів фінансової сталості та відповідно п'ять рівнів фінансової безпеки: 1) абсолютна фінансова сталість та абсолютна фінансова безпека – підприємству достатньо власних оборотних засобів для функціонування; 2) нормальна фінансова сталість та нормальна фінансова безпека – підприємству фактично достатньо власних оборотних засобів; 3) нестійкий фінансовий стан і нестійкий рівень безпеки – підприємству недостатньо власних оборотних засобів,

також воно залучає середньострокові та довгострокові позики і кредити; 4) критичний фінансовий стан і критичний рівень безпеки – підприємство, окрім середньострокових та довгострокових позик і кредитів, залучає короткострокові; 5) кризовий фінансовий стан і кризовий рівень безпеки – підприємство не може забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані залученими засобами.

Ермошенко М.М. [75] вважає, що «при визначенні критеріїв оцінки фінансової безпеки логічно виділяти макро- і мікроекономічний, зовнішній та внутрішній аспекти, рівні існуючої системи фінансування. Серед найбільш загальних показників фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери виділяють результати економічної діяльності (здатність підприємства досягти поставленої мети й виконувати власну місію в стратегічному вимірі), продуктивність (співвідношення обсягу виробленої продукції із кількістю витрачених ресурсів) та ін. Конкретніше уявлення про стан фінансової безпеки дають такі характеристики: фінансова стабільність, платоспроможність, маневреність, ліквідність».

В економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення узагальнюючого рівня фінансової безпеки, оскільки складові, які її визначають, дуже різноманітні, а їх вагомість на кожному підприємстві різна, тому узагальнено найважливіші показники оцінки рівня фінансової безпеки в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Узагальнюючі показники фінансової безпеки та алгоритм їх розрахунку*

Показники	Алгоритм розрахунку	Теоретично достатнє значення
Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	більше 1
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	0,5 – 1
Коефіцієнт маневреності власних коштів	Власні кошти (розділ II активу балансу) / Власний капітал	0,4 – 0,6
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	(Залучений капітал (підсумок розділу III пасиву балансу) + Короткострокові кредити банків) / Власний капітал	менше 1
Коефіцієнт фінансового левриджу	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	менше 0,5
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	Необоротні кошти / Оборотні кошти	0,5–0,8
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами	Оборотні кошти – Поточні зобов'язання / Оборотні кошти	зростання

* Джерело: узагальнено на основі [57, 116]

Аналіз методик розрахунків показників фінансового стану в літературних джерелах дає підстави стверджувати, що існують неузгоджені питання щодо розрахунку коефіцієнтів та визначення їх нормативних значень, які вкрай відрізняються і не можуть застосовуватись для всіх галузей, не враховуючи специфіку. Різноманітність нормативних значень фінансових коефіцієнтів в методиках вимагає врахування галузевого чинника і визначення середнього для окремих галузей значення, що дозволить об'єктивно підійти до формування обґрунтованих висновків щодо стану фінансової безпеки суб'єкта підприємництва.

Основними неузгодженими питаннями є значна кількість термінів і методик розрахунку для одних і тих же показників; відсутність єдиних підходів до коефіцієнтів у блоки з метою діагностики причин фінансової небезпеки; нормативні значення для оцінки показників більшою мірою враховують зарубіжну практику, ніж особливості функціонування окремих галузей.

Аналіз наявних підходів до методики оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва виявив їх непристосованість до використання різних видів економічної діяльності. Адаптація розглянутих нами методик оцінки рівня фінансової безпеки до умов агропромислового виробництва може бути здійснена за допомогою побудови комплексної статистичної організаційної моделі діагностики їх фінансового стану з градацією рівнів фінансової безпеки, що дасть можливість віднести підприємницькі структури до того чи іншого рівня і в разі критичного стану вжити заходи для виходу із важкого фінансового стану.

Виділяють 5 основних методичних підходів до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва*

Підходи	Характеристика	Недоліки
1	2	3
Індикаторний підхід	Рівень економічної безпеки підприємства визначається за допомогою так званих індикаторів, за якими оцінюється стан фінансової безпеки підприємства. Індикатори розглядаються як порогові значення показників, які характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, що відпо-відають певному рівню фінансової безпеки. Їх пере-вищення призводить до виникнення загроз фінансової безпеки та порушення його діяльності в цілому. Оцінка фінансової безпеки підприємства встановлюється за наслідками порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами. Доцільним є підтримка такого фінансового стану підприємства, при якому значення фінансових показників не пере-вищують порогових, а підприємство здатне нормально функціонувати, досягаючи власні стратегічні цілі	Рівень точності індикатора (відсутність методичної бази визначення індика-торів, що враховують галузеві особливості). Необхідність постійного уточнення величини індика-тора внаслідок зміни зовнішнього і внутрі-шнього середовища, що збільшує трудомісткість управлінських робіт і вимагає залучення високо-кваліфікованих фахівців

1	2	3
Ресурсно-функціональний підхід	Характеризується станом ефективного використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями з метою попередження ризиків та забезпечення стабільного функціонування підприємства. При цьому в якості корпоративних ресурсів розглядаються фактори бізнесу, що використовуються керівниками підприємства з метою досягнення кінцевих цілей. Базується на оцінці рівня використання фінансових ресурсів, достатності оборотних коштів за спеціальними критеріями (власні фінансові ресурси і позикові фінансові ресурси) та оцінки рівня виконання функцій (забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стабільності і незалежності)	Спроба охопити всі функціональні складові призведе до «розмивання» суті фінансової безпеки. Використання сукупного критерію розраховується на основі висновків експертів не гарантує об'єктивності оцінки
Програмно-цільовий (інтегральний) підхід	Оцінка фінансової безпеки підприємства базується на інтегруванні сукупності показників, що визначають фінансову безпеку. При цьому використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багато вимірний аналіз. Такий підхід відрізняється високим ступенем складності аналізу, що проводиться з використанням методів математичного аналізу. Цей підхід передбачає: формулювання проблемної ситуації; визначення фінансової безпеки: мети та завдань; розробка програми реалізації сформульованої політики	Високий рівень складності, складною є оцінка стійкості сукупного інтегрального показника
Ранговий підхід	Оцінка фінансової безпеки підприємства розраховується в балах як сума добутків рейтингу кожного показника на клас, який визначається в залежності від значення нормативного показника, тобто оцінка рівня фінансової безпеки підприємства базується на використанні рангових ознак	Ускладнює процес оцінки фінансової безпеки; суб'єктивізм при здійсненні відбору індикаторів та невизначеність процесу формування діапа-зону нормативних значень показників. Немає змоги отримати інформацію про загальний рівень фінансової безпеки підприємства
Вартісний підхід	Дозволяє здійснити оцінку фінансової безпеки підприємства з позиції можливості нарощувати капіталізацію підприємства, збільшувати його ринкову вартість. Сформувався у межах погляду на підприємство як особливий інвестиційний товар, який володіє корисністю та вартістю для інвесторів. Виходячи з цього, безперечною ознакою фінансової безпеки підприємства є розмір його вартості. Ключовою метою управління фінансовою безпекою підприємства в межах цього підходу є максимізація вартості підприємства, а особливою застосування - бачення перспектив розвитку підприємства як ознаки управління його майбутнім. Питання вартості підприємства тісно пов'язано з показником оцінки стану фінансової безпеки як прибуток	При відсутності прибутку або наявності збитків на під-приємстві, неможливо стверджувати про дотримання інтересів підприємства і, як наслідок, про те, що підприємство знаходиться у фінансовій безпеці. Навпроти, перед під-приємством у цьому випадку стоїть реальна загроза бан-крутства. Адже заходи з підвищення вартості підприємства безпосередньо впливають на ефективність його роботи

* Джерело: [101, с.139–141]

На думку Я. Д. Бикова [14, с.29], вважає, що за такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, якщо уся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з них досягається не в ущерб іншим... У той же час використання цього підходу залежить в основному від визначення порогових значень, які є плинними залежно від стану зовнішнього середовища, яке підприємство може лише враховувати. Крім того, дуже важко визначити для підприємств ці порогові рівні і до того ж, вони будуть різними для кожного окремого підприємства».

Інші [115, 126] автори зосереджують увагу на використанні ресурсно-функціонального підходу із визначенням конкретних показників фінансового стану. Більше того [127] розрізняє показники за рівнями значущості, виділяючи при цьому декілька рівнів.

Останнім часом в літературних джерелах значна увага приділяється іншому методичному підходу, зокрема системно-потоківому, що дасть можливість приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати відповідний рівень фінансової безпеки з урахуванням нерозривності механізму формування та взаємодії всіх видів ресурсів, фінансових потоків, фінансових результатів та фінансової стійкості підприємства.

На думку І.О. Крюкової [100] « з погляду максимізації ринкової вартості підприємства, покращення фінансових результатів та нейтралізації потенційних загроз в стратегічному періоді більш ефективним виступає потоковий метод. Саме він характеризує процес формування, розподілу, руху, зміни в часовому просторі форм і вартості всіх потоків підприємства, які визначають основні індикатори та рівень фінансової безпеки підприємства.

Для встановлення рівня фінансової безпеки важливими є визначення їх порогових значень показників, недотримання яких буде свідчити про ознаки нестійкого стану суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки доцільно розуміти граничні величини, недотримання яких призводить до переходу фінансової безпеки з безпечного стану до небезпечного. Слід підкреслити, що за межами граничних значень індикаторів фінансової безпеки фінансова система підприємства втрачає спроможність до динамічного розвитку, стає об'єктом, який втрачає свою ліквідність, тому їй загрожує банкрутство [76, с.176].

На думку А.І. Сухорукова [149, с.73] «при визначенні порогових значень фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери слід врахувати також граничні рівні критеріїв, встановлені для їх конкурентів і партнерів. Крім того, як порогові значення фінансової безпеки можуть прийматись значення відповідних показників інших країн».

Індикатори фінансової безпеки відображають специфіку певного рівня управління підприємницькими структурами в аграрній сфері. Запропоновані індикатори фінансової безпеки О.В. Гривківською [52] повинні враховувати порогові значення (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Індикатори фінансової безпеки підприємства

Показники	Порогові значення	Примітки
1	2	3
Коефіцієнт покриття	1,0	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Коефіцієнт автономії	0,3	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Рівень фінансового левериджу	3,0	Значення показника повинне бути не більше за порогові
Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати (При-буток до сплати відсотків і податків /відсотки до сплати)	3,0	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Рентабельність активів	Індекс інфляції	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Рентабельність власного капіталу	15%	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Середньозважена вартість капіталу	Рентабельність активів	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Показник розвитку компанії (відношення валових інвес-тицій до амортизаційних відрахувань)	1,0	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року > 30%; кредити строком більше 1 року < 70%	Значення показника повинне бути не менше за порогові
Показники диверсифікації : – диверсифікація покупців (доля у виручці одного покупця); – диверсифікація постачальників (доля у виручці одного постачальника)	10%	Значення показника повинне бути не більше за порогові
Темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи росту прибутку > темпів росту реалізації продукції > темпів росту активів	-

<i>Продовження таблиці 1.5</i>		
1	2	3
Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості	Період обороту дебіторської заборгованості > періоду обороту кредиторської заборгованості	-

*Джерело: [52]

На нашу думку, для вдосконалення методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємницьких структур варто вживати організаційних заходів щодо формування обґрунтованої системи показників для побудови статистичної моделі аналізу фінансового стану; розробку граничних значень величин показників для оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва з обов'язковим врахуванням галузевої приналежності, що спростить процедуру прийняття управлінських рішень для забезпечення їх ефективної діяльності.

При цьому необхідно усвідомити, що в здійсненні цих організаційних заходів зацікавлені як суб'єкти підприємництва, так і держава, а ігнорування їх може мати негативні наслідки для галузі та економіки України.

Аналіз існуючих підходів до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва є досить широким та дозволяє визначити як функціональні складові безпеки, так і різні напрями його діяльності. Вони можуть використовуватись як окремо, так і разом в межах процесу управління фінансово-економічною безпекою підприємницьких структур.

Отже, фінансова діагностика є вагомою складовою в системі фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, з якої розпочинається процедура визначення фінансового стану, виявлення причин негараздів в підприємницькій діяльності, що передбачає подальші дії по використанню інших складових системи за умови формування відповідного інституційного середовища її розвитку.

Різноманітність методичних підходів оцінки рівня фінансової безпеки вимагає побудови такої діагностики, в основі якої врахування основних критеріїв з визначеними показниками, комплексне і системне використання яких разом з індикаторним, ресурсно-функціональним, вартісним і потоковим методичними підходами дасть можливість комплексно оцінити рівень фінансової безпеки та сприяти розробці заходів забезпеченню цілей та пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів в аграрній сфері.

1.3. Державне регулювання фінансової безпеки

Питання державного регулювання фінансової безпеки є надзвичайно важливим та актуальним в умовах трансформаційних змін в економіці для суспільства, держави і, зокрема, для суб'єктів підприємництва в специфічній і пріоритетній галузі економіки, якою є сільське господарство та сільськогосподарське виробництво. Державне регулювання фінансового забезпечення можна визначити як діяльність держави в особі її органів, що спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом використання державного впливу на фінансові відносини та поведінку суб'єктів підприємництва аграрної сфери через комплекс заходів, підкріплених нормативно-правовим забезпеченням, що дає можливість ефективно розвиватись, підвищувати конкурентоспроможність та продовольчу і екологічну безпеку держави.

Серед суб'єктів зовнішнього середовища, з яким взаємодіють підприємства, О.Ю. Амосов [5, с. 79] виділяє «передусім державу, яка здійснює найбільш значний вплив на діяльність підприємства, регулюючи практично всі аспекти його діяльності в різних формах».

Вагоме місце в державному регулюванні відводиться правовій безпеці.

Безпека права – стан надійності правового поля, яке захищає інтереси різних суб'єктів від різних загроз (внутрішніх і зовнішніх) та їх (суб'єктів) здатність створити надійну законодавчу базу для усунення таких загроз або вдосконалити існуючу [117, с.50].

Аналіз нормативно-правових документів, що стосуються питань фінансової безпеки свідчить про їх незначну кількість та нерегульований характер. В своїх працях науковці та фахівці пропонують узагальнення законодавчо-нормативного забезпечення у сфері фінансової безпеки. Так, в монографії М. Єрмошенка «Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення» є узагальнення в історичному розрізі правових аспектів економічної та фінансової безпеки. Пастернак-Таранушенко Г. в своєму підручнику «Економічна безпека держави» додатку 8 «Законодавство України в царині безпеки») виділяє 2 головні Закони в системі фінансової безпеки: Закон України «Про державну службу» та Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [127, с.97].

Певною систематизацією бачення офіційної структури та вітчизняних фахівців щодо правового забезпечення економічної та фінансової безпеки в теперішній час є виданий Міжвідомчою комісією

з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України збірник нормативно-правових актів України «Економічна безпека держави» [131, с.61], в якому, незважаючи на актуальність питання фінансової безпеки у всіх сферах суспільного життя, в усіх рівнях державного регулювання, в тому числі і в аграрній сфері, в жодному документі чітко не визначаються суб'єкти, об'єкти, принципи та методи фінансової безпеки, тому слід вважати, що на законодавчому рівні питання правового забезпечення все ще залишається відкритим, фінансова безпека немає врегульованої системи, яка могла б визначити її пріоритети, зокрема в аграрній сфері.

Правове регулювання фінансової безпеки в аграрній сфері полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів суб'єктів підприємництва шляхом встановлення певних правил, критеріїв та стандартів, порушення яких з боку окремих учасників створює загрозу для існуючого порядку на ринку, а відтак зачіпає інтереси всіх учасників.

Більш детально і конкретно підходить до правового регулювання фінансової безпеки суб'єктів підприємництва В. Ліпкан, який поділяє всі нормативно-правові акти, які регулюють сферу національної, економічної безпеки як складової фінансової безпеки, на кілька рівнів на основі їх ієрархічної побудови [104, с. 29]:

– на першому рівні, на думку автора, Конституція України і Закон України «Про основи національної безпеки України», в яких закріплюються основні напрямки державної політики національної безпеки, основи нормативно-правового забезпечення суб'єктів національної безпеки, принципи їх організації та функціонування, порядок її взаємодії як невід'ємної складової фінансової безпеки;

– на другому рівні мають бути нормативно-правові акти України, в яких відображено основні норми діяльності державних органів та структур у процесі забезпечення національної безпеки у різних сферах, їх завдання, напрями діяльності, функції та повноваження, зокрема: доктрини національної безпеки (відповідно до окреслених у Законі України «Про основи національної безпеки України» сфер формуються доктрини, які конкретизують зміст діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки саме в цій сфері); закони України: «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» та інші;

– до третього рівня слід віднести укази та розпорядження Президента України – глави держави, гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина;

– особливу групу (четвертий рівень) становлять джерела міжнародного права – міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї та рішення міждержавних організацій, які є юридично обов’язковими для держав-учасниць.

Законодавство щодо забезпечення фінансової безпеки держави базується на Конституції України, Кримінальному та Кримінально-процесуальному, Бюджетному, Податковому, Митному, Цивільному, Господарському кодексах України. Крім того, до цього переліку додаються закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про державну податкову адміністрацію», «Про основи національної безпеки України», «Про міжнародні договори України», «Про державний внутрішній борг України», «Про реструктуризацію боргових зобов’язань Кабінету Міністрів України перед Національним банком України», «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» та інші закони, міжнародно-правові угоди, учасником яких є Україна, а також нормативно-правові акти, що регулюють діяльність юридичних осіб в різних сферах господарської діяльності.

Так, Конституція України [96] вкрай обмежено визначає положення з фінансової безпеки (ст. 92) що обумовлює правові засади економічної та фінансової політики [102], які не дають необхідних настанов щодо визначення та забезпечення національних економічних інтересів, не визначають основоположних ідей вихідної бази для підґрунтя здійснення заходів щодо реалізації політики фінансової безпеки, тому й досить складно організувати адміністративно-правові відносини у даній сфері, що є серйозною прогалиною.

На нашу думку, в Конституції України слід конкретно зазначити положення, що стосуються фінансової безпеки: повноваження посадових осіб, напрямки, способи реалізації. Вагоме місце в системі фінансової безпеки держави, яка визначається високорозвиненою економікою, відводиться врегулюванню економічних відносин, які виникають у результаті здійснення підприємницької діяльності, що спрямовує фінансові відносини у потрібне русло, координують

діяльність відповідальних за це органів державної влади, а також забезпечує механізм реалізації фінансової політики держави, як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Такими є: «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про Антимонопольний комітет», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та ряд інших, які спрямовані на організацію і реалізацію відповідних відносин у галузях економіки, основним завданням яких є забезпечення належного рівня фінансової безпеки.

Національний банк як один із основних суб'єктів реалізації фінансової політики в державі [71] відіграє провідну роль в економічній та фінансовій системі держави, виконуючи одні з основних функцій щодо забезпечення фінансової безпеки, контролюючи кредитно-грошовий обіг, золотовалютний запас, банківську діяльність взагалі, що є базою фінансової діяльності держави, а отже і суб'єктів підприємництва.

Стаття 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет» [69] визначає його як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Взагалі, Антимонопольний комітет здійснює повноваження щодо захисту суб'єктів усіх форм господарювання від недобросовісної конкуренції, від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть виникнути у процесі здійснення діяльності, він є одним з гарантів забезпечення у галузі економічної та фінансової безпеки в межах своїх повноважень.

Варто відмітити, що страхування як важливий сектор національної економіки суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства в цілому та безпосередньо на фінансову безпеку галузей економіки, потребує належного державного регулювання. Зацікавленість держави в розвитку страхового ринку зумовлюється тим, що завдяки йому уможливується підвищення соціального захисту як населення так і суб'єктів підприємництва, зменшення навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків природно-техногенного характеру, вирішення питань соціального забезпечення, завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати.

Нині страхова діяльність в Україні регулюється наступними нормативно-правовими актами: Закони України «Про страхування», «Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності страхових брокерів», «Про встановлення та внесення плати за видачу ліцензії на проведення конкретного виду страхування» та інші.

Однак, розвиток страхування в Україні стримується багатьма об'єктивними і суб'єктивними чинниками, серед яких відсутність платоспроможності попиту на страхові послуги внаслідок низького рівня життя населення, обмеженість корпоративних фінансів, нестійкість податкової системи, відсутність економічних стимулів для розвитку страхування [10, с.285], що є стримуючим фактором фінансової безпеки.

Також слід зазначити деякі законодавчі акти, які безпосередньо регулюють фінансову діяльність на ринку, забезпечуючи таким чином фінансову безпеку: Податковий кодекс, «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інші. Звісно, цей перелік не є вичерпним, однак немає жодного чіткого документу, що безпосередньо стосується фінансової безпеки, тим більше відсутність регламентування фінансової безпеки суб'єктів в аграрній сфері економіки.

Реформування бухгалтерського обліку згідно з міжнародними стандартами, створення відповідної нормативної бази бухгалтерського обліку вимагає розв'язання даної проблеми на національному рівні...Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й фінансової звітності виступають ефективним інструментом підвищення прозорості та зрозумілості інформації, яка розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для визнання доходів і витрат, оцінки активів та зобов'язань, яка дає можливість об'єктивно розкривати й віддзеркалювати існуючі фінансові ризики у суб'єктів, що звітують, а також порівнювати результати їхньої діяльності з метою забезпечення адекватної оцінки їх потенціалу та ухвалення відповідних управлінських рішень [47, с. 96].

Відображення в бухгалтерському обліку правдивої, достовірної та неупередженої фінансової інформації вимагає правового

регулювання. Лише так можна забезпечити відповідність кожної господарської операції, що підлягає відображенню в обліку, чітко визначеній правдивій інформації [47, с. 97].

Ці питання стосуються також і державного регулювання та узгодження облікової політики на підприємствах аграрного сектору економіки, що на думку більшості дослідників, свідчить про перегляд «майже всіх нормативних документів». На думку О.В. Дудкевич [63, с. 47] «приймаючи за визнану політику закритості звітності сільськогосподарських підприємств, із метою створення умов для використання бухгалтерської звітності на державному рівні (район, область, країна) підприємства мають застосувати єдину облікову політику на рівні конкретного типу підприємств, що подають звітність встановлених форм».

Сучасний стан аграрного сектору економіки України, дослідження вчених аграрників, а також практичний досвід господарювання вітчизняних і зарубіжних підприємств АПК показують важливість проведення державної політики, направленої на всебічний розвиток галузі сільського господарства. Серед основних методів та інструментів впливу держави особливої уваги заслуговує комплекс законодавчих, цінових, фінансово-кредитних, бюджетно-дотаційних зовнішньоекономічних методів [19, с. 41].

Окрім законодавчого регулювання підприємницької діяльності, вагомим кроком до сприяння належному рівню фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери є державна фінансова підтримка у формі: підтримки доходів товаровиробників, компенсації витрат здійснення регіональних програм, надання фінансової підтримки через компенсацію відсоткових ставок за кредитами комерційних банків тощо.

Бюджетна підтримка виступає найважливішою складовою державного регулювання сільськогосподарського комплексу й полягає в розробці ефективного механізму формування та використання фінансових ресурсів держави з метою підвищення конкурентоспроможності галузі, виробництва якісних і безпечних продуктів харчування та збереження навколишнього природного середовища [114, с.12].

Тулуш Л. Д. [155, с. 81] визначає бюджетну підтримку як «важливу складову системи фінансового забезпечення розвитку агропромислового виробництва, вагомим важелем впливу на розв'язання проблем, пов'язаних зі суспільною значущістю сільського господарства – забезпечення національної продовольчої безпеки, пом'якшення негативного впливу природних та економічних ризиків,

стимулювання діяльності різних організаційних форм господарювання на селі, збереження навколишнього середовища, досягнення гармонійного розвитку сільських територій і підвищення рівня сільської зайнятості». На думку автора, «механізм бюджетної підтримки розвитку аграрної галузі знаходиться у стані перманентного реформування, оскільки сучасна правова база державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектора все ще не забезпечує аграрного сектора все ще не забезпечує належного стимулювання виконання завдань аграрної політики інструментами бюджетного фінансування, не сприяє формуванню оптимальної системи взаємовідносин між розпорядниками бюджетних коштів та їх одержувачами, що вимагає подальшого поглиблення відповідних досліджень для розв'язання вказаних проблем».

Досвід державного регулювання фінансової безпеки сільського господарства у розвинених країнах свідчить про наявність механізмів заохочення аграріїв до її підтримки на належному рівні, важелів державного впливу на цей процес та гарантованої підтримки розвитку галузі з боку держави [52, с. 212].

Зазначимо, що державна фінансова підтримка сільського господарства у розвинених країнах світу становить від 35-40% (країнах Євросоюзу та у США) до 72% (у Японії та Франції), а показники України знаходяться на рівні 8,3% від вартості виробленої продукції [110, с.11–20], що не задовольняє існуючі потреби у фінансуванні аграрного сектора економіки.

Варто відзначити, що у країнах ЄС бюджетна підтримка розвитку сільського господарства прямо не пов'язується з ефективністю вирощування продукції. Так, в ЄС фермери одержують погектарні прямі платежі, не ув'язані з ефективністю виробництва (така підтримка коливається від 500–600 дол. у країнах ЄС до 200–300 дол. США та Канаді), і лише деякі країни застосовують практику виплат, пов'язану із результативністю сільськогосподарської діяльності [155, с.84]. Однак, відношення державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств до виручки від реалізації останніми роками становить близько 5%, тоді як у країнах із розвинутою ринковою економікою цей показник сягає позначки 20–25% [155, с.85]. В результаті автором зроблено висновок, що «фінансування АПВ здійснюється непропорційно його внеску в економіку – частка валової доданої вартості галузі більше як утричі вище частки видатків на галузь у загальному обсязі бюджетних видатків» [155, с. 90].

Питання забезпечення фінансової безпеки сільсько-господарських підприємств значно загострилось з отриманням повноправного членства у Світовій організації торгівлі (СОТ) України. Здійснення державної фінансової підтримки сільського господарства зводилось до таких напрямків як узгодження граничного рівня сукупного виміру підтримки (СВП) відносно програм «жовтої скриньки» та переходу до програм «зеленої скриньки», не продуктова та продуктова підтримка в межах рівня «*de minimis*» (мінімальних рівнів підтримки); необмежене використання заходів «зеленої скриньки», що реалізується переважно через урядові програми бюджетної підтримки (не передбачають обмеження з боку СОТ) [20, с. 111–116].

Аграрний сектор України потребує іноземних інвестицій, вже тривалий час залишаючись галуззю з найбільш нереалізованим потенціалом. Першочерговим завданням держави при цьому є створення позитивного іміджу аграрної галузі України перед потенційними інвесторами, але для цього необхідні лібералізація підприємницької діяльності й удосконалення економічного законодавства [64, с. 131]. На думку автора, «з метою поліпшення інвестиційного клімату необхідно проведення відповідної політики за найповнішого патронату держави як гаранта дотримання законності. Передусім варто відрегулювати й удосконалити законодавство. Важливо забезпечити дійсне, а не формальне, виконання юридичних норм, які суттєво спрощують процес реєстрації підприємств, сприяють реалізації інвестиційних проєктів і чітко визначають повноваження контролюючих органів. Часті зміни законодавства, недостатній захист права приватної власності не додають впевненості вітчизняним та іноземним інвесторам, відтак для них існує значний ризик втрати коштів» [64, с. 129]. Варто стимулювати зарубіжні інвестиційні проєкти наданням різноманітних преференцій потенційним вкладникам через зміну ставки податку на прибуток у бік її зменшення, надання спеціальних податкових канікул терміном на 3 або 5 років, які дають змогу повністю звільнити підприємство від сплати податків на певний період з метою прискорення його розвитку» [64, с. 129].

Отже, оцінка стану державного регулювання фінансової безпеки засвідчила відсутність законодавчої бази, яка регулює фінансову безпеку суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Необхідність належного фінансово-кредитного забезпечення аграрної галузі вимагає вдосконалення шляхом гармонізації

суперечностей, неузгодженості та непорозумінь.

Гармонізація механізму державного регулювання щодо фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства передбачає взаємне узгодження, зведення в єдину систему, координацію, впорядкування, забезпечення взаємної відповідності системи фінансово-кредитних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва для підвищення його рентабельності та конкурентоздатності [112, с.68].

Дослідження впливу органів державного управління на розвиток сільськогосподарського комплексу дає підстави стверджувати, що механізм державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу потребує удосконалення. Перманентною проблемою є відсутність науково обґрунтованих розрахунків щодо ефективності прийнятих рішень та нормативно-правових актів; узгодження повноважень та інтересів різних суб'єктів державного управління, що у підсумку призводить до частоті зміни правового поля, погіршення інвестиційного клімату, скорочення доходів сільськогосподарських товаровиробників та врешті-решт до погіршення соціально-економічного становища селян [114, с.13].

Таким чином, щодо стратегії державного регулювання фінансової підтримки агропромислового виробництва в Україні, слід констатувати той факт, що бюджетне фінансування як одна із форм підтримки належного рівня фінансової безпеки підприємств аграрного сектору економіки характеризується нестабільністю і несистемністю, мізерними обсягами та динамікою їх скорочення, тобто бюджетні програми не сприяють підтримці високого рівня дохідності, прибутковості, а отже і фінансової безпеки.

Реалізація окресленої стратегії у сфері бюджетного фінансування має здійснюватися через формування відповідної законодавчо-нормативної бази, запровадження диференційованого розподілу бюджетних коштів, ефективності бюджетної підтримки. Це дасть змогу сформувати раціональнішу структуру сільськогосподарського виробництва та забезпечить сталий розвиток сільських територій [155, с. 90].

Вибір методу державного регулювання та підтримки процесів забезпечення фінансової безпеки у сільському господарстві має визначитися стратегічними пріоритетами та завданнями соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу в цілому, а також змістом і характером необхідних для досягнення зазначених стратегічних цілей, засобів [49].

Таким чином, державне регулювання фінансової безпеки потребує вдосконалення шляхом прийняття нормативно-законодавчих актів, спрямованих на врегулювання відносин, що мають вплив на забезпечення стабільності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Відсутні законодавчі акти, що врегульовують і координують фінансову політику підприємств аграрної сфери економіки по забезпеченню високого рівня фінансової безпеки, забезпечують ефективний механізм державної підтримки як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Запропоновані рівні нормативно-правового поля в сфері забезпечення фінансової безпеки дали можливість виявити стан державного регулювання, за якого зосереджена увага в основному на напрямках державної політики національної безпеки та діяльності державних органів та структур в процесі її забезпечення у різних сферах (рис.1.9).

1 рівень -

джерела міжнародного права
(міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї та рішення міждержавних організацій, які є юридично обов'язковими для держав-учасниць)

2 рівень -

нормативно-правові акти регулювання напрямів державної політики національної безпеки

3 рівень -

нормативно-правові акти, що регулюють основні норми діяльності державних органів та структур у процесі забезпечення національної безпеки у різних сферах

4 рівень -

нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єктів підприємства в аграрній сфері по забезпеченню належного рівня фінансової безпеки

Конституція України, Кримінальний та Кримінально-процесуальний, Бюджетний, Податковий, Митний, Цивільний та Цивільно-процесуальний, Господарський та Господарсько-процесуальний кодекси України.

Закони України: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про прокуратуру», «Про основи національної безпеки України», «Про міжнародні договори України», «Про державний внутрішній борг України», «Про реструктуризацію боргових зобов'язань Кабінету Міністрів України перед Національним банком України», «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України»,

Постанови Кабінету Міністрів України : «Про затвердження Порядку подання суб'єктами господарювання, підприємствами, установами та організаціями, що не є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, інформації на запит Державної служби фінансового моніторингу», «Положення про Державну службу фінансового моніторингу України», Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері»

Стримуючі чинники розвитку системи фінансової безпеки в аграрній сфері:

недостатнє інституційне забезпечення, відсутність єдиної облікової політики, відсутність подання фінансової звітності по системі галузевого управління, до органів територіального управління тощо.

Рис.1.9. Забезпечення фінансової безпеки в нормативно-правовому полі (узагальнено і удосконалено авторами)

Виділено стримуючі чинники розвитку системи фінансової безпеки в даній сфері (недостатнє інституційне забезпечення, відсутність єдиної облікової політики, відсутність подання фінансової звітності по системі галузевого управління, до органів територіального управління), що відкриває нові напрями розробки нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення відносин в сфері забезпечення фінансової безпеки з чітким визначенням рівнів його нормативно-правового поля в цій сфері.

Хоча слід зауважити і певні негативні наслідки, серед яких відсутність мотиваційного підходу для пошуку резервів підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; додаткова завантаженість бюджету, тоді як фінансові ресурси держави використовуються без належної програми та визначеного кола учасників. Тому необхідно переглянути існуючі нормативи з метою пошуку ефективного механізму забезпечення високого рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств корисний як для виробника, так і для країни в цілому.

На думку О. В. Алейнікової [1, с.128] «насправді, базове вирішення проблем аграрного сектора лежить за межами його власних можливостей і пов'язане з необхідністю радикальної зміни методології державного управління, що базується на уявленнях про саморегульовані можливості ринку, привела до катастрофічного порушення як міжгалузевих, так і територіальних зв'язків і балансів».

Значних успіхів у питанні забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Україна досягла завдяки впровадженню спеціальних режимів оподаткування, а саме завдяки особливого режиму сплати ПДВ, що мало такі позитивні наслідки як: збільшення фінансового забезпечення підприємства; цільовий характер грошових коштів; стимулюючий вплив на розвиток стратегічно важливих галузей аграрного сектору економіки.

За умови врахування всіх вищезазначених заходів державної політики в контексті законодавчого, цінового, інвестиційного, грошово-кредитного, інноваційного, зовнішньоекономічного, соціального напрямів стає можливим досягнення високих показників розвитку сільського господарства України [19, с. 41].

Можливість забезпечення високого рівня фінансової безпеки суб'єктами підприємництва в аграрному секторі в значній мірі залежить від державного регулювання, що характеризується наданням прямої та непрямої фінансової підтримки, запровадженням нормативно-правих актів в сфері фінансової

безпеки та вдосконаленням існуючих, ефективність якого залишається на низькому рівні і потребує масштабних удосконалень в частині перегляду заходів фінансової політики держави, впровадження ефективних регіональних програм, сприяння інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств, а також удосконалення земельних відносин та створення ефективного кредитного механізму, що в сукупності формуватиме сприятливе підприємницьке середовище для розвитку галузі сільського господарства.

РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

2.1. Оцінка стану фінансового забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва

Сільське господарство є однією з найважливіших галузей, що займає вагомe місце в економіці регіонів України. Сільське, лісове та рибне господарство забезпечує 11,8% валової доданої вартості (в 2014 р.) і ця частка динамічно зростає (в 2012 р. вона становила 8,9%), що засвідчує конкурентні переваги сільськогосподарського виробництва та аграрної галузі в забезпеченні продовольчої і національної безпеки країни.

На думку П.Т. Саблука [138, с.3] «необхідно визначити місце і роль агропромислового виробництва в економіці кожної країни-учасниці. За нашими оцінками, в даний час це найбільш слабка ланка національних економік вимагає перегляду в системі стратегічних пріоритетів розвитку, оскільки досі з позицій старої ідеології все агропромислове виробництво сприймається як джерело розвитку інших видів діяльності. Зі становленням ринкової системи господарювання слід виходити з того, що в економічному плані агропромислове виробництво є рівноправною діяльністю серед інших її видів».

В літературних джерелах зустрічаються різні підходи до трактування діяльності, що здійснюється суб'єктами підприємництва в специфічній галузі – сільському господарстві, для якої характерною особливістю є наявність землі як основного засобу виробництва.

Необхідно рішуче відмовитися від антиселянської ідеології щодо ролі землі у виробничому процесі. Якщо, як і раніше, ресурс землі не буде враховуватися при побудові розподільних, регулюючих відносин окремих держав, суб'єктів господарювання вони приречені на неефективний розвиток. Ресурс землі повинен бути рівноправною складовою при побудові системи ціноутворення, фінансового регулювання, кредитування, тобто всього того, що в повній мірі використовується розвиненими країнами світу в ринковій системі [138, с.4].

Зокрема, серед розмаїття підходів до трактування понять, пов'язаних з сільським господарством, виділяють «аграрна галузь»,

«аграрна сфера», «аграрний сектор економіки», тому вважаємо, що в них поєднується галузевий і територіальний аспект: сільськогосподарське виробництво та сільська територія, що є основними цілями фінансової безпеки в моделі теоретичного забезпечення управління нею.

Агросфера представляє складну соціально-економічну і одночасно вразливу агробіологічну систему природи суспільства, особливістю якої є диверсифікованість функцій життєзабезпечення (виробництво продовольства і сировини), життєдіяльності (умови і якість життя сільського населення), життєоблаштування (освоєність територіального середовища проживання) [67, с.19]. На думку автора слід «розглядати аграрну сферу як найважливішу життєзабезпечувальну (виробничу і середовищну) систему, яка включає переважну частину сільської території. Основними структурними елементами аграрної системи (агросфери) є людський капітал аграрної діяльності та аграрні послуги як соціально-економічна компонента сталого розвитку, суто аграрне виробництво – економічна компонента, аграрні ландшафти (агросистема) як екологічна компонента».

Ще один важливий аргумент на користь зростання аграрної галузі України можна визначити на основі прогнозів Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО). Відповідно до них, в 2050 році чисельність населення планети перевищить 9 млрд осіб, а це означає, що необхідно буде для них додатково виробляти багато продовольства (нині населення планети становить приблизно 7 млрд грн). Отже, будуть потрібні території (країни), на яких можливо було б одержувати високопродуктивні врожаї сільськогосподарських культур. Однією з таких держав є Україна з її надзвичайно вигідним природно-ресурсним потенціалом, який не використовується на повну потужність [64].

Отже, для економіки України аграрний сектор економіки є одним із пріоритетних та стратегічних напрямів розвитку тому питання сталого розвитку підприємництва в аграрній сфері є надзвичайно актуальними в контексті комплексного вивчення проблем забезпечення належного рівня фінансової безпеки та механізму управління нею. Водночас ускладнення фінансових відносин під впливом світової фінансової кризи актуалізує необхідність розробки й застосування дієвих заходів, поліпшення фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва найбільш пріоритетної в стратегічному плані аграрної сфери.

В системі фінансової безпеки вище визначені складові аграрної сфери займають ключове місце в забезпеченні належного рівня фінансової безпеки, а отже і забезпечення пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва та забезпеченню продовольчої, національної і екологічної безпеки держави.

Надалі ми ставимо завдання здійснити оцінку стану фінансового забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва на базі сільськогосподарських підприємств Вінницької області як однієї із ключових регіонів в розвитку аграрного сектору України.

Фінансові ресурси у сільськогосподарському виробництві формуються для фінансового забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, виконання зобов'язань перед державою і діловими партнерами. Правильна організація процесу формування фінансових ресурсів забезпечує можливість ефективного управління фінансовими коштами галузі, прийняття оптимальних фінансових рішень, підвищення прибутковості [91, с.115].

Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств – це такий рівень забезпеченості їх необхідними фінансовими ресурсами, який гарантує стабільний розвиток і зростання економіки і соціальної сфери, створення гарантій їх конкурентоспроможності підприємницької діяльності [154, с.62].

Обґрунтування вибору в дисертаційному дослідженні саме сільськогосподарських підприємств галузі обумовлено їх місцем і роллю у виробництві продукції сільського господарства серед інших категорій господарств (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

Валова продукція сільського господарства України за категоріями господарств (млн. грн)*

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2015 р. до 2010 р. (+;-)
1	2	3	4	5	6	7	8
Усі категорії господарств							
Валова продукція – всього у тому числі	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0	251438,6	239467,3	44580,8
продукція рослинництва	124554,1	162436,4	149233,4	175895,2	177707,9	168439,0	43884,9
продукція тваринництва	70332,4	71259,9	74021,4	76963,8	73730,7	71028,3	695,9
Сільськогосподарськими підприємствами							
Валова продукція – всього у тому числі	94089,0	121053,7	113082,3	136590,9	139058,4	131918,6	37829,6

<i>Продовження таблиці 2.1</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
продукція рослинництва	66812,7	92138,4	82130,2	103127,8	105529,5	99584,7	32772
продукція тваринництва	27276,3	28915,3	30952,1	33463,1	33528,9	32333,9	5057,6
Господарства населення							
Валова продукція – всього у тому числі	100797,5	112642,6	110172,5	116268,1	112380,2	107548,7	6751,2
продукція рослинництва	57741,4	70298,0	67103,2	72767,4	72178,4	68854,3	11112,9
продукція тваринництва	43056,1	42344,6	43069,3	43500,7	40201,8	38694,4	-4361,7

* Джерело: [144]

Так, впродовж 2010–2015 рр. зросли обсяги валової продукції сільського господарства за категоріями господарств з 194886,5 млн грн. до 239467,3 млн грн. або в 1,2 раза. Щодо сільськогосподарських підприємств України, то їх частка в структурі валової продукції сільського господарства є найвищою і становить 55,3 % (в 2014 р.), тоді як частка господарств населення і фермерських господарств становить 44,7% та 7,6% відповідно.

В сільськогосподарських підприємствах України в структурі виробництва валової продукції найвищою є частка продукції рослинництва, яка становить 59,4%, а продукції тваринництва - відповідно 45,6% (в 2014 р.). Позитивною тенденцією впродовж 2010-2014 рр. в розвитку цієї категорії господарств є зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах України з 132680,4 грн. до 227753,4 грн. або в 1,7 раза. За розміром сільськогосподарських угідь (станом на 01.11.2014 р.) найбільша частка сільськогосподарських підприємств (28%) із площею 20,1-50 га та 15,8% – із площею 100,1–500 га [144].

Оцінка ефективності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах України свідчить про зростання прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції з 12750,5 млн. грн. в 2010 р. до 33283,7 млн. грн в 2014 р. або в 2,6 раза (рис. 2.1).

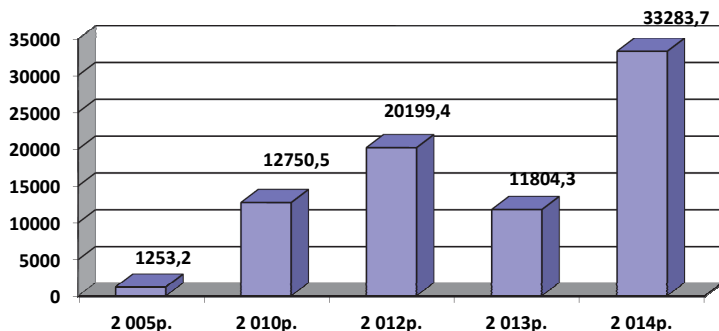

Рис. 2.1. Динаміка прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України, млн грн

Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України в 2015 р. зріс в порівнянні з попереднім роком (в 2014 р. – 21,4%) до рівня 43%, що перевищує рівень рентабельності всієї діяльності підприємств галузі сільського господарства (в 2015 р. становив лише 11,1%). Ці та інші фактори грають на користь сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах за умови достатнього фінансового забезпечення підприємницької діяльності з метою отримання позитивних кінцевих результатів.

Результативність підприємницької діяльності є одним із основних критеріїв оцінки рівня фінансової безпеки. Прибутковість є визначальним показником фінансової безпеки, тому методичні підходи спрямовуватимемо на вивчення факторів впливу на прибуток, врахування яких свідчитиме про ефективну фінансову політику щодо забезпечення пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва. Крім того, поглиблений аналіз факторів впливу на прибуток дозволить виявити резерви зростання прибутковості, а отже, сприятиме підвищенню рівня їх фінансової безпеки.

Як показали результати дослідження, нині істотно зменшилися можливості фінансування аграріїв за рахунок власних джерел, що обумовлено низкою причин, серед яких низький рівень самофінансування, зменшення рівня рентабельності всієї діяльності з 17,5% в 2010 р. до 9,3% в 2014 р., тоді як в 2015 р. спостерігається зростання її рівня до (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Динаміка основних показників діяльності підприємств галузі сільського господарства України*

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2015 р. до 2010 р. (+;-)
1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість підприємств, які здійснювали с.-г. діяльність, одиниць	56493	56133	49415	49046	46199	45379	-11114
Валова продукція сільського господарства – всього, млн грн	94089,0	121053,7	113082,3	136590,9	139058,4	131918,6	37829,6
Продуктивність праці (на одного зайнятого в с.-г виробництві у постійних цінах 2010 р., грн)	132680,4	165229,0	159679,0	201216,9	227753,4	223309,9	90629,5
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,5	24,7	22,8	11,7	21,4	43,0	18,5 в.п.
Чистий прибуток (збиток), млн.грн.	17253,6	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	101912,2	1001858,6
Підприємства, які одержали чистий прибуток, % до загальної кількості	69,6	83,5	78,6	80,3	84,7	88,9	19,3
Фінансовий результат, млн. грн.	22094,9	30182,3	33570,1	26186,6	51668,0	127525,5	105430,6
Підприємства, які одержали чистий збиток, % до загальної кількості	30,4	16,5	21,4	19,7	15,2	11,1	-19,3

<i>Продовження таблиці 2.2</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
Фінансовий результат, млн. грн.	4841,3	4915,3	6841,7	11260,9	30254,6	25613,3	20772
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	19,3	16,3	8,3	9,3	30,4	12,9

*Джерело: [144]

Станом на 01.01.2016 р. в Україні кількість діючих підприємств за організаційно-правовими формами така: із 47697 підприємств 33682 або 70,6% – це фермерські господарства, 8700 господарських товариств (18,2%), приватних підприємств – 3752 (7,9 %) та інших.

Сума чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України збільшилась з 17253,6 млн. грн. в 2010 р. до 101912,2 млн. грн. в 2015 р. або в 59 разів. Частка сільськогосподарських підприємств України, що отримали чистий прибуток збільшилася в 2015 р. проти 2010 р. з 69,6% до 88,9%.

Сума чистого прибутку отриманого прибутковими підприємствами в 2015 р. зросла в 5,8 раза проти 2010 р. Незважаючи на зменшення частки збиткових підприємств в 2015 р. проти 2010 р. з 30,4% до 11,1%, сума чистого збитку отриманого збитковими підприємствами зросла в 5,3 раза (в 2015 р.проти 2010 р.).

Показово, що рівень рентабельності операційної діяльності сільського господарства, мисливства і лісового господарства в зазначеному періоді більш як утричі перевершив загальноекономічне значення. Парадокс, що при цьому нарощування капітальних інвестицій у галузі в 2011-2013 роках відносно попереднього року лише на 5–15% перевищувало середній по економіці рівень [169, с.6–7].

Зниження фінансування розвитку підприємництва в сільському господарстві за рахунок власних коштів може бути поповнено за рахунок інвестицій в регіони, що сприятиме можливості збільшення модернізації технологічної бази суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів і підвищення ефективності господарювання та інноваційної активності – головних чинників зростання конкурентоспроможності підприємницької діяльності.

Так, загальна сума капітальних інвестицій в Україні в сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг в 2016 р. проти 2014 р. збільшилась в 2,7 раза, у Вінницькій області – в 2,2 раза відповідно.

Також спостерігається зростання частки капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство у Вінницькій області в 2016 р з 27,2% до 40,6% проти 2014 [187].

За відсутності можливостей адекватного підвищення цін реалізації сільськогосподарської продукції можна очікувати подальшого скорочення інвестиційних ресурсів агровиробництва, рівень яких і так є одним із найнижчих у національній економіці. Інвестиції в основний капітал галузі протягом 1990-2000 скоротилися майже 25-кратно й до 2012 року сільське господарство відновило обсяги інвестування лише на 28%. Крім того, знижується також незначна питома вага прямих іноземних інвестицій, що підтверджує скорочення потенціалу розвитку галузі та погіршення її позицій у макроекономічних пропорціях, яка в 2013 р. становила 1,3% [169, с.7].

Такою ж ця частка залишається в 2016 р. – на рівні 1,3%.

Низькі фінансова стійкість і ліквідність суб'єктів підприємництва не дають можливості фінансування їх розвитку за рахунок власного капіталу, що призведе до погіршення фінансового стану, зниження інвестиційної привабливості і спроможності залучення фінансових ресурсів фінансово-кредитних установ.

Фінансовий стан сільгоспвиробників суттєво погіршився у 2013 році у зв'язку з падінням цінової кон'юнктури аграрного ринку... За підсумками 2014 року порівняно з попереднім періодом ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції помітно зросли (особливо відчутно на зернові й зернобобові – на 39%, олійні культури – на 32, ВРХ – на 29%), однак наростання економічної кризи, яке супроводжувалося зростанням цін придбання у галузі та падінням внутрішнього споживчого попиту на багато видів сільгосппродукції, не уможливило розраховувати на поліпшення фінансового стану виробників [169, с.7].

Високий рівень регіональної концентрації ринків збуту продукції суб'єктів підприємництва сільськогосподарського виробництва значно звужує фінансові можливості отримання прибутку.

Стосовно вітчизняних виробників, продукція яких не має масштабного експортного попиту (або втратила його внаслідок відомих санкцій з боку РФ) й орієнтована передусім на внутрішній ринок, то їм в умовах нинішнього здешевлення української валюти буде найтяжче через зазначене вище зниження купівельної спроможності їх основних споживачів на фоні необхідності закупівлі за вищими цінами

імпортних матеріально-технічних ресурсів. Разом із тим на ряд продукції з числа зазначеної за умови налагодження/розширення її експортних поставок, у т.ч. в результаті підвищення цінової конкурентоспроможності на світовому ринку, можна очікувати зростання цін на внутрішньому ринку до рівня, наближеного до світового. Це, в свою чергу, стане додатковим чинником дестабілізації вітчизняного аграрного ринку й потребуватиме прийняття адекватних заходів щодо його регулювання [169, с.8].

При цьому мінімізувати наслідки кризових явищ для сільського господарства сприятиме зниження собівартості виробленої сільськогосподарської продукції та зростання її затребуваності на світовому ринку. Крім того, вагомим кроком є державна підтримка аграріїв та відповідно до змін зовнішнього середовища оперативні зміни асортименту і технологій виробництва.

В Україні недосконалою залишається практика фінансування підприємств сільського господарства комерційними фінансово-кредитними установами (банками, інвестиційними, лізинговими і трастовими компаніями, фондами), зокрема:

– недостатнім у контексті належного фінансування розвитку підприємств сільського господарства залишається механізм банківського кредитування, що проявляється в незначних обсягах наданих кредитів і наявності прострочених банківських кредитів, високих процентних ставках за кредитами, уповільненні темпів зростання обсягів кредитування підприємств, недостатньо ефективній

системі оцінки кредитних ризиків, що призводить до зростання обсягів простроченої заборгованості та обмеженого доступу до кредитних ресурсів через ризикованість кредитних відносин малих і середніх підприємств, раціональній строковій і валютній структурі кредитів.

Тобто для суб'єктів аграрного сектора економіки основним джерелом фінансового забезпечення залишаються власні кошти, за рахунок яких освоюється понад 60% капіталовкладень, а частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах інвестицій становить лише близько 15%.

Зважаючи на потребу в поліпшенні забезпечення діяльності підприємств сільського господарства існує об'єктивна необхідність удосконалення інституціонального середовища в аналізованій сфері у більшості регіонів країни [23, с. 90-101].

Складність ситуації для аграріїв України посилюється тією обставиною, що в низці інших країн-конкурентів на світовому агропродовольчому ринку сукупний рівень державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників значно вищий. Так, за даними Л.В.Козак, показник PSE, що акумулює в собі прямі бюджетні виплати на підтримку цін через відповідні механізми, є найвищим у країнах ЄС та Росії й становив за 2005–2011 роки відповідно 24,7 і 19,2% до вартості виробленої продукції, в Канаді – 17,7 та США – 10,6%, тоді як в Україні він дорівнював лише 7,8%. За цим показником наша країна, поряд із Бразилією й Австралією, знаходиться на найнижчому щаблі світової ієрархії серед країн зі значними обсягами виробництва та експорту сільськогосподарської продукції [3, с.20].

Аналіз результатів сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств України дає можливість зробити висновки щодо відсутності їх зв'язку з обсягами державної фінансової підтримки, які динамічно скорочуються впродовж аналізуємого періоду: підтримка за рахунок бюджетних дотацій – в 6,4 раза, підтримка за рахунок податку на додану вартість збільшилась впродовж 2012–2014 рр. – в 1,4 раза (рис.2.3).

Таблиця 2.3

**Результативність сільськогосподарської діяльності
сільськогосподарських підприємств України, включаючи фермерські
господарства та обсяги їх державної підтримки***

Показники	2010 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. грн.	81165,2	132206,1	133427,9	183529,7
в т.ч. сільськогосподарської продукції	78596,9	128452,6	128684,8	175828,6
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. грн	14177,6	22683,3	14294,1	38289,1
у т.ч. сільськогосподарської продукції	13931,6	22297,1	13516,8	36180,7
Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %	21,2	20,7	12,0	26,4
Отримано коштів державної підтримки, млн. грн.: за рахунок бюджетних дотацій – всього	1316,0	742,0	381,9	206,6
у т.ч. для підтримки виробництва продукції рослинництва	465,5	184,2	56,7	35,3
для розвитку тваринництва	269,5	437,0	241,7	132,8
за іншими вид. (напрямами) держ. підтримки	580,9	119,9	83,4	38,5
за рахунок податку на додану вартість – всього	3292,1	6232,1	7096,1	8970,7

* Джерело: [144]

В 2016 р. фермерськими господарствами Вінницької області отримано 4007,0 млн.грн. доходу, в тому числі 3907,6 млн.грн. (97,5%) від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва. В цілому виробництво сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах у 2016 році було прибуткове (чистий прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг склав 12062,3 млн.грн.), рівень рентабельності склав 43,1% [187].

Саме на прикладі сільськогосподарських підприємств Вінницької області як флагмана в сфері агропромислового виробництва можна буде дослідити фінансовий стан суб'єктів підприємництва та надати пропозиції щодо зростання рівня їх фінансової безпеки (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз обсягів продукції сільського господарства та рівня рентабельності в Україні та Вінницькій області*

(у постійних цінах 2010 р., млн. грн)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.**
Продукція сільського господарства:						
– Україна	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0	251197,5	239467,3
- Вінницька область	12601,3	15065,0	14492,2	17872,4	19844,6	18221,4
Частка Вінницької області у продукції сільського господарства України, %	6,5	6,4	6,5	7,1	7,9	7,6
Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності:						
– Україна	21,1	27,0	20,5	11,2	25,8	45,6***
– Вінницька область	19,4	24,9	15,3	9,5	21,5	34,2

*Джерела: [144], ** [187], *** [186].

Вінницька область займає ключові позиції в розвитку аграрного сектору економіки України, де виробляється 8,4% валової продукції сільського господарства держави, у тому числі продукції рослинництва – 7,8%, тваринництва – 9,9%. За рівнем виробництва продукції сільського господарства Вінницька область у 2016 році зайняла перше місце в країні, в тому числі перше – по рослинництву та тваринництву. За підсумками року обсяг валової продукції порівняно з 2015 роком зріс на 17,0%, за рахунок продукції рослинництва – на 26,1%, тваринництва – на 1,6%. При цьому темпи

зростання сільськогосподарського виробництва Вінниччини за 2016 рік на 10,7% вищі загальнодержавного показника (106,3%). В області виробляється вагома частка загальнодержавного обсягу основних сільськогосподарських культур. При чому, якщо за площею землекористування область займає в Україні 14-е місце, то за обсягами виробництва продукції рослинництва ключові позиції. Так, перше місце серед регіонів країни за звітний рік зайнято по виробництву цукрових буряків, картоплі, плодів і ягід [187].

Аналіз обсягів продукції сільського господарства України свідчить про їх збільшення з 201564 млн грн. в 2008 р. до 239476, 3 млн грн. в 2015 р. або в 1,2 раза (рис.2.2).

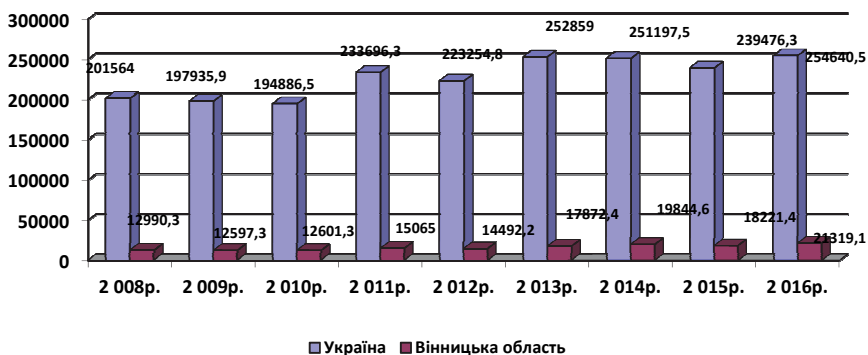

Рис. 2.2. Динаміка обсягів валової продукції сільськогосподарських підприємств України та Вінницької області в 2008 – 2016 рр., млн грн.

Аналогічна ситуація і в сільськогосподарських підприємств Вінницької області: обсяги продукції сільського господарства зросли впродовж 2014-2016 рр. в 1,2 раза, а частка Вінницької області у продукції сільського господарства України також зросла впродовж аналізованого періоду з 6,5 в 2010 р. до 7,6% в 2015 р.

Щодо рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності по Україні і Вінницькій області, то в динаміці рентабельність зросла в 2015 р. до рівня 45,6% та 34,2% відповідно.

Аналіз динаміки діючих підприємств за організаційно-правовими формами свідчать про те, що найбільшу частку в 2016 р. становлять фермерські господарства (в Україні – 33682 одиниць або 70,6%, у Вінницькій області – 1894 одиниць або 70,9%) та господарські товариства (в Україні - 8700 одиниць або 18,2% та у Вінницькій області - 470 одиниць або 15,5%).

В 2016 р. у структурі виробництва валової продукції сільськогосподарства України 57% до загального обсягу – це продукція сільськогосподарських підприємств, 43% - господарств населення; у Вінницькій області найбільша частка 64,7% до загального обсягу - продукція сільськогосподарських підприємств, 35,3% - господарств населення.

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у 2016 р. в сільськогосподарських підприємствах становив 126,1% (проти 88,8% в попередньому році), а в господарствах населення 103,3% (проти 96,8% попереднього року).

Щодо сільськогосподарських підприємств, то у Вінницькій області із 479 сільськогосподарських підприємств в 2016 році збитковими залишаються лише 38 підприємств або 7,9% від загальної кількості в порівнянні із 13,1% в 2011 р. [187].

Прибуток сільськогосподарських підприємств як результат підприємницької діяльності, виступаючи абсолютною величиною, розглядаємо як підставу, передумову для висновку про наявність у суб'єктів підприємництва можливості забезпечення сталого рівня фінансової безпеки. Наявність прибутку свідчить про ефективність використання ресурсів суб'єктами підприємництва, тобто дозволяє їм відшкодувати витрати виробництво і реалізацію продукції, вчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями до бюджетів різних рівнів та забезпечувати просте відтворення.

Зростання чистого прибутку та динамічне зростання його темпів свідчатиме про узгодження його пріоритетних інтересів із інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, перш-за все, споживачами сільськогосподарської продукції.

При оцінці рівня фінансової безпеки підприємницьких структур будемо використовувати такі показники: темпи приросту чистого прибутку, коефіцієнт норми прибутку, результати порівняння величини отриманого чистого прибутку з величиною витрат. У цьому випадку відповідність прибутку суб'єктів підприємництва витратам діяльності і величині використаного капіталу встановлюється за допомогою показників рентабельності (сільськогосподарської діяльності, операційної діяльності, капіталу, активів), що дозволяє оцінити ефективність підприємницької діяльності і, до певної міри, його фінансову стійкість та стабільність як не менш важливі критерії оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (табл.2.5).

Таблиця 2.5.

Визначальні показники фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Вінницької області*

Показники	2010 р.	2011 р	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення 2014р.до 2010 / 2011 р. (+;-)
1	2	3	4	5	6	7
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	4393235	8088134,2	9513313,5	9104835,0	17181733,2	12788498,2
Темпи приросту виручки від реалізації продукції, у % до попереднього року	-	184,1	117,6	95,7	188,7	x
Чистий прибуток/збит. тис.грн	827401	1833986,8	1242339,9	432206,6	720576,8	-106824,2
Темпи приросту чистого прибутку, у % до попереднього року	464,0	221,7	67,7	34,8	166,7	x
Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис.грн.	дані відсутні	2243624,8	1747167,8	952330,5	4453545,5	2209920,7
Витрати операційної діяльності, тис. грн.	дані відсутні	7635884,3	8950573,1	9227778,8	15312958,1	7677073,8
Коефіцієнт норми прибутку	0,16	0,23	0,15	0,05	0,26	0,1
Рентабельність с/г. діяльн., %	19,4	24,9	15,3	9,5	20,3	0,9 в.п
Рентабельність операційної діяльності, %	27,1	29,4	19,5	10,3	29,1	2 в.п.
Прибутковість вклад. кап., %	30,2	33,2	18,8	6,3	9,5	-20,7 в.п
Рентабельність активів, %	12,1	15,9	8,2	2,7	2,9	-9,2 в.п

*Джерело: [142,143]

В цілому спостерігається зменшення чистого доходу (виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в 3,9 раза, темпи приросту якої мають тенденцію до зменшення (з 184,1 в 2011 р. до 95,7% в 2013 р. та зростання в 2014 р. до рівня 188,7%), також спостерігаємо зменшення темпів приросту прибутку впродовж 2010-

2013 рр. (з 221,7% до 34,8%) та їх зростання в 2014 р. (до рівня 166,7 % в порівнянні з попереднім роком) (рис.2.3.).

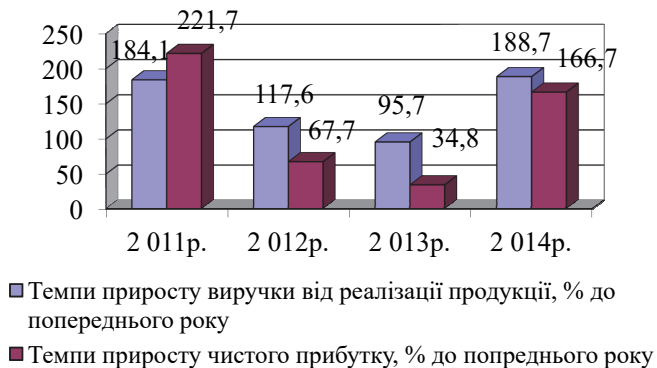

Рис. 2.3. Динаміка темпів приросту виручки від реалізації і чистого прибутку сільськогосподарських підприємств Вінницької області

Коефіцієнти прибутковості характеризують ефективність використання всього капіталу.

Коефіцієнт норми прибутку, який називається також маржею прибутку, або рентабельністю продажу (алгоритм розрахунку відношення прибутку від операційної діяльності до виручки від реалізації помножене на 100%) впродовж 2011–2013 рр. зменшується за значенням, а його зростання спостерігаємо в 2014 р. за рахунок збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств. Крім того і інші показники прибутковості та ефективності агропромислового виробництва мають тенденцію до зменшення впродовж 2010–2013 рр., що є несприятливою тенденцією для забезпечення фінансової безпеки.

Отже, в цілому відмічається нестабільна тенденція розвитку сільсько-сподарських підприємств Вінницької області, що супроводжується скороченням суми отримання ними чистого прибутку впродовж 2011-2013 рр.: з 1833986,8 до 432206,6 тис. грн. або в 4,2 раза. Темпи приросту чистого прибутку мають тенденцію до значного скорочення. Теж саме стосується показників рентабельності, які знизились: рентабельність операційної діяльності з 29,4% до 10,3% в 2013 р., рентабельність власного капіталу з 33,2% в 2011 р. до 6,3%, рентабельність активів з 15,9% до 2,7%. Зменшення суми прибутку від операційної діяльності в 2013 р. в порівнянні з 2011 р. в 2,4 раза (з

2243624,8 тис. грн. до 952330,5 тис. грн.) пов'язане із значним зростанням витрат від операційної діяльності в 1,2 раза. Все це є свідченням зниження стійкості і стабільності фінансового стану, а отже, є загрозою фінансовій безпеці. Крім того, в 2013 р. значення показника рентабельності власного капіталу є меншим за порогове значення (що приведене в табл.1.6). В той же час 2014 р. характеризується покращенням всіх показників в порівнянні з попереднім роком, зокрема: спостерігаємо різке підвищення рентабельності операційної діяльності (з 10,3% до 29,1%), рентабельності сільськогосподарської діяльності (з 9,5% до 20,3%), коефіцієнта норми прибутку (з 0,05 до 0,26), прибутку від операційної діяльності (в 4,7 раза), чистого прибутку (в 1,7 раза), що свідчить про підвищення рівня фінансової безпеки.

Отже, головною складовою процесу забезпечення належного рівня фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери є формування і використання прибутку, що вимагає підвищення рівня фінансового менеджменту на сільськогосподарських підприємствах.

На думку О. Приказюка [134] «для сільськогосподарських підприємств необхідно застосовувати найбільш прийнятну методичку формування прибутку, враховуючи також всі їх організаційні особливості», різноманітність яких, на думку автора, «зумовлює розбіжності у визначенні прибутку сільськогосподарських підприємств». Так, для великих сільськогосподарських підприємств доцільно формувати прибуток за методикою складання фінансової звітності, що дозволить уникнути надлишкової завантаженості інформацією та повторних робіт з формування фінансових результатів діяльності підприємства за певний період. Для малих підприємств оптимальніше використовувати спрощену систему формування фінансових результатів у зв'язку з невеликими обсягами операцій, здійснюваних такими підприємствами. Автор вважає, що найбільш доцільними методами формування прибутку аграрних підприємств різних організаційно-правових форм є такі: господарських товариств, приватних підприємств – за загальною схемою на основі зіставлення доходів і витрат за період; державних підприємств – за допомогою бюджетного методу [134, с. 85].

Враховуючи все вищесказане, капіталізацію суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (організаційно-правових форм, які не здійснюють свої фінансові операції на організованому ринку (крім акціонерних), бо їх лєвова частка 80–90%)) будемо визначати на основі їх фінансового стану.

Для оцінки капіталізації галузі і в цілому країни пропонуємо модель оцінки капіталізації через визначення коефіцієнта капіталізації та капіталізації окремого взятого суб'єкта підприємництва на прикладі сільськогосподарських підприємств Вінницької області (додаток Л).

Зведені дані розрахунку капіталізації для сільськогосподарських підприємств Вінницької області представлені у таблиці 2.6, з даних якої спостерігається зниження коефіцієнта капіталізації з 1,549 в 2011 р. до 0,284 в 2014 р.

Таблиця 2.6

**Капіталізація сільськогосподарських підприємств
Вінницької області***

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Коефіцієнт капіталізації	0,754	0,467	1,429	1,549	0,841	0,349	0,284
Капіталізація сільськогосподарських підприємств, тис. грн.	1589978,4	570214,2	1456599,9	2095317,8	3561924	105530,6	3810904,7

*Джерело: розраховано автором

Під час розрахунку капіталізації підприємства використовували фінансовий результат (форма №2 «Звіт про фінансові результати»), тому що це є нарощеною прибутковістю, тобто капіталізацією підприємства, а ставка дисконту (Д) являє собою мінімальну норму прибутковості. При цьому використовують середньозважену вартість капіталу розраховану конкретно для кожного підприємства. Така модель дозволить визначити капіталізацію конкретного підприємства залежно від необхідного періоду розрахунку: попереднього, поточного та прогнозно-майбутнього (рис.2.4).

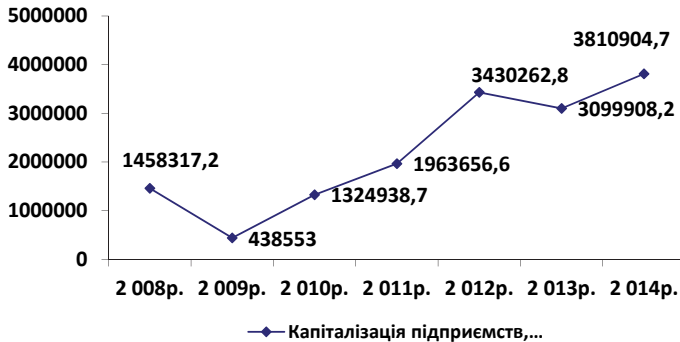

Рис. 2.4. Динаміка обсягів капіталізації сільськогосподарських підприємств Вінницької області (побудовано автором)

Як видно із проведених нами розрахунків рівень капіталізації сільськогосподарських підприємств Вінницької області зростає впродовж останніх 2009-2012 рр., і різко скоротився в 2013 р. в 1,1 раза в порівнянні з попереднім роком, а вже в 2014 р. збільшився до рівня 3810904,7 тис.грн.

Отже, аналіз стану фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки свідчить про низький рівень самофінансування, зниження прибутковості та рентабельності їх діяльності, що загрожує фінансовій безпеці підприємств. Сільськогосподарські підприємства мають бути фінансово незалежними і самодостатніми у формуванні ресурсного потенціалу, що впливатиме на результативність діяльності, фінансову стійкість та стабільність, інвестиційну привабливість як основу фінансової безпеки.

2.2. Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва

Рівень фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери залежить від того, наскільки ефективно підприємці спроможні уникнути можливих загроз і небезпек, в тому числі сформувані і використовувати саме власний капітал, оскільки використання позиченого капіталу провокує зростання ризиків підприємницької діяльності, загрожує зниженням фінансової стійкості, платоспроможності та відповідно є загрозою фінансовій безпеці.

Основним критерієм оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (рис. 1.7) є фінансова стійкість та стабільність та групи визначених показників, які оцінюють на підставі даних фінансової звітності. Одним із факторів фінансової стійкості суб'єктів підприємництва і прямого впливу на його фінансову безпеку є ефективне управління вартістю і структурою капіталу. Структура капіталу визначає шлях одержання суб'єктами підприємництва довгострокових фінансових ресурсів з мінімальними ризиками аби не втратити фінансову стійкість, яка є основою фінансової безпеки.

Здатність підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам можлива за рахунок ефективного використання власного капіталу, приріст якого сприяє збільшенню прибутковості як визначального фактора фінансової безпеки.

Управління власним капіталом в сучасних умовах господарювання пов'язане не тільки із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але й з формуванням власних фінансових ресурсів, на основі яких забезпечуватиметься розвиток підприємницької структури в майбутньому.

Фінансова безпека підприємства представляє собою фінансовий стан і фінансову стабільність, здатність забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності. Узагальнюючим показником оцінки безпеки є необхідний приріст власного капіталу підприємства. Цей показник оцінки фінансової безпеки містить також фактор контролю основної цілі власника підприємства – приріст власного вкладеного капіталу [158].

Оцінка ефективності використання власного капіталу сільськогосподарських підприємств Вінницької області свідчить про скорочення його приросту впродовж останніх трьох років з 201% в 2011 р. до 109,9% в 2014 р. (рис. 2.5), незважаючи на зростання суми власного капіталу за цей же період в 1,4 раза (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Оцінка ефективності використання власного капіталу сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області

(на кінець періоду)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.**	2013 р.	2014 р.
Власний капітал – всього, тис. грн	2737648	5522235,7	6578799,9	6867645,3	7546434,4
Темпи приросту власного капіталу, % до попереднього року	137,1	201,7	119,1	104,4	109,9
Чистий прибуток, тис. грн.	827401	1833986,8	1242339,9	432206,6	720576,8
Рентабельність власн.капіт., %	30,2	37,5	22,5	6,3	9,5
Активи, тис. грн.	6860997	8397671,1	11650378,9	14006338,2	24523889,8
Темпи приросту активів, % до перед. року	130,5	122,4	138,7	120,2	175,1

* Джерело: [156, 142] ** Джерело: [157]

На думку О. Приказюка [134, с.83], «за рахунок прибутку можна збільшити власний капітал підприємства, сформувані достатній резервний фонд, застрахувати основні ризики у страховій компанії та започаткувати нові напрямки сільськогосподарського виробництва для диверсифікації бізнесу».

Рис. 2.5. Динаміка темпів приросту власного капіталу сільськогосподарських підприємств Вінницької області

В структурі власного капіталу (2014 р.) найбільшу частку займає нерозподілений прибуток – 63,9%, додатковий, статутний та резервний капітал становлять відповідно – 16,7%, 14,6% та 7,4%. В 2014 р. зменшилась частка нерозподіленого прибутку (58,6%), проте збільшилась частка додаткового (19,5%), статутного капіталу (27,7%) та резервного капіталу (7,7%) (таблиця 2.8).

Формування резервного капіталу сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області*

(на кінець періоду)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Власний капітал – всього, тис. грн.	2737648	5522235,7	6578799,9	6867645,3	7546434,4
Резерв. капіт. тис. грн.	151090	297686,7	396238,3	507509,2	583667,0
Частка резервного капіталу в структурі власного капіталу, %	5,5	5,4	6,0	7,4	7,7

*Джерело: [157]

Як видно з даних таблиці 2.9, в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області незначною в структурі власного капіталу є частка резервного капіталу (хоча вона і збільшилась з 5,5% до 7,7%), що залежить від прибутковості, за рахунок якої можна збільшити цю частку.

Отже, для забезпечення високого рівня фінансової безпеки підприємницьким структурам необхідно дбати про зростання прибутковості підприємницької діяльності, резервами підвищення якої є постійний контроль за витратами, пошук нових ринків збуту сільськогосподарської продукції та ефективне використання наявних джерел власних фінансових ресурсів.

В сільськогосподарських підприємствах Вінницької області сума оборотних і необоротних коштів збільшилася впродовж останніх років, і це означає, що на підприємствах спостерігається тенденція прискорення оборотності майна підприємства, результатом чого є вивільнення частини грошових коштів і короткострокових вкладень (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Структура необоротних і оборотних активів підприємств
сільського господарства Вінницької області за видами
економічної діяльності***

(на кінець року)

Показники	2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1. Необоротні активи – всього	4247880,2	100	5229365,7	100	5956453,4	100	7163853,1	100
в т.ч.:								
– основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи та інвестиційна нерухомість	3538372,0	83,3	4357784,9	83,3	4512994,5	75,8	5626243,8	78,5
- незавершені капітальні інвестиції	511551,7	12,0	551997,0	10,6	544966,7	9,1	569315,7	7,9
- довгострокові фінансові інвестиції	183107,3	4,3	242336,6	4,6	328661,8	5,5	260110,1	3,6
- інші необоротні активи	24849,2	0,6	77247,2	1,5	79801,8	1,3	174559,6	2,4
2. Оборотні активи – всього	7197184,2	100	9797548,2	100	9799058,2	100	17360036,7	100
в т.ч.:								
–в запасах товарноматеріальних цінностей	3967116,0	55,1	5264093,7	53,7	5113382,4	52,2	7905040,8	45,5
- дебіторська заборгованість	2599312,3	36,1	3549953,4	36,2	3818690,0	38,9	8334313,3	48,0
- поточні фін. інвестиції	4039,3	0,1	873,9	0,01	6553,6	0,1	9215,9	0,1
- грошові кошти та їх еквіваленти	419520,9	5,8	570091,6	5,8	601077,7	6,1	802440,7	4,6
- інші оборотні активи	207195,7	2,9	412535,6	4,2	228160,6	2,3	271474,3	1,6

*Джерело : [157]

В структурі оборотних активів зменшилась впродовж 2011–2013 рр. частка виробничих запасів (з 55,1% в 2011 р. до 45,5% в 2014 р.), збільшилась частка дебіторської заборгованості (з 36,1% в 2011 р. до 48% в 2014 р.), яка має безпосередній вплив на фінансовий стан підприємств, а отже і на рівень фінансової безпеки.

Станом на 31 грудня 2016 року в підприємствах сільського, лісового та рибного господарства частка необоротних і оборотних активів в структурі балансу підприємств Вінницької області становить відповідно 27,9% та 46,0%.

Підприємницькі структури практично не мають можливості нормально здійснювати свою діяльність через наявність надмірної дебіторської заборгованості, яка відволікає оборотні кошти. Відволікання з обігу значних сум коштів за рахунок збільшення дебіторської заборгованості змушує підприємницькі структури збільшувати кредиторську заборгованість, що веде до зростання витрат підприємства, а це, в свою чергу, зменшує прибуток або збільшує збиток. Значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємницької структури, а отже робить суб'єкти підприємництва ненадійними і небажаними партнерами банківських установ.

В підприємницькій діяльності некерована дебіторська заборгованість є однією з причин їх кризового стану, тому необхідно управляти нею з метою зниження ризику її виникнення. Заходами щодо управління дебіторською заборгованістю з боку підприємницьких структур можуть бути: контроль за станом розрахунків з дебіторами; відстеження співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості; оцінка платоспроможності та ділової репутації дебіторів; страхування ризиків; самострахування ризиків, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, зокрема шляхом створення резерву сумнівних боргів та ін.

Порівняльний аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості показав, що дебіторська заборгованість сільськогосподарських підприємств Вінниччини за видами економічної діяльності збільшилася протягом 2011-2014 рр.: з 2599312,3 тис. грн. до 8334313,3 тис. грн. або в 3,2 раза.

Найбільшу частку в її структурі впродовж 2011-2014 рр. займає дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, яка в 2014 р. становила 59,4%. Дебіторська заборгованість сільськогосподарських підприємств Вінниччини перевищує кредиторську заборгованість в 2014 р. – в 1,1 раза [157].

Однак, слід відмітити, що аграрії Вінницької області використовують кредиторську заборгованість для фінансування своїх потреб і її збільшення в 2014 р. проти попереднього року в 1,9 раза пов'язане із значним зростанням обсягів дебіторської заборгованості (в 2,2 раза) за цей же період.

Основними проблемами в аграрному секторі економіки залишаються: наявність нерегульованого ринку, відсутність необхідної державної підтримки сільськогосподарських підприємств, нестабільне фінансування підприємств АПК та неефективне використання кредитних ресурсів через слабкість кредитної політики стосовно товаровиробників. Фінансова безпека та її забезпеченість суб'єктами підприємництва визначається також рівнем державного регулювання та підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Одночасно дуже важливо гарантувати для сільськогосподарських підприємств певну стабільність фінансової підтримки. Зважаючи на практику, що склалася, необхідно законодавчо закріпити зобов'язання держави, у тому числі й у разі затримки при розрахунках. Перший підхід, більш жорсткий, передбачає санкції до держави при затримці відповідних дотацій та субсидій, інший варіант – індексація затриманих фінансових ресурсів за офіційним індексом інфляції. В обох випадках слід було б зобов'язати державні органи компенсувати втрати підприємств, пов'язані з необхідністю використання комерційних кредитів, з санкціями за несвоєчасні платежі, втраченою вигодою [1, с.115–118].

Спробуємо на основі методичних підходів, що базуються на використанні коефіцієнтного методу, здійснити оцінку ще одного важливого критерію рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Вінницької області – фінансової стійкості і стабільності (табл.2.10).

Таблиця 2.10

Показники фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Вінницької області *

Показники	Алгоритм розрахунку	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	1,80	2,00	1,69	2,02	1,45
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	0,39	0,48	0,44	0,44	0,31
Коефіцієнт маневреності власних коштів	Власні кошти (розділ II активу балансу) / Власний капітал	0,64	1,30	1,49	1,43	2,30
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	(Залучений капітал (підсумок розділу III пасиву балансу) + Короткострокові кредити банків) / Власний капітал	0,79	0,54	0,52	0,65	0,66

<i>Перенесення таблиці 2.10</i>						
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт фінансового левериджу	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	0,61	0,42	0,39	0,51	0,66
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	Необоротні активи / Оборотні активи	0,57	0,59	0,53	0,61	0,41
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами	Оборотні активи – Поточні зобов'язання / Оборотні активи	0,45	0,50	0,41	0,45	-0,59
Рентабельність операційної діяльності, %	Результативний показник	27,1	29,4	19,5	10,3	29,1
Чистий прибуток	Результативний показник	827401	1833986,8	1242339,9	432206,6	720576,8

* Джерело: [157]

Коефіцієнт покриття дає загальну характеристику платоспроможності і виявляє скільки гривень оборотних активів припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Оборотні активи сільськогосподарських підприємств Вінницької області перевищують за величиною поточні зобов'язання, тому підприємства є ліквідними, хоча спостерігається зменшення цього показника (в 2011 р. оборотні активи перевищують поточні зобов'язання в 2 рази, в 2012 р., 2013 р. та 2014 р. – в 1,7 1,8 в 1,4 раза відповідно). Впродовж 2010-2011 рр. збільшення значення коефіцієнта покриття свідчить, що підприємства мають значний обсяг оборотних активів, що сформувались завдяки власним джерелам.

Скорочення величини коефіцієнта покриття спостерігаємо в 2012 р. та в 2014 р. відбулося за рахунок перевищення суми поточних зобов'язань над сумою оборотних активів (рис.2.6). Значення цього показника, перевищує встановлене порогове значення показника (табл. 1.5).

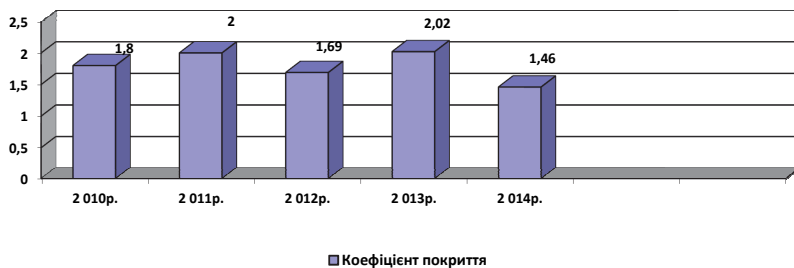

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнта покриття сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010–2014 рр.

Коефіцієнт фінансової незалежності характеризує частку власників підприємств у загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вищий цей показник, тим підприємство більш фінансово стійке, стабільне і незалежне від зовнішніх кредиторів. За даними розрахунку цього показника по сільськогосподарським підприємствам Вінницької області спостерігаємо незначне, зростання або збільшення фінансової стійкості і стабільності в 2010–2011 рр. та стабільне скорочення значення показника впродовж 2012–2014 рр. (рис.2.7).

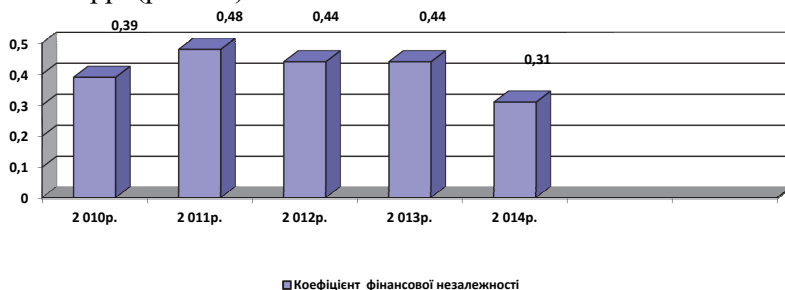

Рис. 2.7. Динаміка коефіцієнта фінансової незалежності сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010-2014 рр.

Хоча значення цього коефіцієнта відповідає встановленому пороговому значенню (табл. 1.5), однак є недостатнім для повної стабільної фінансової незалежності сільськогосподарських підприємств.

Коефіцієнт маневреності власних коштів показує, яка частка власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні активи, а яка капіталізована.

За даними таблиці 2.14 видно, що в цілому впродовж 2010–2014 рр. спостерігається зростання частки вкладеного власного капіталу в оборотні активи, що є позитивною тенденцією. Надто високим це значення є в 2014 р. (рис.2.8).

Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнта маневреності власних коштів сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010-2014 р.

Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів є найзагальнішою оцінкою фінансової стабільності підприємства. Зменшення цього показника з 0,79 в 2010 р. до 0,52 в 2012 р. свідчить про послаблення залежності підприємств Вінницької області від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про певне зростання фінансової стійкості. Значення 0,52 означає, що на кожну гривню власних коштів припадає 52 копійки позичених коштів. В 2014 р. коефіцієнт збільшився до 0,66 (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка коефіцієнта співвідношення власних і залучених коштів сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010–2014 рр.

Найбільш узагальнюючим показником серед розглянутих вище є коефіцієнт фінансового левериджу, рівень якого залежить від галузевих особливостей підприємства. Усі інші показники тією чи іншою мірою визначають його величину.

Коефіцієнт фінансового левериджу характеризує ступінь забезпеченості позичальника власним капіталом і полягає в оцінці його розміру та ступеня залежності позичальника від залучених ресурсів. При розрахунку даного показника враховуються всі боргові зобов'язання позичальника банку, незалежно від їх термінів. Чим вище частка залучених засобів (короткострокових і довгострокових), тим нижче клас кредитоспроможності позичальника.

Коефіцієнт левериджу скорочується впродовж 2010-2012 рр. з 0,61 до 0,39 і свідчить, що вище клас кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Вінниччини, а в 2012–2014 рр. спостерігається зниження класу кредитоспроможності (рис.2.10).

Результати проведеного аналізу дають змогу зробити висновок, що зменшення коефіцієнта фінансового левериджу зумовлено не лише зміною структури активів, окремі частини яких потребують різних часток вкладення власного капіталу, а й проведенням агресивнішої фінансової політики формування їх. Однак даний показник є надто низьким в порівнянні з пороговим значенням (табл.1.5).

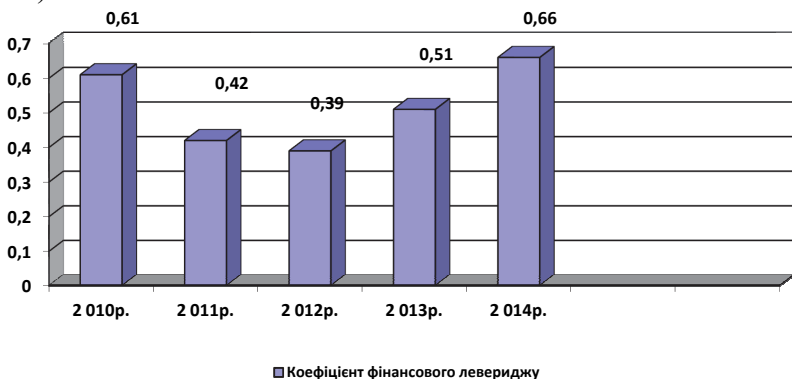

Рис. 2.10. Динаміка коефіцієнта фінансового левериджу сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010-2014 рр..

Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів характеризує рівень забезпеченості необоротних активів власними

коштами. Спостерігається скорочення цього показника в 2014 р. проти попередніх років до рівня, що є відповідає нормативному значенню (нормативне значення за методикою В.О. Мец 0,5-0,8) (рис. 2.11).

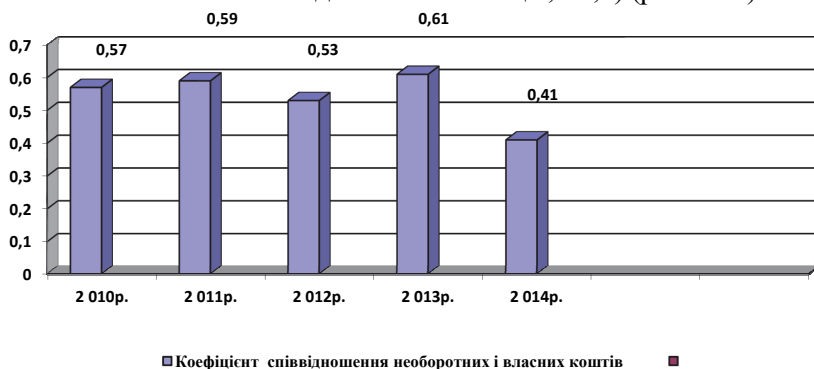

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів сільськогосподарських підприємств Вінницької області в 2010-2014 рр.

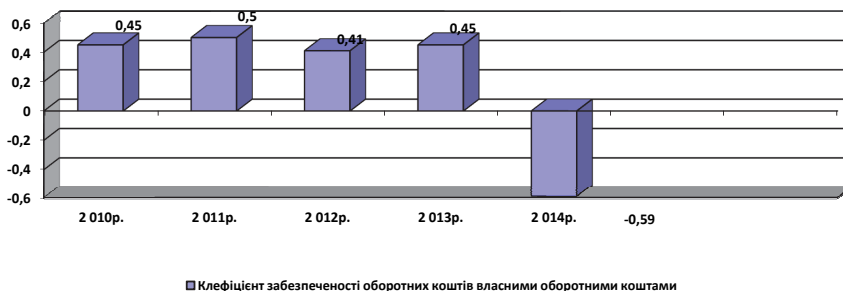

Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнта забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області в 2010-2014 рр..

В цілому фінансовий стан сільськогосподарських підприємств Вінницької області можна оцінити як фінансово нестабільний через зниження коефіцієнта фінансової незалежності до 0,31 в 2014 р. (тобто 31% власних коштів в структурі джерел фінансування), не дає можливості в повній достатній мірі здійснювати фінансувати підприємницьку діяльність. Спробуємо звести і порівняти (в таблиці 2.11) відповідність деяких індикаторів фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Вінницької області, наведеним в І розділі визначеним пороговим значенням (табл.1.5).

Таблиця 2.11

**Відповідність індикаторів фінансової безпеки
сільськогосподарських підприємств Вінницької області
пороговим значенням***

Показники	Порогові значення	Примітки	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт покриття	1,0	Значення показника повинне бути не менше за порогові	1,80	2,00	1,69	2,02	1,45
Коефіцієнт автономії	0,3	Значення показника повинне бути не менше за порогові	0,39	0,48	0,44	0,44	0,31
Рівень фінансового левериджу	3,0	Значення показника повинне бути не більше за порогові	0,61	0,42	0,39	0,51	0,66
Рентабельність активів	Індекс інфляції	Значення показника повинне бути не менше за порогові	12,1	15,9	8,2	2,7	0,41
Рентабельність власного капіталу	15%	Значення показника повинне бути не менше за порогові	30,2	33,2	18,8	6,3	2,9
Темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи росту прибутку > темпів росту реалізації продукції > темпів росту активів	-	464 > >120,2	221,7 > 184,1 > 135,7	67,7 > 117,6 > 122,4 не відповідає	34,8 > 95,7 > 130,5 не відповідає	166,7 > 188,7 > 175,1 не відповідає
Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської за боргованості	Період обороту дебіторської за боргованості > періоду обороту кредиторської за боргованості	-	1,04 не відповідає пороговому значенню	1,4 відповідає пороговому значенню	1,7 не відповідає пороговому значенню	1,2 відповідає пороговому значенню	1,1 відповідає пороговому значенню

*Джерело: [38]

В цілому, як свідчать дані таблиці 1.5 більшість показників відповідають пороговим значенням за виключенням рентабельності власного капіталу (в 2013 р.), рентабельності активів, темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів (2012–2013 рр.) та співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (в 2010 р., 2012 р.).

Для оцінки ефективності управління сільськогосподарськими підприємствами скористаємось методами економіко-математичного моделювання та статистичного аналізу. З метою визначення тенденцій розвитку досліджуваної результативної ознаки скористаємось багатofакторними моделями та застосуємо методи множинного кореляційно-регресійного аналізу, метою якого є виявлення залежностей між досліджуваними ознаками.

Кореляційний і регресійний методи аналізу вирішують два основних завдання [113]:

- визначення за допомогою рівнянь регресії аналітичної форми зв'язку між варіацією ознак X і Y ;
- знаходження і статистичне оцінювання рівняння зв'язку між результативною і факторною ознаками на підставі регресійного аналізу;
- інтерпретація отриманого рівняння і його використання [113].

За допомогою таких моделей ми зможемо проаналізувати, які чинники мають найбільший вплив на рентабельність операційної діяльності та на обсяги чистого прибутку, що дасть можливість ефективно управляти фінансами підприємств в умовах посилення конкурентного середовища.

Для побудови моделі та одержання показників, які дають змогу оцінити зв'язок і якість моделі, використовуємо пакет «Анализ данных» [146]:

1) інструмент аналізу – «Корреляция». Для обчислення парних коефіцієнтів лінійної кореляції використовується спеціальна функція КОРРЕЛ (массив1; массив2). Массив1 - посилання на діапазон комірок першої вибірки (X); массив 2 - посилання на діапазон комірок другої вибірки (Y).

2) інструмент аналізу – «Регрессия». Після появи на екрані діалогового вікна у перше поле «Входной интервал Y » введемо діапазон значень результативного показника y , а у друге поле «Входной интервал X » – діапазон значень факторних показників x_1, \dots, x_n .

Розрахунки здійснюватимемо за двома моделями відповідно до результативних показників:

– перша модель – результативним показником є рівень рентабельності операційної діяльності (y_1);

– друга модель – результативним показником є чистий прибуток (y_2).

Так, в результаті ми отримали кореляційні матриці, що показують значення функції КОРРЕЛ для кожної можливої пари змінних показників (табл. 2.16 і 2.17). Будь-яке значення коефіцієнта кореляції повинно знаходитися в діапазоні від -1 до +1 включно.

Таблиця 2.12

Кореляційна матриця залежності рівня рентабельності операційної діяльності (y_1) від впливу факторів (x_i)

	y	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8
y	1,00								
x1	0,15	1,00							
x2	0,27	0,72	1,00						
x3	-0,13	0,28	0,68	1,00					
x4	-0,23	-0,16	-0,76	-0,87	1,00				
x5	-0,24	-0,44	-0,89	-0,85	0,93	1,00			
x6	-0,20	-0,22	-0,78	-0,91	0,99	0,96	1,00		
x7	-0,42	-0,06	-0,34	-0,61	0,66	0,68	0,70	1,00	
x8	0,53	0,91	0,73	0,17	-0,23	-0,49	-0,27	-0,23	1,00

З таблиці 2.12 видно, що тіснота кореляційного зв'язку між рівнем рентабельності операційної діяльності і:

– коефіцієнтом покриття ($x1$) та коефіцієнт фінансової незалежності ($x2$) є слабкою, оскільки значення коефіцієнтів кореляції дорівнюють 0,15 і 0,27 відповідно. А коефіцієнтом забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами ($x8$) – про помітний зв'язок (0,53);

– іншими факторами ($x3$ – $x6$) є оберненою і слабкою, а коефіцієнтом співвідношення необоротних і власних коштів ($x7$) – оберненою і помірною (0,42).

Кореляційна матриця залежності чистого прибутку від впливу факторів приведена в таблиці 2.13.

З таблиці 2.13 видно, що тіснота кореляційного зв'язку між чистим прибутком і:

– коефіцієнтом покриття ($x1$) є помірною (0,43), коефіцієнтом маневреності власних коштів ($x3$) – слабкою (0,28), коефіцієнт фінансової незалежності ($x2$) і коефіцієнтом забезпеченості

оборотних коштів власними оборотними коштами (x_8) – сильною (0,79 і 0,75 відповідно);

– коефіцієнтом співвідношення власних і залучених коштів (x_5) – оберненою і сильною (-0,73), факторами (x_4 , x_6) є оберненою і помітною, а коефіцієнтом співвідношення необоротних і власних коштів (x_7) – оберненою і помітною (-0,45).

Таблиця 2.13

Кореляційна матриця залежності чистого прибутку (y_2) від впливу факторів (x_i)

	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8
y	1								
x_1	0,49	1,00							
x_2	0,79	0,72	1,00						
x_3	0,28	0,28	0,68	1,00					
x_4	-0,61	-0,16	-0,76	-0,87	1,00				
x_5	-0,73	-0,44	-0,89	-0,85	0,93	1,00			
x_6	-0,60	-0,22	-0,78	-0,91	0,99	0,96	1,00		
x_7	-0,45	-0,06	-0,34	-0,61	0,66	0,68	0,70	1,00	
x_8	0,75	0,91	0,73	0,17	-0,23	-0,49	-0,27	-0,23	1,00

Таким чином, в результаті кореляційного аналізу виявлені залежності: сильний ступінь лінійного взаємозв'язку між чистим прибутком і коефіцієнтом фінансової незалежності, між чистим прибутком і коефіцієнтом забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами. Між чистим прибутком і коефіцієнтом співвідношення власних і залучених коштів є сильний зворотний взаємозв'язок.

Разом з кореляційним аналізом здійсимо регресійний аналіз, який полягає у визначенні аналітичного зв'язку між результативною ознакою y і незалежними випадковими величинами x_1, \dots, x_n (факторними ознаками).

Рівняння лінійної множинної залежності має вигляд:

$$Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n, \quad (2.1)$$

Проведемо кількісну оцінку сумарного впливу досліджуваних факторів на результативні показники.

Перш за все оцінимо характер взаємозв'язків залежної змінної y_1 від незалежних змінних x_1-x_8 . Використовуючи дані регресійного аналізу, визначимо вплив наступних факторів на рівень рентабельності операційної діяльності для аграрних підприємств Вінницької області:

- коефіцієнт покриття (x_1);
- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (x_2);
- коефіцієнт маневреності власних коштів (x_3);
- коефіцієнт довгострокового залучення позичених коштів (x_4);
- коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів (x_5);
- коефіцієнт фінансового левериджу (x_6);
- коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів (x_7);
- коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (x_8).

За допомогою інструменту «Регресія» надбудови «Аналіз даних» Microsoft Excel, що реалізує алгоритм методу найменших квадратів, оцінимо модель множинної лінійної регресії у вигляді:

$$Y=1,005+0,49x_1+0x_2-0,43x_3+0x_4+1,91x_5-3,72x_6-1,03 x_7+0x_8, \quad (2.2)$$

Відмітимо, що три фактори (x_2 , x_4 , x_8) взагалі не мають впливу на рівень рентабельності (отримані коефіцієнти дорівнюють 0). Тому першу модель множинної лінійної регресії можна записати у вигляді:

$$Y=1,005+0,49x_1-0,43x_3+1,91x_5-3,72x_6-1,03 x_7, \quad (2.3)$$

Дане рівняння свідчить про те, що найбільший вплив із усіх факторів на результативний показник (рівень рентабельності операційної діяльності) мають:

1) коефіцієнт фінансового левериджу – при підвищенні вагомості цього показника на 1, рівень рентабельності зменшиться на 3,72;

2) коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів - при збільшенні даного фактора на 1 рівень рентабельності збільшиться на 1,91;

3) коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів – при збільшенні цього фактора на 1, рівень рентабельності зменшиться на 1,07.

Коефіцієнти тісноти зв'язку за першою моделлю представлені у таблицях 2.14 і 2.15.

Таблиця 2.14

Коефіцієнти тісноти зв'язку (перша модель)

Регресійна статистика	
Множинний R	1
R-квадрат	1
Спостереження	6

Як свідчать дані таблиці 2.14, величина коефіцієнта множинної кореляції R (даний коефіцієнт становить 1), що характеризує якість отриманої моделі, свідчить про наявність у моделі високої кореляції. Значення R -квадрата (коефіцієнта детермінації) також свідчить про відповідність вихідних даних та регресійної моделі, оскільки його значення становить 1. Таким чином, лінійна модель пояснює 100% варіації, що означає правильність вибору факторів, які включені в лінійну модель регресії.

Таблиця 2.15

Показники достовірності першої моделі

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>
Регресія	8	0,026	0,003
Залишок	0	0	65535
Разом	8	0,026	

Таким чином, високі значення коефіцієнта кореляції та детермінації свідчать, що дана залежність є достатньо закономірною. Крім того, слід звернути увагу на залишкову дисперсію (MS), її високе значення свідчить про варіацію залежної та незалежної змінної, тому рівняння регресії є значущим.

Далі, використовуючи той самий алгоритм, оцінимо характер взаємозв'язків залежної змінної y_2 від незалежних змінних $x_1 - x_8$.

Маємо наступне рівняння регресії (модель 2):

$$Y = 7158295,04 + 1872242,69x_1 + 0x_2 - 247003,97x_3 + 0x_4 + 851481,83x_5 - 13167849,56x_6 - 1334053,95x_7 + 0x_8 \quad (2.4)$$

Зауважимо, що три фактори (x_3 , x_4 , x_8) не мають впливу на обсяги чистого прибутку, адже отримані коефіцієнти дорівнюють 0. Тому друга модель множинної лінійної регресії набуде вигляду:

$$Y = 7158295,04 + 1872242,69x_1 - 247003,97x_3 + 851481,83x_5 - 13167849,56x_6 - 1334053,95x_7 \quad (2.5)$$

Виходячи з вище наведено рівняння виявлено, що найбільший вплив із 5 факторів на результативний показник (обсяг чистого прибутку) мають:

1) коефіцієнт покриття – при підвищенні вагомості цього показника на 1, обсяг чистого прибутку зростає на 1872242,69 тис. грн;

2) коефіцієнт фінансового левериджу - при збільшенні даного фактора на 1, обсяг чистого прибутку зменшиться на 13167849,56 тис. грн;

3) коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів – при збільшенні цього фактора на 1, обсяг чистого прибутку зменшиться на 1334053,95 тис. грн.

Коефіцієнти тісноти зв'язку за другою моделлю представлені в таблицях 2.16 і 2.17.

Таблиця 2.16

Коефіцієнти тісноти зв'язку (друга модель)

Регресійна статистика	
Множинний R	1
R-квадрат	1
Спостереження	6

Знову ж таки ми спостерігаємо за величиною коефіцієнта множинної кореляції R , який характеризує якість отриманої моделі, високе значення показника (становить 1), що свідчить про наявність у моделі високої кореляції. Значення R -квадрата (коефіцієнта детермінації), свідчить про відповідність вихідних даних та регресійної моделі, оскільки його значення становить 1. Це все є підтвердженням того, що лінійна модель пояснює 100% варіації і означає правильність вибору факторів, які включені в лінійну модель регресії.

Таблиця 2.17

Показники достовірності другої моделі

	df	SS	MS
Регресія	8	1932004363182,73	241500545397,84
Залишок	0	0	65535
Разом	8	1932004363182,73	

Достатньо закономірною є ця залежність через високе значення коефіцієнта кореляції та детермінації та дисперсії (MS), високе значення якої свідчить про варіацію залежної та незалежної змінної, тому рівняння регресії є значущим. В таблиці 2.18 згенеровані теоретичні значення результативних показників.

Зведені дані теоретичних значень результативних показників за двома регресійними моделями

Роки	Рівень рентабельності операційної діяльності, коеф. (\bar{Y}_1)	Чистий прибуток, тис. грн. (\bar{Y}_2)
2008	0,201	415939,0
2009	0,145	178301,0
2010	0,271	827401,0
2011	0,294	1833986,8
2012	0,195	1242339,9
2013	0,103	432206,6
Разом	1,209	4930174,3

В результаті проведеного дослідження була побудована модель множинної лінійної регресії, якість якої була перевірена за стандартним алгоритмом та не викликає сумнівів.

Отже, найбільший вплив на результативні показники, які є основою фінансової безпеки (обсяг чистого прибутку та рівень рентабельності операційної діяльності) мають коефіцієнти фінансового левериджу та коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів.

Коефіцієнт фінансового левериджу показує, у скільки разів темпи приросту чистого прибутку перевищують темпи приросту прибутку до виплати процентів та податків. Це перевищення забезпечується за рахунок ефекту фінансового важеля, однією зі складових якого є його плече (відношення позикового капіталу до власного), збільшуючи або зменшуючи яке, залежно від сформованих умов, можна впливати на прибуток і прибутковість власного капіталу.

Зростання фінансового левериджу супроводжується підвищенням ступеня фінансового ризику, пов'язаного з можливою недостатністю коштів для виплати процентів за кредити і позики.

Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів характеризує рівень забезпечення необоротних активів власними коштами, згідно наведеної градації рівня фінансової безпеки (розділ 3) знизилась частка власного капіталу (коефіцієнт автономії – відноситься до рівня критичного стану).

Виходячи з цього, у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області не вистачає власних коштів для фінансування необоротних активів (за рівнем градації даний показник в 2010-2013 рр..

має мінімальний рівень), тому необхідно посилити заходи в сфері збутової та маркетингової діяльності, що дасть можливість збільшити обсяги виробництва, доходи і відповідно прибуток, завдяки чому виникне можливість фінансування необоротних і оборотних активів з власних джерел.

Отже, для оцінки фінансової безпеки використовується група показників фінансової стійкості і стабільності, серед яких виділились ті (коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів), які виявили найбільший вплив на результативні визначальні показники фінансової безпеки (обсяг чистого прибутку та рівень рентабельності).

Оцінка рівня фінансової безпеки за визначеними основними критеріями (фінансова стійкість і стабільність, результативність підприємницької діяльності та інвестиційна привабливість) і відповідними показниками засвідчила низький та критичний рівень таких показників (коефіцієнта незалежності, коефіцієнта фінансового левериджу, коефіцієнта забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами) за визначеними в 3 розділі рівнями градації, що є негативною тенденцією, оскільки саме ці показники найбільш впливають на рівень фінансової безпеки. Знання механізму впливу фінансового левериджу на рівень прибутковості власного капіталу та ступінь фінансового ризику дозволяє цілеспрямовано керувати як вартістю, так і структурою капіталу сільськогосподарських підприємств.

РОЗДІЛ 3. КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

3.1. Механізм банківського кредитування суб'єктів підприємництва

В умовах трансформаційних змін в економіці проблемою аграрного сектору економіки є недостатнє фінансове забезпечення сільсько-господарських підприємств.

Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування суб'єктів аграрної сфери, оскільки через ефективне використання позичених коштів збільшуються обсяги сільськогосподарського виробництва, зростає прибуток як основа фінансової безпеки.

В сучасних умовах зростає роль стимулюючих заходів впливу сприятливої фінансово-кредитної політики на економічний розвиток країни, основою яких є формування дієвого механізму банківського кредитування суб'єктів аграрної сфери економіки.

Необхідність створення дієвих механізмів банківського кредитування продиктовано проблемами в сфері кредитного забезпечення, а питання складових механізму, які б в сукупності сприяли його достатньому рівню фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери приділяється недостатньо уваги. Теоретичний зміст поняття «механізми банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери економіки» сформуємо шляхом узгодженості понять «механізм», «банківське кредитування» та «підприємницька діяльність суб'єктів агробізнесу».

В економічній літературі наводяться різні тлумачення поняття «механізму»: 1) система ланок, пристрій, спосіб, які визначають порядок певного виду діяльності; 2) система прямих і опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами і процесами, передусім між їх протилежними сторонами, а також між підсистемами і елементами, які виникають у різних типах економічних системах і між ними (за наявності функціонування підприємницьких структур аграрного сектору економіки).

Малахова О.Л. під кредитним забезпеченням підприємницької діяльності розуміє «покриття виробничих витрат суб'єктів господарювання за рахунок кредитних ресурсів, що акумулюються

банківськими установами і спрямовуються на поповнення основного і обігового капіталу» [109, с.114]. Однак, на нашу думку, в такому підході не робиться акцент на особливості кредитного забезпечення саме підприємницької діяльності.

Не існує єдиного підходу до трактування дефініції «механізми кредитного забезпечення», «механізми банківського кредитування», а частіше зустрічаються в літературних джерелах «кредитний механізм», «кредитування механізм», «фінансово–кредитний механізм».

Гуцал І. [55, с.11] стверджує, що «суть кредитного механізму полягає в змісті, функціях та ролі кредиту як самостійної економічної категорії, організаційній структурі банківської системи та у регулюванні кредитних відносин».

На відміну від попереднього визначення «механізм кредитного забезпечення пов'язаний із спрямуванням кредитних ресурсів на кредитне забезпечення підприємницької діяльності, а відтак на стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання. Метою функціонування цього механізму як базової основи практичної реалізації кредитного забезпечення є задоволення виробничих потреб суб'єктів підприємництва, а саме – спрямування кредитних ресурсів комерційних банків на формування фінансових ресурсів підприємств» [109, с.117–118].

Бугель Ю. [16, с.103] дає наступне визначення кредитного механізму: «кредитний механізм – це сукупність прийомів, пов'язаних з певними умовами видачі й погашення кредиту стосовно конкретного позичальника, охоплюючи технологічний інструментарій цього процесу».

Крім того, діюча система кредитування залежить як від ресурсів комерційного банку, так і від встановлених НБУ економічних нормативів діяльності комерційних банків і вимог щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів. Ці нормативи регламентують максимально допустимий об'єм акумульованих засобів, розмір резервних фондів, граничну суму видачі кредиту, і це, в свою чергу, робить кредитний механізм залежним від ліквідності балансів комерційних банків. Тому при побудові дієвого механізму банківського кредитування цей чинник необхідно враховувати.

Тлумачення «підприємницька діяльність суб'єктів агробізнесу» означає, що як і інші організаційно-правові форми господарювання, сільськогосподарські підприємства націлені на отримання прибутку

(тобто здійснюють свою діяльність на основі комерційного розрахунку), який є основним мотивом підприємницької діяльності.

Завдяки підприємницьким здібностям неординарних особистостей, що очолюють сільськогосподарські підприємства, впроваджуються новації, прогресивні технології, застосовуються нові методи в організації та управлінні підприємствами. Тобто, підприємницька діяльність пов'язана з постійним удосконаленням і оновленням виробництва, чого вимагають сучасні ринкові умови господарювання, а значить для цієї мети необхідні в достатній кількості фінансові ресурси [24]. Здійснюючи підприємницьку діяльність підприємець, насамперед, керується комерційним зиском, діє з метою одержання прибутку. Тому він виробляє ті товари, чи ту продукцію, які дають йому прибуток, використовує ті засоби виробництва, які потребують менших витрат і є продуктивнішими. Для підприємця головне – це ефективність виробництва. Мотивом підприємців займатись підприємницькою діяльністю є не лише бажання отримувати прибутки, а й можливість реалізувати свої підприємницькі здібності в практичній діяльності, проявити професіоналізм, ініціативність, творчість тощо.

Сьогодні правильна зорієнтованість мотивування щодо підприємницької діяльності передбачає створення такого стану соціально–економічного та політико-правового середовища, який сприяв би становленню та успішному розвитку підприємницької діяльності шляхом надання свободи й гарантій процесу отримання прибутку, володіння, використання й розпорядження ним, що особливо важливо в сучасних умовах розвитку галузі сільського господарства.

Конкурентні позиції підприємницької структури реалізуються через нововведення, а вони потребують додаткових фінансових ресурсів та ефективного їх використання.

Успіх підприємницької діяльності залежить, в тому числі, і від ризиковості, взяття на себе відповідальності за вирішення проблем з подальшим отриманням позитивних результатів діяльності та матеріального стимулювання. Проте для успішного здійснення підприємницької діяльності, крім підприємницьких здібностей, прагнення потрібні ще й відповідні умови і сприятливе середовище.

Для успішної підприємницької діяльності, спрямованої на відтворення аграрної галузі необхідно створити відповідний механізм кредитного забезпечення, у створенні якого основну роль відіграє держава через створення сприятливого економічного середовища для господарюючих суб'єктів.

Економічна енциклопедія дає таке визначення механізму банківського кредитування в Україні: «послідовність етапів надання кредитів комерційними банками та комплекс умов, вимог, що супроводжують таке надання кожному з них. Основними етапами механізму банківського кредитування в Україні є: а) отримання та розгляд кредитної заявки; б) співбесіда з потенційним позичальником; в) оцінка кредитоспроможності клієнта; г) підготовка до складання кредитної угоди; д) кредитна угода; ж) моніторинг і контроль якості наданих кредитів» [74, с.117].

Однак, в даному визначенні не врахована така важлива складова як формування ресурсної бази банку, без якої не може здійснюватися подальший процес кредитування.

Малік М.Й. [111, с.118] наводить визначення фінансово–кредитного механізму розвитку підприємництва в аграрній сфері виробництва «як процесу впливу на відтворювальні параметри галузі за рахунок орієнтації суб'єктів господарювання на досягнення спільних результатів». На думку автора, саме фінансово–кредитні чинники ефективності підприємницької діяльності є основними, оскільки забезпечують можливість вирішення комерційних завдань, стабільність і економічне зростання.

Результатом формування механізму банківського кредитування підприємницької діяльності підприємств аграрної сфери є кредитна політика як сукупність заходів держави щодо управління кредитними відносинами в країні.

В процесі дослідження встановлено, що основними факторами, що мають вплив на кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств є взаємовідносини з фінансовим ринком; фінансовий стан підприємства; розвиток небанківських фінансово-кредитних установ; державна політика в сфері кредитування сільськогосподарських підприємств; кредитна політика банківських установ щодо аграрного сектора економіки (рис. 3.1).

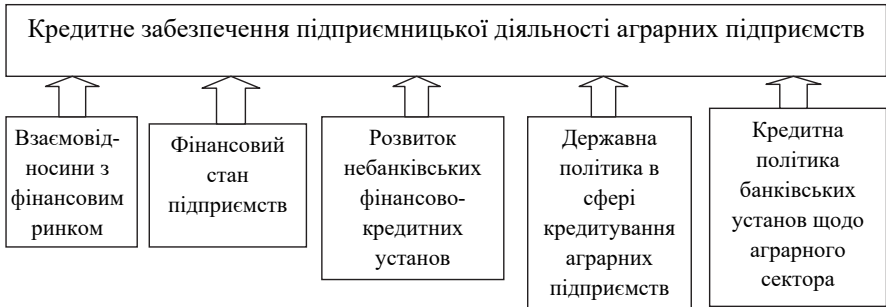

Рис. 3.1. Фактори, що мають вплив на кредитне забезпечення суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (складено автором)

Ці фактори варто враховувати при визначенні складових механізмів банківського кредитування та дослідженні його впливу на формування сприятливої кредитної політики держави щодо аграрного сектору економіки, що, в кінцевому підсумку, впливає на зростання валового внутрішнього продукту в країні.

Управління кредитними відносинами на рівні держави (кредитна політика держави) включає в себе заходи регулювання, що є складовою частиною загальної економічної політики, за допомогою яких здійснюється вплив на позитивні зрушення в системі кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери економіки.

Практичне розв'язання проблем кредитного забезпечення підприємницької діяльності підприємств аграрної сфери економіки на перспективу потребує нових підходів щодо вдосконалення існуючих механізмів банківського кредитування та через вдосконалення інфраструктури кредитного ринку – розширення діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, що сприятиме посиленню конкуренції між кредитними установами та розширить доступ до кредитних ресурсів всіх без виключення підприємницьких структур, які потребують фінансової підтримки.

Механізми банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери є комплексом заходів, що застосовуються в сфері кредитних відносин між кредитором і позичальником та включає в себе складові між якими є тісний взаємозв'язок.

На нашу думку, механізми банківського кредитування є комплексним поняттям, дієвість якого визначається збігом економічних інтересів кредитора і позичальника та створенням сприятливого середовища щодо залучення кредитних ресурсів підприємницькими структурами аграрної сфери економіки – це, в свою чергу, впливатиме на збільшення частки кредитів в структурі джерел фінансового забезпечення, сприятиме стимулюванню сільськогосподарського виробництва, його ефективності і зростанню прибутку як основного мотиву підприємницької діяльності. Інтересами кредитора, окрім отримання прибутку може бути підтримка сільськогосподарського товаровиробника, довгострокова співпраця з позичальниками тої чи іншої галузі. Економічними інтересами позичальника є бажання забезпечити підприємницьку діяльність достатніми грошовими коштами задля розвитку і збереження позицій в умовах конкурентного ринкового середовища та зростання рівня фінансової безпеки.

Отже, механізм банківського кредитування підприємницької діяльності – це сукупність інституційних та організаційних структур і комплексу важелів та інструментів (включаючи стандартні і нестандартні форми, види кредитних інструментів, сукупність методів і прийомів організації кредитного процесу, технології кредитування, форми забезпечення кредиту, джерела формування ресурсної бази та моніторинг), спрямованих на формування взаємовигідних економічних і кредитних відносин, які в цілому забезпечують ефективність сільськогосподарського виробництва через зростання частки банківського кредиту в структурі джерел фінансування їх підприємницької діяльності (рис. 3.2)

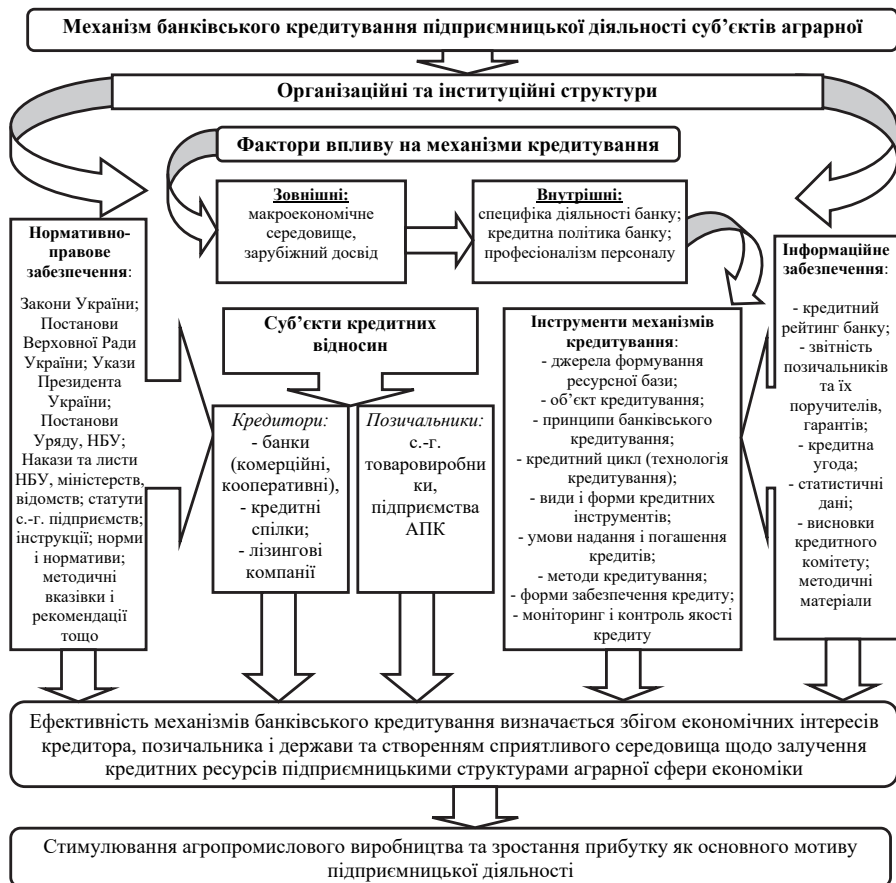

Рис. 3.2. Складові механізму банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери*

(* Удосконалено автором)

Вагому роль у формуванні механізмів банківського кредитування відіграють організаційні та інституційні структури, які є безпосередніми агентами впливу найвищого рівня на формування механізму через відповідне нормативно-правове та інформаційне забезпечення і сприяють створенню правових основ побудови кредитних відносин та забезпеченню необхідними джерелами інформації кожного суб'єкта кредитних відносин.

Варто наголосити, що принципово важливе значення для формування механізмів кредитування має врахування зовнішніх та

внутрішніх факторів, які чинять вплив на зміст складових механізмів, якими є джерела формування ресурсної бази банківських установ, безпосередньо об'єкт кредитування, принципи банківського кредитування, кредитний цикл (технологія кредитування), умови надання та погашення банківського кредитування, форми і види кредитних інструментів, методи кредитування, форми забезпечення кредиту та моніторинг кредиту.

Отже, наявність дієвого механізму банківського кредитування сприятиме поліпшенню фінансового забезпечення аграріїв через зростання частки банківського кредиту в джерелах фінансових ресурсів.

В іншому випадку наслідки недосконалості механізму спричиняють ризики для банків при кредитуванні і обертаються для підприємств аграрної сфери несприятливими умовами для кредитування підприємств АПК (рис. 3.3).

У процесі дослідження виявлено причини низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво протягом останніх років з позиції позичальника: нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; відсутність ліквідної застави в позичальників; неготовність сільського населення до сприйняття практики кредитування іншими фінансовими структурами.

Проблемними питаннями в існуючих механізмах банківського кредитування сільськогосподарських підприємств з позиції кредитора визначено: високі відсоткові ставки, неефективна кредитна політика, порівняну обмеженість спектра банківських кредитних послуг, наявність обмеженої кількості кредитних програм для малого і середнього бізнесу, неврахування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи; операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

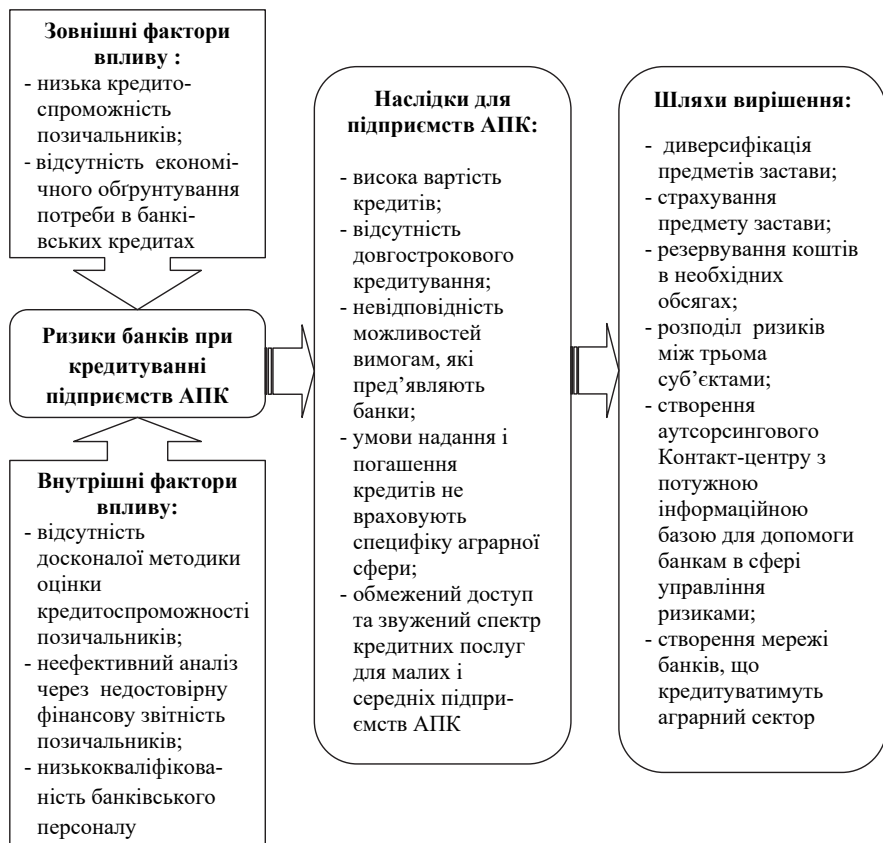

Рис. 3.3. Наслідки недосконалості механізмів банківського кредитування підприємств аграрної сфери та шляхи вирішення проблем (складено автором)

У процесі дослідження виявлено причини низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво протягом останніх років з позиції позичальника: нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; відсутність ліквідної застави в позичальників; неготовність сільського населення до сприйняття практики кредитування іншими фінансовими структурами. Проблемними питаннями в існуючих механізмах банківського кредитування сільськогосподарських підприємств з позиції кредитора визначено: високі відсоткові ставки, неефективна кредитна політика, порівняну обмеженість спектра банківських кредитних послуг, наявність обмеженої

кількості кредитних програм для малого і середнього бізнесу, неврахування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи; операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

3.2. Оцінка стану банківського кредитування суб'єктів сільськогосподарського виробництва

В умовах ринкової економіки важливим чинником забезпечення ефективної діяльності товаровиробників сільськогосподарської продукції є залучення у виробничий процес додаткових фінансових ресурсів, оскільки у підприємств агропромислового комплексу постійно виникають труднощі з нагромадженням власних фінансових джерел формування як основних, так і оборотних засобів виробництва. Основними шляхами вирішення цієї проблеми є участь у господарській діяльності підприємств АПК позикових коштів та формування нових підходів у кредитній політиці банків щодо їх кредитних відносин з даними підприємствами [105, с.40].

Основними напрямками аграрної політики на найближчу перспективу в умовах євроінтеграції є удосконалення державної політики фінансово-кредитної підтримки, в тому числі через механізм банківського кредитування підприємств аграрного сектору економіки в основі якого важливий для аграріїв інструмент - пільгове кредитування, суть якого полягає в компенсації частини процентної ставки за банківськими кредитами із державного бюджету.

Визначальним фактором реалізації кредитних відносин є ефективна фінансово-кредитна політика держави щодо аграрного сектору економіки України, яка закріплює на законодавчому рівні відносини кредитора і позичальника та сприятиме стратегічній цілі – отримання економічного ефекту всіма сторонами кредитних відносин, включаючи і державу.

Аналіз сучасних умов господарювання сільськогосподарських підприємств Вінницької області свідчить про низький рівень самофінансування, що обумовлює необхідність проведення аналізу результатів його фінансово-господарської діяльності з метою виявлення потреби в додаткових джерелах. Основними постачальниками кредитних ресурсів для сільського господарства є комерційні банки України. Співпраця підприємств та комерційних банків є взаємовигідною: збільшення обсягів кредитних вкладень для установ

комерційних банків збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для підприємств – кредитне забезпечення дає змогу покривати свої виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу та є стимулом ефективного використання банківських позичок як джерела фінансових ресурсів.

Як показали дослідження, сільськогосподарські підприємства Вінницької області не мають в достатній кількості власних фінансових ресурсів, частка власних оборотних коштів впродовж 2010–2014 рр. скоротилась з 71,3% до 64,3%. В структурі джерел формування майна сільськогосподарських підприємств найбільшою є частка позичених коштів (53,8%), в структурі яких найбільшу питому вагу займає кредиторська заборгованість, яка впродовж 2009–2013 рр. зростає з 45,4% до 56,8%, що є свідченням використання в підприємницькій діяльності сільськогосподарських підприємств залучених фінансових ресурсів, а в 2014 р. ця частка скоротилась до рівня 47,1%.

В структурі джерел фінансування сільськогосподарських підприємств Вінницької області найбільша питома вага належить позиковому капіталу (середнє значення якого 53,8% до вартості активів) та лише 45,8% власному капіталу.

Обмеженість власних коштів змушує суб'єкти підприємництва сподіватися на підтримку з боку банківської системи. Об'єктивна необхідність застосування кредиту викликана відсутністю в переважній їх більшості оборотних коштів, які необхідні для вкладення їх у виробництво та забезпечення виробничо-господарської діяльності. На жаль, слід констатувати той факт, що зростання цін на паливно-мастильні матеріали, запасні частини, добрива, електроенергію тощо та проблеми в збуті власної продукції призвели до того, що значна частина суб'єктів аграрної сфери залишаються збитковими, а це означає, що вони не в змозі формувати оборотний капітал за рахунок власних джерел, тому намагаються залучати кредити та інвестиції.

Фінансова безпека суб'єктів аграрної сфери визначається також достатністю і можливістю залучення необхідних обсягів кредитних ресурсів для ефективного здійснення підприємницької діяльності. Сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів у сфері сільського господарства, безперервність процесів відтворення, нестабільність цін на ринку товарної сільськогосподарської продукції, значна потреба в оборотних засобах перетворюють кредит в основне джерело поповнення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Особливістю аграрного сектора економіки є те, що він є малопривабливим на вкладення коштів інвесторами, є високий ризик кредитування. Крім того, залишаються високими процентні ставки за кредити, що робить їх неприступними для товаровиробників та ще більшість суб'єктів підприємництва не є кредитоспроможними. Однак, незважаючи на це ефективна діяльність суб'єктів підприємництва неможлива без постійного залучення позикового капіталу, який не позбавлений позитивних особливостей та недоліків при використанні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Позитивні особливості та недоліки використання позикового капіталу в підприємницькій діяльності*

Позитивні особливості	Недоліки
1. Досить низькі можливості залучення, особливо при високому кредитному рейтингу підприємства, наявності застави або гарантій поручителя	1. Використання позикового капіталу генерує найбільш небезпечні фінансові ризики в господарській діяльності підприємства – ризик зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно зростанню питомої ваги використання позикового капіталу
2. Забезпечення зростання фінансового потенціалу підприємства при необхідності істотного розширення його активів і збільшення темпів зростання обсягу його господарської діяльності	2. Активи, сформовані за рахунок позикового капіталу, генерують меншу норму прибутку, яка знижується на суму позикового проценту, що сплачується у всіх його формах, лізингової ставки, купонного проценту по облігаціях, вексельного проценту за товарний кредит
3. Більш низькою вартістю у порівнянні з власним капіталом за рахунок забезпечення ефекту «податкового щита» (вилучення витрат по його обслуговуванню з оподаткованої бази при сплаті податку на прибуток)	3. Висока залежність вартості позикового капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку. У ряді випадків при зниженні середньої ставки позикового проценту на ринку використання раніше отриманих кредитів (особливо на довгостроковій основі) стає підприємству невидним у зв'язку з наявністю більш дешевих альтернативних джерел кредитних ресурсів
4. Здатність генерувати приріст фінансової рентабельності (коефіцієнта рентабельності власного капіталу)	4. Складність процедури залучення (особливо у великих розмірах), оскільки надання кредитів господарюванню, вимагає в ряді випадків відповідних сторонніх гарантій або застави (при цьому гарантії страхових компаній, банків або інших суб'єктів господарювання надаються, як правило, на платній основі)

* Джерело: складено автором на основі [136, с.154–155]

Впродовж останніх років спостерігається погіршення кредитних взаємовідносин між банками і підприємствами: сільськогосподарські товаровиробники опинилися у несприятливих

фінансово-економічних умовах та постали перед низкою викликів. Одним із них є недолугі, у порівнянні з розвиненими країнами світу, умови кредитування, в яких визначальну роль відграє процентна ставка. Так, у США середня процентна ставка за кредитами становить 3,25%, у Франції – 3,43%, у Німеччині – 3,94%, у Канаді – 3%, тоді як в Україні ця цифра сягає від 17 до 36% (у національній валюті) та від 10 до 19% в іноземній валюті.

Тобто, найбільші загрози фінансової безпеки криються в сфері банківського кредитування суб'єктів підприємництва аграрної сфери через високу вартість банківських кредитів, що обмежує можливості отримання доступних кредитних ресурсів.

Впродовж 2002-2013 рр.. середня процентна ставка банків за надані кредитні ресурси підприємствам АПК України становила в середньому 21,5%, тоді як розмір компенсації процентних ставок з Державного бюджету України за цей період становив в середньому 13,5%. Більше того в 2012 р. процентна ставка за кредит збільшилася з 19% до 23%, а розмір компенсації залишився на тому ж рівні, що і в попередньому році (15,5%).

Оцінка стану кредитного забезпечення суб'єктів аграрного бізнесу Вінницької області засвідчує тенденції зменшення обсягів виданих кредитів підприємствам АПК в 1,1 раза (з 1196885,4 тис.грн. в 2008 р. до 1084004 тис.грн. в 2013 р.), але збільшення в 3,9 раза обсягів кредитування сільськогосподарських товаровиробників впродовж останніх трьох років (з 181895 тис. грн. до 712751 тис. грн.), динамічного зростання кількості товаровиробників з 65 до 160 позичальників та зростання в 2,3 раза суми виданих кредитів в розрахунку на одне підприємство (з 1875,2 тис. грн. в 2011 р. до 4454,7 тис. грн. в 2013 р.).

Ці позитивні тенденції кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в цілому не позначились на зростанні рівня фінансової безпеки аграріїв Вінницької області. Збільшення в 2014 р. в 1,5 раза до 2013 р. обсягів наданих кредитів сільськогосподарським товаровиробникам та кредитів в розрахунку на одне підприємство (до рівня 6673,0 тис. грн) супроводжується зростанням середньозваженої процентної ставки за кредитами.

Впродовж 2008–2013 рр. активними щодо кредитування підприємств аграрного сектору Вінницької області виявилися банківські установи ВТБ Банк (з часткою, яка змінювалась з 9% у 2008 р. до 44,2% у 2013 р.), (Райффайзен Банк Аваль (з часткою, яка скоротилася з 23,2% у 2008 р. до 8,8% у 2013 р.) та інші.

Із залучених кредитів сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області впродовж 2014 р. (в сумі 665380 тис. грн.) на короткострокові кредити припадає 74,2%, на довгострокові і середньострокові відповідно 13,1% та 12,8%; за середньозваженою ставкою 20,1%, з них 90,2% є короткостроковими.

Як правило, аграрії залучали кредитні ресурси на поповнення оборотних засобів – 41,3%, на придбання техніки – лише 8% від загальної суми залучених кредитних ресурсів, решта – на проведення комплексу весняно-польових робіт.

Впродовж січня – вересня 2015 р. сільськогосподарськими підприємствами залучено 962 млн грн кредитних ресурсів них 3,7% – середньострокових, 96,3% – короткострокові за ставкою 19–29% річних. Як бачимо, високі відсоткові ставки залишаються найбільш вразливою проблемою для сільськогосподарських товаровиробників.

Тому важливо направити зусилля на стабільність фінансово-кредитної системи на обґрунтування механізмів ефективного управління кредитними ризиками, які виникають, в тому числі через незадовільний фінансовий стан суб'єктів підприємництва, що призводить до збільшення простроченої заборгованості.

Станом на 01.01.2014 р. із 1084004 тис. грн. виданих кредитів підприємствам АПК Вінницької області заборгованість за кредитами становить 727207 тис. грн. або 67,1% до суми виданих кредитів. Частка прострочених кредитів в загальній сумі заборгованості за кредитами підприємствам АПК складає 91,3%.

Сучасний стан агропромислового виробництва в Україні є кризовим, оскільки останніми роками частина витрат суб'єктів підприємництва аграрної сфери покривалася короткостроковими кредитами банківських установ, які поверталися відразу після збуту виробленої сільськогосподарської продукції. Неякісно прораховувалася потреба в кредиті, у випадку невиконання зобов'язань (пов'язаних з недоотриманням валової продукції) кредит зараховувався на покриття витрат (на покриття збитків). В цей період аграрний сектор функціонував завдяки державній підтримці через надання відстрочок на погашення кредиту, списання позикової заборгованості.

У 2012 р. залучали кредитні ресурси для потреб підприємницької діяльності лише 80 підприємств Вінницької області (станом на 06.07.2012 р.) або на одне підприємство припадає 3,273 млн. грн. залучених кредитних коштів. Вже в 2014 р. (станом на 01.12.2014 р.) 107 підприємств АПК залучало кредитні ресурси на суму 665380 тис.

грн., з них 67,7% – це ресурси сільськогосподарських товаровиробників (всього 77 позичальників), де на одного позичальника припадало 5,852 млн грн.

Зовсім по-іншому в 2012 році виглядають обсяги пільгового кредитування у Вінницькій області. Так, зокрема, за даними Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації у Вінницькій області із 564,5 млн.грн. залучених кредитів лише 2,618 млн.грн. або 0,5% становили пільгові кредити, тоді як в 2011 р. із 971,7 млн.грн. залучених кредитів 47,7 млн.грн. або 4,9% були пільгові.

Сільське господарство продовжує перебувати в нерівних умовах з іншими галузями економіки через диспаритет цін (випереджаюче зростання цін на промислову продукцію проти їх зростання на сільськогосподарську продукцію), погіршення умов відтворення і інвестування в сільському господарстві, тому і недостатніми, на нашу думку, є обсяги залучених кредитних ресурсів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вплив банківського кредитування на результативність підприємницької діяльності та рівень фінансової безпеки (на прикладі сільськогосподарських підприємств Вінницької області)*

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Видано кредитів підприємствам АПК – всього (тис. грн.)	1196885,4	327208	394600	971700	564486	1084004	відсутні дані
В т.ч. с.–г. товаровиробникам, тис грн.	275261	28104,0	199515	181895	331408	712751	1047665,2
Приріст обсягів кредитів, наданих с.–г. товаровиробникам, % до попереднього року	-	10,2	709,9	91,2	182,2	215,1	146,9

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість позичальників – с.–г. товаровиробників, осіб	431	24	65	97	101	160	157
Середньозважена процентна ставка за кредитами с.–г. товаровиробникам, %	16,8	25,9	22,2	17,2	21,0	18,7	22,3
Видано кредитів с.–г. товаровиробникам із розрахунку на одне підприємство, тис. грн.	638,7	1171,0	3069,5	1875,2	3281,3	4454,7	6673,0
Темпи приросту чистого прибутку, у % до попереднього року	243,1	42,9	464,0	221,7	67,7	34,8	166,7
Рентабельність сільськогосподарської діяльності, %	11,8	9,0	19,4	24,9	15,3	9,5	20,3

*Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації

Аналітичне дослідження буде неповним без вивчення взаємозв'язків між окремими показниками задля формування адекватних висновків щодо впливу тих чи інших чинників на стан банківського кредитування суб'єктів аграрного виробництва, для цього використовуватимемо метод регресійного аналізу та статистичних рівнянь залежностей.

Для обчислення параметрів зв'язку таких залежностей: 1) між обсягами кредитів в економіку і ВВП; 2) між обсягами кредитів в АПК і виробництвом валової продукції сільського господарства; 3) між обсягами кредитів в економіку АПК і ВВП; 4) між сумою

наданих кредитів на 1 га аграрним підприємствам і рівнем їх прибутку; 5) між сумою кредитів на 1 га та рівнем рентабельності скористаємось однією з форм рівнянь лінійної залежності (рівняння залежності прямої лінії

Розрахунки за першою залежністю (додаток К) показали, що

$$k = 1 - \frac{4,819351}{21,33921} = 1 - 0,225845 = 0,774 \approx 0,8$$

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між обсягами кредитів в економіку та ВВП, свідчить про її високий рівень тісноти зв'язку між обсягами кредитів в економіку та ВВП. Тобто, між факторами існує прямий зв'язок: зміна обсягу кредитів наданих в економіку на 1 млрд. грн. призводить до зміни розміру валового внутрішнього продукту в 0,159236 рази.

Розраховане значення коефіцієнта стійкості при визначенні залежності між обсягом кредитів в АПК з виробництвом валової продукції сільського господарства :

$$k = 1 - \frac{0,833763}{0,894144} = 1 - 0,93247 = 0,06753 \approx 0,1.$$

Тобто згідно зі шкалою оцінки залежностей існує дуже низький рівень і нестійкий зв'язок між цими двома показниками. Зміна розміру обсягу кредитів в економіку АПК на 1 млрд. грн. призводить до зміни обсягів виробництва валової продукції с.- г. в 0,153153 раза.

Аналіз динаміки обсягів кредитів в економіку АПК та виробництва валової продукції сільського господарства показав, що при майже стабільному виробництві валової продукції сільського господарства впродовж 2005–2010 рр.. навіть в період кризи, обсяги кредитних ресурсів в економіку АПК коливалися: то збільшувались, то зменшувались, однозначно були недостатніми для сільського господарства, і навіть їх значне скорочення в 2008 р. в порівнянні з минулим роком з 20,1 млрд. грн. до 6,8 млрд. грн. практично не позначилось на виробництві валової продукції сільського господарства (у 2008 р. цей показник становив 102,1 млрд. грн. проти 104 млрд. грн. минулого року).

Отже, сільськогосподарські підприємства практично не розраховують на ресурси від комерційних банків, а за рахунок власних та інших коштів ефективно здійснювали підприємницьку діяльність. Тобто, кредит не відіграє суттєвої ролі у фінансовому забезпеченні сільськогосподарських підприємств.

Аналогічно практично відсутня залежність між обсягами кредитів в економіку АПК і ВВП: розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між ними $k = 1 - \frac{15,05815}{28,06408} = 1 - 0,536563 = 0,463437 \approx 0,5$

свідчить про її низький рівень і нестійкий зв'язок (додаток К).

При розрахунку залежності між обсягами кредитів в АПК та ВВП виявлено, що зміна обсягу кредитів в економіку АПК на 1 млрд. грн. призводить до зміни обсягу ВВП у 0,811771 разів.

Тобто, за такої залежності більше зростає показник ВВП, що пояснюється тим, що аграрний сектор економіки при зменшенні обсягів кредитів порівняно з обсягами кредитів в економіку, все одно стабільно нарощує темпи виробництва валової продукції, тим самим разом з іншими галузями економіки сприяє зростанню доданої вартості ВВП.

Аналіз залежності між сумою наданих кредитів на 1 га сільськогосподарським підприємствам Вінницької області і рівнем їх прибутку показав: розраховане від'ємне значення коефіцієнта стійкості зв'язку (-0,56432) свідчить, що зв'язок обернений, тобто, підвищення суми кредитів на 1 га супроводжується зменшенням рівня прибутку сільськогосподарських підприємств, адже джерелом погашення суми кредитних ресурсів використовується прибуток підприємств (додаток К).

Дослідженням встановлено, що майже не існує зв'язку при розрахунку залежності між кредитами на 1 га та рівнем рентабельності

$$(k=1 - (7,3626/8,628571) = 1 - 0,853278 = 0,146722).$$

Таким чином, проведений кореляційний аналіз залежностей свідчить про слабкість впливу наданих кредитів аграрному сектору економіки на ефективність агропромислового виробництва. В той же час існує пряма залежність обсягу кредитів в економіку та ВВП, причому, враховуючи темпи зростання обсягів виробництва продукції сільського господарства в порівнянні з падінням в інших галузях, частка галузі сільського господарства у ВВП є неоціненною. Тому є об'єктивна необхідність створення сприятливих умов на кредитному ринку для суб'єктів аграрного виробництва, які завдяки збільшенню фінансування за рахунок кредитних ресурсів нарощуватимуть обсяги виробництва в подальшому тим самим сприятимуть зростанню доданої вартості ВВП.

Аграрний сектор України і сьогодні демонструє позитивні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва на відміну від інших галузей.

Так, за даними статистичного управління, в 2016 році порівняно із 2000 роком зросло в 1,6 раза виробництво валової продукції сільського господарства в постійних цінах, активізувалася зовнішньоекономічна діяльність, покращились результати функціонування аграрного сектору. В той же час і нині залишаються невирішеними проблеми банківського кредитування: окрім здорожчання кредитів стримуючим фактором розвитку кредитних відносин залишається відсутність ліквідної застави у позичальників, тому вагоме місце у банківському кредитуванні відіграє механізм пільгового кредитування, який позитивно вплинув на результати діяльності товаровиробників на початкових етапах його запровадження.

Про дієвість такої державної програми свідчить зростання обсягів залучених кредитів у 2008 р. в порівнянні з 2000 р. в 9,5 раза та кількості наданих пільгових кредитів за період 2000–2008 рр. з 0,8 млрд. грн. у 2000 р. до 15,1 млрд грн. у 2008 р. (в 18,8 раза).

Найбільш сприятливим для сільськогосподарських товаровиробників був 2005 р., коли завдяки механізму часткової компенсації ставок за кредитами залучено 10,4 млрд. грн. кредитних ресурсів, в тому числі 73% пільгових, що в 5 разів більше загальних обсягів кредитних ресурсів 2000 р., а пільгових кредитів – в 10 разів відповідно.

Застосування механізму пільгового кредитування в певній мірі сприяло призупиненню спаду виробництва, виведенню більшості підприємств на рентабельний рівень діяльності та отриманню прибутків сільськогосподарськими товаровиробниками.

Зацікавленість комерційних банків України в кредитуванні аграрного сектору економіки, починаючи з 2002 р. по 2008 р. зростала значними темпами через стабілізацію макроекономічної ситуації в країні – уповільнення темпів інфляції, стабільність обмінного курсу, зниження процентних ставок, ріст ВВП тощо. Нині всі ці макропоказники мають іншу тенденцію в силу об'єктивних і суб'єктивних причин, що склалася в країні.

За даними Національного банку України, станом на 01.12.2015 р. кредити, надані підприємствам АПК склали близько 115,5 млрд гривень. Законом України “Про Державний бюджет України на 2015 рік” Мінагрополітики було передбачено видатки загального фонду за програмою 2801030 “Фінансова підтримка заходів в

агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів” з обсягом фінансування 300 млн. грн., які спрямовано до регіонів в повному обсязі. За підсумками року фактично використано кошти в сумі 290,6 млн. грн., залишок склав - 9,4 млн. гривень.

Кредитні кошти були залучені підприємствами на: витрати у галузі рослинництва – понад 5,2 млрд. грн., (66,9%); витрати у галузі тваринництва – майже 2,3 млрд. грн., (28,9%); закупівлю молодняка сільськогосподарських тварин та птиці – 282,9 млн. грн., (3,6%); інші витрати – 48,9 млн. гривень, (0,6%). Загальна кількість підприємств, які скористались у 2015 році програмою здешевлення кредитів склала 630 підприємств, з них: 439 підприємств, які залучили кредити у 2015 році та 338 підприємств, які залучили кредити у попередні роки (147 підприємств залучали кредити, як у 2015 році, так і у 2014 році).

Разом з тим, в 2012 р. різке скорочення обсягів пільгових кредитів в 4,6 раза проти 2011 р. та повна його відсутність в 2013-2014 рр. негативно позначилось на результатах діяльності аграріїв України.

В 2015-2016 рр. було відновлено механізм пільгового кредитування і ними могли скористатися 630 та 497 підприємств відповідно (рис.3.4).

Рис. 3.4. Динаміка надання пільгових кредитів підприємствам АПК України у 2000–2016 роках, млрд. грн.*

*Джерело: за даними офіційного сайту Мінагрополітики

Щодо стану пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств Вінницької області в останні роки, то слід відмітити, що за рішенням конкурсної комісії з визначення фінансової підтримки через механізм здешевлення кредитів, було прийнято надати 20 позичальникам за залученими у 2016 -2017 роках кредитами в обсязі 512 млн. грн. компенсацію відсоткової ставки на загальну суму – 4,5 млн. грн.

Отже, недоліком існуючого механізму банківського кредитування є односторонній особистий інтерес банків при встановленні неприйнятних умов надання і погашення кредитів, орієнтованих для всіх категорій позичальників без врахування специфіки окремих галузей, що ставить в нерівні і невідповідні умови сільськогосподарських товаровиробників порівняно з іншими позичальниками; відсутність індивідуального підходу до кожного позичальника, тоді як ризикованість сільськогосподарського виробництва обов'язково відображається на вартості кредитів, яка залишається високою для аграріїв і донині.

Окрім здорожчання банківських кредитів, більш жорсткими стали умови до кредитоспроможності позичальників, до застави, а також зменшилися пропозиції щодо кредитних продуктів через проблеми з ліквідністю в банківській системі України. Нині банки надають перевагу, як правило, великотоварним підприємствам, тим, які мають достатньо заставного майна, обробляють великі площі сільгоспугідь та мають виходи на внутрішні та зовнішні ринки.

Також основними причинами низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво з позиції позичальника залишаються нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств та відсутність ліквідної застави в позичальників, а з позиції кредитора: високі відсоткові ставки, неефективна кредитна політика, порівняна обмеженість спектра банківських кредитних послуг, наявність обмеженої кількості кредитних програм для малого і середнього бізнесу, неврахування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи; операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

Від здатності банківських установ, як основних фінансових посередників, забезпечувати потреби сільськогосподарського виробництва необхідними кредитними ресурсами, значною мірою залежать перспективи розвитку аграрного сектору економіки. Ресурсні можливості банківської системи України впливати на розвиток економіки країни залишаються вкрай недостатніми і повною мірою не задіяні з позиції держави через нерозвинутість фінансового ринку, ринку землі як основи створення можливостей довгострокового кредитування, низький рівень заощаджень населення, неналежне законодавче забезпечення, неефективність кредитної політики держави та банківських установ.

Сьогодні в суспільстві досить актуальним і дискусійним на часі, що викликає діаметрально протилежні погляди є питання запровадження вільного ринку землі, механізмів його регулювання та можливих наслідків.

Стратегічним напрямом формування та розвитку довгострокового кредитування аграрного сектору економіки слід вважати одержання позики під заставу земельних ділянок і прав на них [106, с.13]. На думку автора, «оренда земель може стати запорукою сталого розвитку сільського господарства, потужним важелем залучення в аграрний сектор інвестицій. Одним із таких важелів має стати можливість одержання орендарем банківського кредиту під заставу довгострокового права оренди за погодженням з орендодавцем (власником земельної ділянки). Це зумовлює необхідність створення спеціальної іпотечної установи як фінансового партнера для сільськогосподарських товаровиробників та регулятора при запровадженні ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Метою її створення і функціонування має бути забезпечення можливості задовольнити потребу сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення у кредитах під заставу земельних ділянок або прав на них та іншого нерухомого майна. Крім того, це створить можливість залучати довгострокові іпотечні кредити, що нинішня банківська система не спроможна здійснити».

Сама ж банківська система втратила довіру й перебуває в кризовому становищі. За двадцятирічний термін національна валюта знецінилась у 15 разів. Як наслідок, тільки за останні 10 років від девальвації, курсових коливань, закриття кредитних установ на купівельній спроможності українці втратили, за різними оцінками, від 2 до 4 трлн. грн, що дорівнює 5-ти річним фондам заробітної плати нашої країни [84, с.26]. На думку автора «варто зосередити зусилля на удосконаленні системи банківських установ з метою розширення доступу селян як власників сільськогосподарських угідь до кредитних ресурсів».

Підтримка розвитку АПК бюджетом 2016 та 2017 років засвідчує збільшення фінансування для малого і середнього підприємництва на селі. Так, бюджетом 2016-2017 рр.. передбачено фінансову підтримку заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів в сумі 300 млн грн, обсяги надання кредитів фермерським господарствам збільшилися в 2017 р. до 25 млн грн. проти 15,8 млн грн. в 2016 р. [185].

Сільське господарство здатне відродитися завдяки активній державній фінансовій підтримці, основними напрямками якої повинні стати заходи, спрямовані на підвищення технічного рівня підприємств аграрної сфери, підвищення якості та конкурентоспроможності їх продукції на ринку.

Отже, високий рівень фінансової безпеки залежить від можливості залучення та ефективного використання кредитних ресурсів, що дозволяє розширити ресурсну базу аграріїв та сформувати належний рівень фінансового забезпечення. Тому ефективність аграрного сектора і його фінансова безпека значною мірою залежить також від державної підтримки та інституційних засад її розподілу, крім того, важливим є ефективність механізму державного регулювання фінансового забезпечення.

Важливу роль відіграє ефективність і дієвість грошово-кредитної політики держави, яка завдяки застосуванню конкретних методів та важелів впливу сприятиме поліпшенню кредитного забезпечення, що в перспективі визначатиме рівень їх фінансової безпеки.

Тенденції кредитного ринку вказують на коливаючі значення процентних ставок для підприємств АПК впродовж 2011–2016 рр. та облікової ставки НБУ, що ще більше підсилює нестабільність в банківській сфері щодо кредитування суб'єктів підприємництва (рис.3.5).

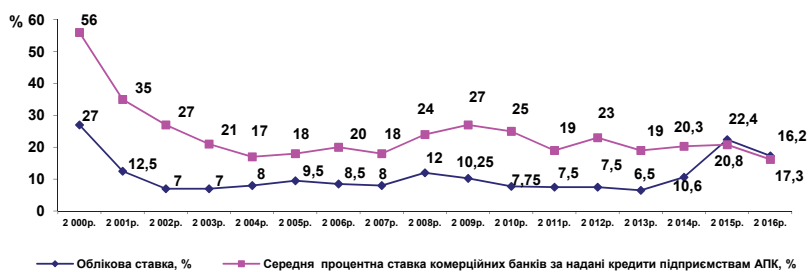

Рис. 3.5. Рівень облікової ставки НБУ та середньої процентної ставки комерційних банків за кредитами підприємствам АПК, %*

* Джерело: за даними офіційного сайту НБУ

В умовах ринкових відносин на рівень процентних ставок комерційних банків впливають також процентна політика, фінансові можливості комерційного банку, попит на кредити, вартість сформованої ресурсної бази.

Однак, як свідчить практика, облікова ставка є визначальною при встановленні процентної ставки. В практиці банківських установ найвищі і найнижчі процентні ставки для сільськогосподарських підприємств зустрічаються досить рідко, в основному позики надаються за середньою вартістю, що є свідченням відсутності досконалої методики оцінки кредитоспроможності позичальників, завдяки якій можна правильно спрогнозувати можливості позичальника в майбутньому вчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями. Тому задля запобігання виникненню кредитних ризиків банки не зменшують, а збільшують, про всяк випадок, процентні ставки, що є стримуючим чинником побудови нормальних кредитних відносин між ними і сільськогосподарськими підприємствами.

Крім того, вагомою причиною, яка стримує розвиток банківського кредитування, є невідповідність можливостей сільськогосподарських товаровиробників вимогам, які пред'являються до них банками (ліквідна застава, збитковість тощо), в результаті чого аграрний сектор є непривабливим для кредитування, що пов'язано з ризикованістю операцій.

Нині попит підприємств аграрної сфери на кредитні ресурси не задовольняється повною мірою ще й із-за незадовільного фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Тому зростає роль своєчасного і якісного аналізу фінансового стану підприємницьких структур, який враховують банківські установи при наданні кредиту позичальникам.

Оцінка фінансового стану полягає у визначенні рівня фінансового стану на конкретний момент часу, простеженні його динаміки, а також визначенню характеру зміни фінансового стану в результаті здійснення майбутніх операцій господарської діяльності і факторів впливу на його зміни.

На основі даних фінансового аналізу, отриманих у результаті його проведення, визначається стратегія розвитку підприємства, реальний стан його справ, досліджується можливість існування прихованих резервів та визначається потреба і можливості залучати кредитні ресурси для фінансування підприємницької діяльності.

Відсутність стійкості зв'язку між обсягами кредитів в АПК з виробництвом валової продукції сільського господарства свідчить про необхідність зміни політики держави в сфері кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств в бік прийняття заходів, що сприятимуть поверненню банківських установ обличчям

до аграріїв, збільшенню обсягів фінансування та ефективності агропромислового виробництва, а роль банківського кредиту в системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері буде значно вагомішою.

Враховуючи визначені проблеми варто вдосконалювати механізми кредитування: допоки існують високі процентні ставки за банківські кредити необхідно відновити механізм пільгового кредитування, орієнтуючись безпосередньо на сільськогосподарських товаровиробників, особисті підсобні підприємства, фермерські господарства; створити сприятливі заохочувальні стимули при отриманні кредиту задля запобігання втрати довіри до банків з боку потенційних клієнтів шляхом індивідуального підходу до кожного позичальника при встановленні процентних ставок, при визначенні терміну кредитування, комісії чи звільненні від неї, який враховував би реальний фінансовий стан аграріїв і його прогноз на перспективу, репутацію тощо, що вирішуватиме питання збігу економічних інтересів основних суб'єктів кредитних відносин і сприятиме отриманню ефекту від такої співпраці, від чого виграє і національна економіка.

Механізм фінансово-кредитної підтримки аграрного сектору має бути спрямовано на створення здорового конкурентного середовища та створенні умов для стійкого розвитку банківської системи як основного кредитора реального сектору економіки; підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світових ринках і як результат зростання прибутковості галузі сільського господарства; сприяння розвитку дрібних товаровиробників, що формують сільську зайнятість, забезпечують внутрішню продовольчу безпеку та різноманітність асортименту сільськогосподарської продукції, в тому числі через запровадження ринкового обороту сільськогосподарських земель як джерела довгострокового кредитування підприємницької діяльності реальних власників на сільській території.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

4.1. Фінансовий менеджмент в забезпеченні фінансової безпеки

Успішність реалізації фінансової безпеки підприємства залежить від швидкості та ефективності реагування менеджменту на вплив можливих фінансових загроз, превентивні фінансові заходи та своєчасну ліквідацію негативних наслідків факторів екзогенного та ендогенного середовища. Для забезпечення ефективного рівня фінансової безпеки підприємства необхідна конструкція фінансового інструментарію впливу на фінансове становище підприємства, впровадження моніторингу ділового середовища, діагностики рівня використання потенціалу підприємства та впровадження механізмів нейтралізації фінансових ризиків [15, с.69].

Для забезпечення стабільності фінансового стану і безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері необхідним є формування дієвого механізму управління фінансовою безпекою, головною метою якого є формування підприємницького середовища з високим рівнем захисту пріоритетних інтересів аграріїв та забезпечення збалансованого розвитку сільськогосподарського виробництва.

Стратегічними цілями державної політики в умовах економічної нестабільності є зміцнення фінансової безпеки шляхом підвищення рівня фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва, вдосконалення методичного та правового регулювання через створення сприятливого підприємницького середовища та рівних умов доступу до фінансових ресурсів.

В сучасних умовах трансформаційних змін в економіці відсутність концепції і стратегії формування системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері вимагає пошуку шляхів регулювання та контролю за її станом з метою своєчасного виявлення небезпек, загроз, викликів формуванню їх безпечного функціонування і важливим елементом при цьому виступає організація моніторингу фінансової безпеки.

Виникає потреба комплексного відображення ознак, індикаторів і показників стосовно кожної конкретної небезпеки й загрози пріоритетним фінансовим інтересам; послідовність

оцінюючих заходів; можливість вжиття необхідних запобіжних, попереджувальних, профілактичних або коригуючих заходів щодо виявлення чи потенційно можливих небезпек і загроз.

Організація моніторингу фінансової безпеки суб'єктів підприємництва повинна враховувати специфіку галузі та домінуючий вплив галузі на економічний розвиток країни в цілому.

Аграрний сектор економіки нині потребує реалізації комплексу заходів, направлених на підтримку стабільності його фінансової безпеки з метою сприяння виробництву конкурентоспроможної продукції і забезпечення продовольчої, національної та екологічної безпеки країни в цілому. Базуючись на результатах проведеного моніторингу можна буде визначити, які аспекти підприємницької діяльності потребують особливої уваги щодо запобігання загрозам і небезпекам. Адекватність оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері та комплекс необхідних заходів з попередження кризових явищ залежить від наявності достовірної інформаційної бази, сформованої із джерел внутрішнього і зовнішнього середовища для оцінки фінансового стану.

Моніторинг фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері включає в себе сукупність послідовних і взаємопов'язаних між собою етапів, виконання яких в сукупності призведе до вчасного виявлення загроз і небезпек підприємницької діяльності та застосування заходів їх нейтралізації (рис. 4.1).

Тобто, моніторинг фінансової безпеки передбачає аналіз ситуації, виявлення причин фінансових проблем та внутрішніх резервів у суб'єкта підприємництва для оперативного усунення наслідків загроз та небезпек.

Перший етап пов'язаний з відбором фінансових показників визначених критеріїв, основним принципом формування яких є адекватність завданням та меті наукового дослідження, тобто можливість за їх допомогою виявити й оцінити глибину негативних тенденцій фінансового стану та їх впливу на рівень фінансової безпеки аграріїв, виявлення найбільш впливових показників з рівнями градації. Такими найбільш впливовими показниками на результативність діяльності, за проведеними дослідженнями, виявились коефіцієнт фінансового левериджу та коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів.

Другий етап включає в себе встановлення періодичності проведення моніторингу – пропонуємо його здійснювати щоквартально на основі зібраної достовірної інформації з різних

джерел (3 етапи), яка враховує вплив внутрішнього і зовнішнього середовища з метою вчасного попередження загроз та небезпек в підприємницькій діяльності аграріїв.

Рис. 4.1. Організація моніторингу фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (складено автором)

В разі виникнення непередбачених ситуацій, що є загрозою фінансовій безпеці суб'єктам підприємництва в аграрній сфері (4 етап) фінансовими менеджерами оперативно вживаються заходи, спрямовані на забезпечення поліпшення фінансового стану.

Таким чином, система заходів підтримки належного рівня фінансової безпеки повинна передбачати постійний моніторинг впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, розробку відповідних заходів та дій при виникненні проблемних ситуацій по зниженню його зовнішньої вразливості, прийняття ризикових і нестандартних управлінських рішень для покращення результативності

підприємницької діяльності як одного із основних критеріїв фінансової безпеки.

Щодо організаційної структури, пропонуємо з метою ефективності управління фінансовою безпекою створити на сільськогосподарських підприємствах відповідну Службу фінансової безпеки, однією із основних функцій якої буде системний моніторинг фінансової безпеки за двома напрямками: зовнішнім та внутрішнім. Основною метою зовнішнього моніторингу є відслідковування макроекономічних ризиків для суб'єктів аграрної сфери: зміна обсягів державної фінансової підтримки, фінансові наслідки пов'язані із виходом на міжнародні ринки сільськогосподарської продукції, зміни в законодавстві, вплив конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на величину ВВП, вплив диспаритету цін на фінансову безпеку галузі сільського господарства та на діяльність окремо взятого суб'єкта підприємництва в аграрній сфері.

Внутрішній моніторинг є вагомою складовою в системі управління фінансовою безпекою, оскільки передбачає оцінку динаміки рівня фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства з врахуванням негативного впливу внутрішніх загроз.

Таким чином, організаційними заходами, спрямованими на забезпечення належного рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є проведення системного моніторингу, що включає в себе діагностику рівня фінансової безпеки через використання обґрунтованої системи вагомих показників за визначеними основними критеріями, розробку граничних значень цих показників, що дозволить спростити процедуру прийняття управлінських рішень для забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Крім того, вважаємо за необхідне при проведенні рівня фінансової безпеки здійснювати порівняння їх значень з пороговими значеннями, що приймаються як значення не нижче середньогалузевих, оцінку темпів економічного зростання основних показників і динаміку їх зміни.

Враховуючи те, що основним визначальним фактором фінансової безпеки є прибуток, пропонуємо фінансовим менеджерам здійснювати постійний моніторинг прибутку суб'єкта підприємництва: правильність та законність його формування, в тому числі достовірне відображення його у фінансовій звітності. При цьому формування і використання прибутку сільськогоспо-

дарських підприємств має бути орієнтовано на потреби суб'єктів зовнішнього середовища, оскільки це визначає результативність підприємницької діяльності враховуючи ризики і прогнози поведінки суб'єкта підприємництва у випадку настання непередбачуваних загроз та небезпек. Тому зростає роль фінансового планування, прогнозування та аналізу в управлінні фінансами підприємств, що вимагає високої кваліфікації фінансових менеджерів Служби фінансової безпеки.

Об'єктом моніторингу має бути також системний і постійний контроль співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості, стану розрахунків за простроченими заборгованостями тощо, що безпосередньо має вплив на рівень фінансової безпеки.

Вміння реально оцінювати і прогнозувати вплив всіх загроз (внутрішніх та зовнішніх) і небезпек, їх негативних наслідків на кінцеві результати діяльності сприятиме формуванню стратегії їх нейтралізації, що полягає в створенні прийнятних умов для успішного функціонування підприємницької структури в умовах посилення конкуренції в галузі.

При здійсненні моніторингу варто враховувати вплив найбільш вагомих груп ризиків, які формують реальну загрозу стану фінансової безпеки, серед яких екологічні ризики (вплив екологічних факторів на фінансову безпеку та оцінка фінансових можливостей покращення екологічної ситуації вплив природно-кліматичних умов на кінцеві результати діяльності та стан фінансової безпеки); соціальні ризики (рівень фінансування розвитку інфраструктури сільської місцевості, формування людського капіталу); економічні ризики (доступ суб'єктів підприємництва до кредитних ресурсів, до бюджетного фінансування, отримання податкових пільг, здійснення інвестиційної діяльності за допомогою регіональних органів влади); виробничі ризики (втрата фінансових ресурсів внаслідок несвоєчасного збору урожаю, переробки продукції, відсутності планування і прогнозування діяльності, втрати прибутку внаслідок неефективного управління процесом сільськогосподарського виробництва).

Важливою складовою механізму управління фінансовою безпекою суб'єктів аграрної сфери є підтримка на державному рівні. Пропонуємо на рівні регіонів за підтримки органів місцевого самоврядування, враховуючи децентралізацію їх діяльності, сприяти

створенню відповідного органу, що займатиметься питаннями регулювання розвитку та фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва аграрної сфери, в т.ч. шляхом розробки паспорту економічної безпеки галузі сільського господарства регіонів, в якому визначальна роль відводиться саме фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва аграрної сфери. Використання середньогалузевих показників за визначеними критеріями дозволять реально оцінити фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, галузі сільського господарства шляхом розробки стратегічної карти розвитку АПК з врахуванням загроз і небезпек, що виникають в результаті зміни в ринковому середовищі.

Основними проблемами в методології формування і розвитку системи фінансової безпеки суб'єкта підприємництва в аграрній сфері є недостатній ступінь систематизації її складових елементів, необхідність їх вдосконалення, що порушує цілісність, чіткість і логічність застосування та дії системи оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (рис. 4.2).

Серед основних складових системи фінансової безпеки (рис.1.7) найбільш висвітленими і достатньо дослідженими у працях вітчизняних дослідників, на нашу думку, є фінансові методи і важелі нейтралізації кризових явищ, а більш проблематичною через відсутність напрацювань є складова фінансової діагностики оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва із врахуванням специфіки аграрної галузі та складова контролю і оцінки ефективності дії цілісної системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

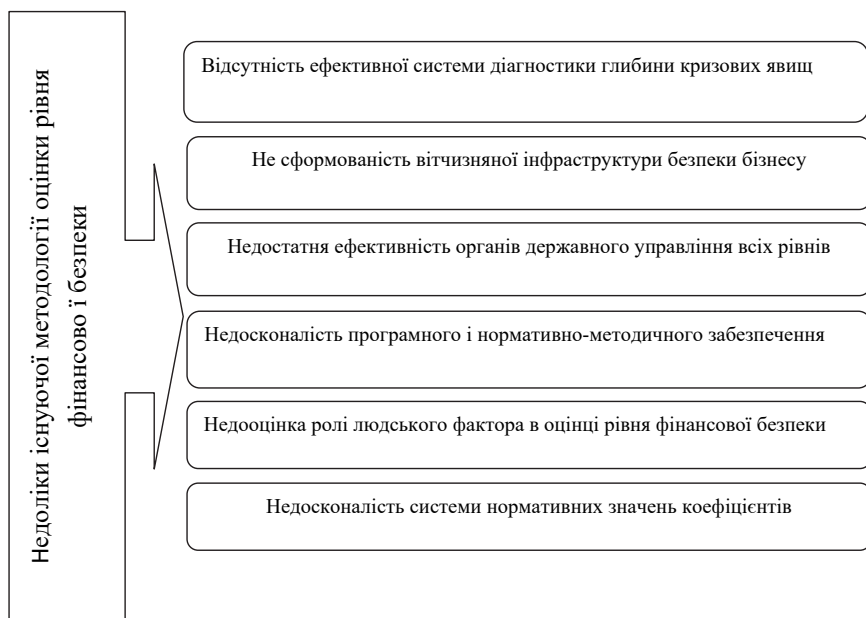

Рис. 4.2. Проблеми в оцінці рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (складено автором)

Більшість методичних підходів щодо діагностики рівня фінансової безпеки базується на використанні системи значної кількості коефіцієнтів, які відрізняються різними нормативними значеннями (додаток Л), що унеможливує прийняття зважених і обґрунтованих висновків щодо оцінки реального фінансового стану підприємств аграрної сфери та запобігання його погіршенню через комплекс заходів, що сприятимуть забезпеченню фінансової безпеки.

Все це породжує неоднозначність в розумінні сутності фінансової безпеки породжує труднощі щодо оцінки її рівня, через відсутність єдиних підходів та методичного забезпечення діагностики фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери економіки.

Пропонуємо при визначенні рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки обов'язково враховувати порогові значення коефіцієнтів, недоотримання яких буде ознакою погіршення їх фінансового стану.

Оцінку рівня фінансової безпеки суб'єктів агробізнесу пропонуємо здійснювати через визначення основних критеріїв, що враховують специфіку галузі сільського господарства і є ключовими

та взаємодоповнюючими, з позиції ефективності проведеної діагностики та в сукупності сприяють застосуванню важелів впливу на існуючі загрози внутрішнього і зовнішнього середовища, дають змогу забезпечити цілісну захищеність фінансового стану підприємств аграрної галузі.

Дана оптимізація показників визначених основних критеріїв оцінки рівня фінансової безпеки є передумовою практичного використання цієї системи діагностики, що дозволяє запобігати розвитку негативних тенденцій, вносити необхідні корективи у повсякденну та перспективну діяльність суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, прогнозувати розвиток подій завдяки розробленим рівням градації (таблиця 4.1).

Враховуючи вагомість для оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері такого критерію як фінансова стійкість та стабільність, що безпосередньо пов'язаний із двома іншими критеріями (результативність підприємницької діяльності, інвестиційна привабливість) запропонована градація рівнів фінансової безпеки дозволить віднести суб'єкта підприємництва за визначеними індикаторами до повністю платоспроможного та кредитоспроможного, що має високий запас стійкості і будь-якого примусового втручання відносно диверсифікації їх діяльності не потребує (у випадку віднесення їх до нормального чи максимального рівня фінансової безпеки) або навпаки (погіршення всіх показників в динаміці) та віднесення їх до мінімального та особливо до критичного рівня, що вимагає розробки сценаріїв управлінських рішень по забезпеченню стійкості фінансового стану в поточному періоді і на перспективу.

Таблиця 4.1

Вдосконалення методики визначення оптимальних значень індикаторів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва*

Показники	Методика розрахунку показника	Узагальнене автором середнє оптимальне значення за різними методиками
1	2	3
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	від 1,0 до 2,0
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	від 0,5 до 1,0

<i>Продовження таблиці 4.1</i>		
1	2	3
Коефіцієнт маневреності власних коштів	Власні кошти (розділ II активу балансу) / Власний капітал	0,3-0,6
Коефіцієнт фінансового левериджу	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	Менше 0,5
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	Необоротні кошти / Оборотні кошти	0,5 – 0,8
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами	Оборотні кошти – Поточні зобов'язання / Оборотні кошти	більше 1
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	Залучений капітал + Короткострокові кредити банків / Власний капітал	до 1 і більше

*Джерело: складено автором

На основі оптимальних теоретичних значень індикаторів фінансової стійкості як основи фінансової безпеки пропонуємо наступні 4 рівні фінансової безпеки: максимальний, нормальний, мінімальний і критичний (табл.4.2.).

Удосконалена градація рівнів фінансової безпеки з врахуванням граничних меж оптимально теоретичного значення різноманітних методичних підходів на основі індикативного рівнів показників фінансової безпеки (максимального, нормативного, мінімального, критичного), дозволяє більш ефективно управляти фінансами підприємств в умовах посилення конкурентного середовища здійснення підприємницької діяльності в аграрній сфері та вчасно вживати відповідних заходів з нівелювання негативних наслідків, що впливатимуть на прибутковість як основу і визначальний фактор фінансової безпеки.

Таблиця 4.2

Запропонована градація рівнів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері *

Показники фінансової безпеки (межі оптимального теоретичного значення)	Рівні фінансової безпеки за індикаторами			
	максимальний	нормальний	мінімальний	критичний
1	2	3	4	5
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності) (від 1 до 2)	2 і більше	1,5 – 1,9	1,0 – 1,4	до 1,0
Коефіцієнт фінансової незалежності автономії (від 0,5 до 1,0)	1,0 і більше	0,75 – 0,99	0,50 – 0,74	0,10 – 0,49

<i>Продовження таблиці 4.2</i>				
1	2	3	4	5
Коефіцієнт маневреності власних коштів (0,3-0,6)	0,6 і більше	0,42 – 0,59	0,26 – 0,41	0,10 – 0,25
Коефіцієнт фінансового левериджу (менше 0,5)	0,10 – 0,22	0,23 – 0,35	0,36 – 0,5	більше 0,5
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів (0,5 – 0,8)	0,8 і більше	0,65 – 0,79	0,50 – 0,64	0,10 – 0,49
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (більше 1)	1,52 і більше	1,31 – 1,51	1,1– 1,3	до 1,0
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	більше 1	0,76 – 1,0	0,51 – 0,75	до 0,5

* Джерело: розроблено автором

Так, оцінка рівнів фінансової безпеки за індикаторами основних показників фінансової стійкості свідчить, що впродовж 2008–2014 рр. всі показники, крім коефіцієнта покриття та коефіцієнта маневреності власних коштів (рівень градації яких, як правило, нормальний) відносять до мінімального або критичного рівня. Зокрема, критичний рівень впродовж 2008–2014 рр. наявний у таких показників як коефіцієнт автономії та коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (додаток М).

Негативною тенденцією є мінімальний і критичний стан показників коефіцієнта фінансового левериджу та коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів, які є індикаторами фінансової безпеки, оскільки мають найбільший вплив на результативні показники підприємницької діяльності. Все це є свідченням необхідності розробки сценаріїв управлінських рішень щодо усунення наслідків погіршення фінансового стану та застосування заходів по забезпеченню стійкості фінансового стану на перспективу.

Організація постійного моніторингу фінансової безпеки сприятиме задоволенню потреб в об'єктивних даних щодо стану фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери для всіх користувачів, охоплюватиме всі виробничі процеси, що формують фінансовий

стан і тенденції динамічного розвитку суб'єкта підприємництва, відповідає наявній достовірній інформаційній базі, якою фінансові менеджери зможуть скористатись для прийняття виважених рішень в сфері управління фінансами підприємств в галузі сільського господарства.

Відсутність у сільськогосподарських підприємств (як показали дослідження) достатнього обсягу власних фінансових ресурсів, обмеженість доступу до позикових фінансових ресурсів, скорочення інвестицій є чинниками зниження рівня фінансової безпеки, що обумовлює необхідність та важливість розробки і запровадження комплексного механізму управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Єрмошенко М.М. [75, с. 34–37] механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери визначає як «сукупність організаційної структури, методів, технологій та інструментів, завдяки яким має забезпечуватись фінансова безпека, що складається з таких компонентів: організаційна структура; система принципів забезпечення безпеки економічної системи; методи забезпечення безпеки усіх складових фінансової безпеки; правові засади регламентування відносин у сфері розвитку та функціонування систем; основні функції щодо підтримки належного рівня фінансової безпеки; сукупність критеріїв оцінки й індикаторів фінансової безпеки; підсистема моніторингу рівня безпеки економічної системи; підсистема інформаційного та аналітично-прогнозного забезпечення».

Впровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва пов'язано зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього їх середовища, а також загрозами поглинань, зокрема, через процедури банкрутства [13, с.74].

На нашу думку, механізм управління фінансовою безпекою є сукупністю взаємопов'язаних складових, які становлять єдність процесу управлінських рішень Служби фінансової безпеки (СФБ), що ґрунтуються на врахуванні інформаційної бази зовнішнього і внутрішнього середовища.

Виходячи з цього нами запропонований комплексний механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній галузі в основі якого покладено формування відповідної політики фінансової безпеки та націленість на забезпечення пріоритетних інтересів аграріїв (рис.4.3.).

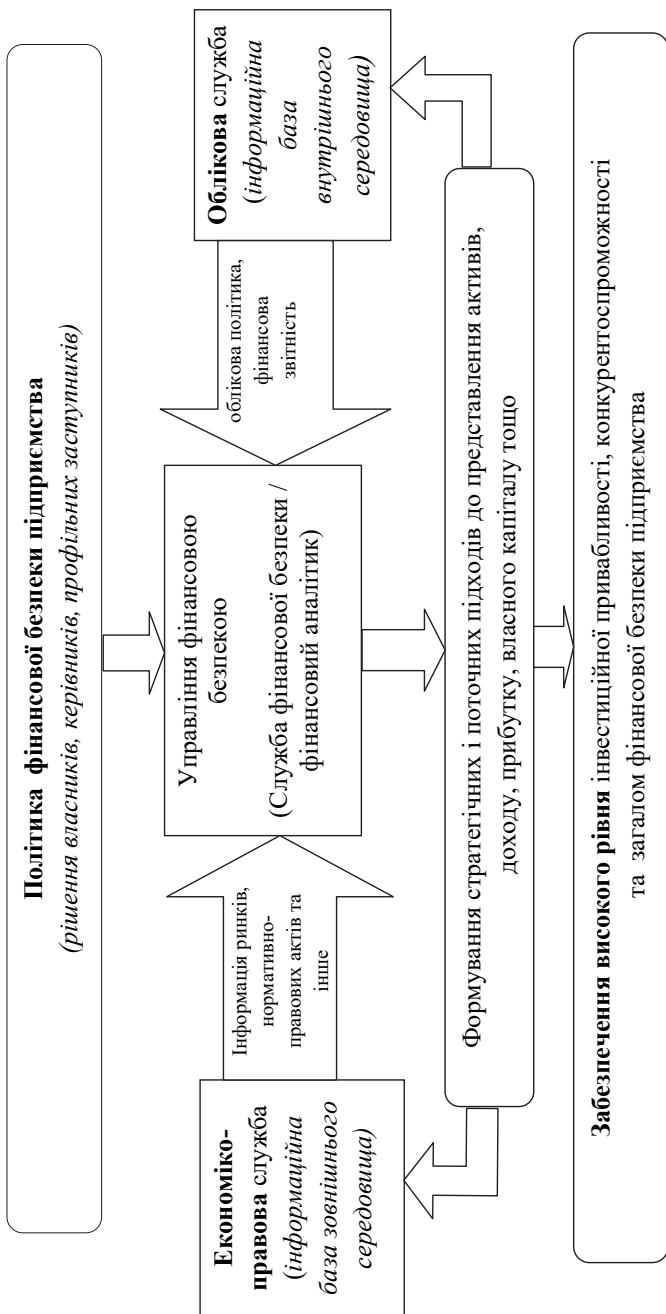

Рис. 4.3. Комплексний механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній галузі (запропоновано автором)

При розробці і створенні підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства доцільно дотриматися таких вимог: 1) підсистема управління фінансовою безпекою підприємства має функціонувати безперервно; 2) підсистема має бути добре спланованою; 3) у межах певного підприємства має забезпечуватись не тільки функціональна самостійність цієї підсистеми, але й її інтегрованість до загальної системи управління підприємством; 4) у процесі утворення підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства необхідно чітко уявити, що слід захищати тільки те, що є доцільним з фінансової точки зору [80, с. 180].

Ефективність управління фінансовою безпекою, на нашу думку, істотно залежить від професіоналізму фінансових менеджерів, фінансистів-аналітиків Служби фінансової безпеки разом із економіко-правовою та обліковою службами формувати стратегічні і поточні підходи до представлення активів, доходу, прибутку, власного капіталу та сприяти забезпеченню пріоритетних інтересів суб'єктів господарювання. При цьому їх досягнення можливе за умови реалізації зваженої політики фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, спрямованої на ефективне використання інформаційної бази внутрішнього і зовнішнього середовища.

Пропонуємо під політикою фінансової безпеки розуміти певний документ (рішення власників, керівників, профільних заступників), який регламентує підходи до управління фінансовою безпекою на основі відображення у фінансовій звітності реального майнового і ділового стану суб'єкта підприємництва, що дасть можливість одержати точну та достовірну інформацію про господарські процеси і фінансові результати підприємницької діяльності не лише для управлінських рішень власників, керівників, профільних заступників, а й для використання інвесторами, кредиторами, податковими органами та іншими заінтересованими особами, з якими підприємств вступає у фінансові відносини.

Формування політики фінансової безпеки спонукає фінансових менеджерів Служби фінансової безпеки чітко представляти намічені цілі, способи, прийоми, засоби, механізми можливості досягнення пріоритетних інтересів підприємств аграрної сфери. Наявність такої політики сприяє усвідомленості, цілеспрямованості дій фінансових менеджерів, фінансових аналітиків та прийняття виважених рішень в управлінні фінансами підприємств. Таким чином, можна стверджувати, що політика фінансової безпеки є

необхідним елементом управління, а її наявність на сільсько-господарських підприємствах свідчить про цілеспрямованість власників і керівників підприємств.

До складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства можна віднести такі елементи (складові): сукупність фінансових інтересів підприємства; функції, принципи і методи управління; організаційну структуру; управлінський персонал; техніку і технології управління; фінансові інструменти; критерії оцінювання рівня фінансової безпеки. У такому розумінні механізм управління фінансовою безпекою підприємства (ФБП) являє собою єдність процесу управління і системи управління. У такій єдності закладено діалектичну суперечність змісту (процес управління) і форми (структура управління)» [79, с.119-120].

Метою запропонованого механізму управління фінансовою безпекою є створення максимальної захищеності суб'єкта підприємництва від можливих загроз внутрішнього і зовнішнього середовища. Основними завданнями механізму управління фінансовою безпекою є націленість на забезпечення високого рівня фінансової безпеки, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності суб'єкта підприємництва в аграрній сфері.

Об'єктом у механізмі управління фінансовою безпекою є активи, прибуток, дохід, власний капітал, фінансові потоки сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, базовими принципами механізму управління фінансовою безпекою мають бути принцип комплексності, об'єктивності оцінки, цілеспрямованості на забезпечення мети, відповідальності і висококваліфікованості фінансових менеджерів чи фінансових аналітиків Служби фінансової безпеки.

Організаційна структура механізму управління фінансовою безпекою (Служба фінансової безпеки, економіко-правова служба, облікова служба) є дієвими у тісному взаємозв'язку між собою при виконанні, слідуючи наміченим цілям політики фінансової безпеки, що дає можливість сформулювати стратегічні і поточні підходи до представлення активів, доходу, прибутку, власного капіталу тощо на основі використання фінансової звітності, яка є джерелом інформаційної бази внутрішнього середовища, на основі якого здійснюється діагностика фінансового стану з використанням важелів і інструментів цілісної системи фінансової безпеки.

Дієвість складових механізму управління фінансовою безпекою визначається нормативно-правовим та інформаційно-методичним забезпеченням. Саме в цьому плані є прогалини на державному рівні, які потребують термінового вдосконалення. Тому з метою розвитку системи фінансової безпеки пропонуємо прийняття на державному рівні вдосконалити законодавство через запровадження нормативно-правових актів з регулювання фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, в галузях та прийняття за основу методики з єдиними підходами до їх діагностики з врахуванням галузевих особливостей.

Крім того, потребує чіткої регламентації на державному рівні складові облікової політики, яка разом із фінансовою звітністю є джерелом інформаційної бази внутрішнього середовища, що використовується при управлінні фінансовою безпекою.

Дудкевич О.В. [63, с. 45] пропонує «систематизувати в єдиному нормативному акті вимоги щодо формування наказу про облікову політику за галузями економіки», оскільки нормативно-правові акти, які визначають сутність облікової політики в Україні, на жаль, не деталізують її змісту, тому запровадження її на практиці здійснюється не системно та не завжди в обсязі, який забезпечує реальний вплив на формування витрат, доходів і фінансових результатів».

Отже, в механізмі управління фінансовою безпекою єдність процесу управління підтверджується взаємодією і врахуванням інформації, що надходить із зовнішнього та внутрішнього середовища.

В умовах подальшої трансформації ринкових відносин потребує невідкладного вирішення питання підвищення рівня фінансової безпеки окремих суб'єктів підприємництва і конкурентоздатності галузі, що здійснюється завдяки ефективності фінансового менеджменту, доцільність підвищення якого продиктовано посиленням процесів інтеграції, інформатизації, диверсифікованості аграрного бізнесу, і зумовлено необхідністю дослідження підприємницької діяльності суб'єктів в постійному русі, циклічності та переході з одного стану в інший. Тому пропонуємо фінансовий менеджмент слід розглядати як динамічний і гнучкий процес управління фінансами підприємств в цілому, спрямований на забезпечення пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва згідно цілей і стратегії розвитку аграрного сектору економіки.

Успішність реалізації стабільного рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва залежить від швидкості та ефективності реагування менеджменту на вплив можливих загроз, превентивні фінансові заходи та своєчасну ліквідацію негативних наслідків факторів несприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища.

Економічне зростання галузі сільського господарства і окремо взятого підприємства в аграрній сфері залежить від того, наскільки ефективно фінансові менеджери управлятимуть рухом фінансових ресурсів та відносинами в процесі такого руху, що сприятиме прийняттю виважених управлінських рішень задля забезпечення стабільного економічного зростання та стійкого інтересу до нього інвесторів.

Гарантування фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є одним із основних, пріоритетних завдань, що ставляться перед структурними підрозділами підприємства через збільшення прибутковості, підвищення фінансової стійкості та інвестиційної привабливості. Ефективний захист пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва в аграрній сфері може бути забезпечений лише у разі об'єднання зусиль всіх структурних підрозділів сільськогосподарського підприємства.

Отже, пропонуємо на підприємствах аграрного сектора економіки створити Службу фінансової безпеки (СФБ) як самостійний структурний підрозділ, що вирішує завдання безпосереднього забезпечення захисту пріоритетних інтересів аграріїв в умовах зростання фінансових ризиків, посилення конкурентної боротьби, що наділена конкретними функціями (рис. 4.4).

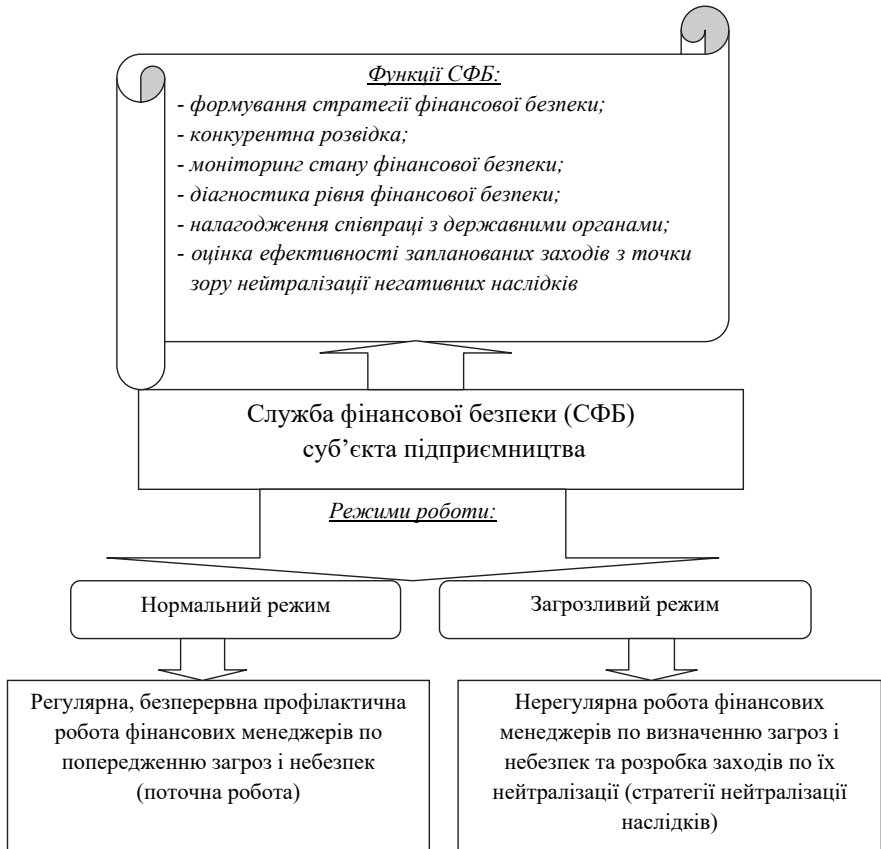

Рис. 4.4. Функції Служби фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (складено автором)

Така Служба фінансової безпеки, перш за все, розроблятиме стратегію фінансової безпеки (сукупність рішень, направлених на забезпечення пріоритетних інтересів аграріїв), що включатиме наступне:

- 1) визначення критеріїв і показників (кількісних і якісних порогових значень) фінансової безпеки з рівнями градації;
- 2) розробку механізмів і заходів ідентифікації внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці аграріїв;
- 3) розробку прогнозів фінансового стану, його тенденцій зміни для побудови сценаріїв заходів по виходу із кризового стану;
- 4) формування адекватної системи забезпечення фінансової безпеки;

5) визначення об'єктів, контролю за забезпеченням фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Суб'єкти підприємництва в аграрній сфері в сучасних умовах господарювання, вирішують в процесі фінансово-господарської діяльності різні завдання, однак вони повинні мати безпосередній зв'язок з пріоритетними інтересами аграріїв (рис. 4.5).

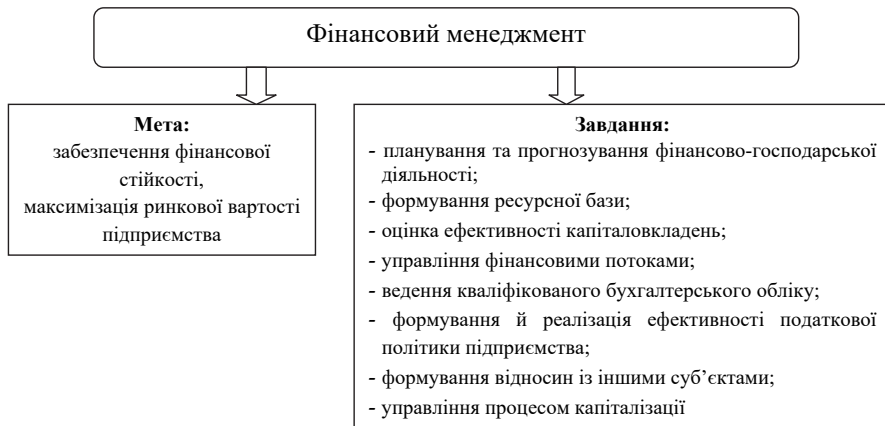

Рис. 4.5. Мета та завдання фінансового менеджменту в забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери (складено автором)

Служба фінансової безпеки є структурою, де мобілізується комплекс збалансованих управлінських рішень як в системі захисту пріоритетних інтересів підприємств аграрної сфери, так і в управління його діяльністю, яка повинна враховувати альтернативні шляхи забезпечення належного рівня фінансової безпеки, причому вибір конкретного проекту повинен відповідати фінансовій стратегії і сформованій фінансовій політиці фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Планування і прогнозування підприємницької діяльності суб'єкта підприємництва передбачає розробку і реалізацію коротко- та довгострокових фінансових планів, що потребує від фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) знань специфіки кругообігу оборотного капіталу та аналізу структури, ефективності його використання в попередні періоди. Саме планування і прогнозування є тим процесом, що призводить до забезпечення нормального відтворювального процесу необхідними джерелами

фінансування, максимізації прибутку, забезпечення пріоритетних інтересів суб'єкта підприємництва, тому вимагає реальних фінансових планів на основі достовірної фінансової звітності, високої оперативності їх складання, взаємозв'язку стратегічного планування з поточним.

При формуванні ресурсної бази суб'єктів підприємництва фінансові менеджери здійснюють оцінку наявних активів та джерел фінансування, величини і складу фінансових ресурсів, необхідних для підтримання виробничого потенціалу сільськогосподарського виробництва з метою подальшого їх розвитку. Важливим етапом в управлінні фінансовою безпекою є оцінка ефективності капіталовкладень, в процесі якого визначаються основні параметри інвестиційного проекту, зокрема майбутніх обсягів реалізації, операційних витрат, здійснюється розрахунок відносних показників рентабельності капіталу тощо.

Не менш важливим завданням фінансового менеджменту СФБ є управління фінансовими потоками суб'єктів підприємництва (управління грошовими розрахунками в процесі отримання і погашення позик, емісії та погашення цінних паперів, розрахунків з підприємствами-дебіторами, акціонерами, управління залишком коштів на розрахунковому рахунку, страховим запасом у вигляді високоліквідних цінних паперів та контроль за рухом грошових коштів у процесі реалізації інвестиційних проектів тощо), кваліфіковане ведення бухгалтерського обліку, оскільки на основі даних первинної бухгалтерської документації та достовірної фінансової звітності ґрунтуються обґрунтовані висновки про фінансовий стан сільськогосподарського підприємства.

Знання податкової та управлінської обліку, чинних законодавчої та нормативної бази при ефективній податковій політиці сприяє зниженню податкового тиску, зменшенню обсягу податкових платежів, а отже, збільшенню обсягу фінансових ресурсів, що залишаються в розпорядженні сільськогосподарського підприємства з метою його подальшого розвитку.

Отже, в основі механізму управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є формування відповідної політики фінансової безпеки (власників і керівників підприємства) та створення окремої Служби фінансової безпеки, котра взаємодіючи з обліковою службою та економіко-правовою службою, на підставі розроблених стратегічних і поточних заходів, формує, обробляючи зовнішню інформацію, облікову політику,

удосконалює звітну інформацію, що забезпечує високий рівень фінансової безпеки, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності.

Вважаємо за необхідне посилити роботу фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) над побудовою партнерських відносин зовнішнього середовища, що суттєво позначиться на залученні фінансових ресурсів з інших джерел.

Процес управління залученням позикового капіталу є одним із найважливіших напрямів у фінансовому менеджменті, що сприяє створенню оптимальної фінансової структури капіталу підприємства, розширенню фінансового потенціалу суб'єктів підприємництва та зростанню прибутковості, а отже належному рівню фінансової безпеки. Нестача залучених коштів при низькому рівні самофінансування підприємств аграрної сфери не дозволяє підприємству динамічно розвиватися, а надмірне використання залучених коштів сприяє зменшенню фінансової стійкості суб'єкта підприємництва, тому завдяки ефективному фінансовому менеджменту СФБ можна досягти позитивних результатів, сформувавши оптимальну структуру капіталу.

Удосконалення політики управління залученими кредитними ресурсами сільськогосподарського підприємства є одним з основних чинників зростання ефективності підприємницької діяльності, стабільного функціонування та динамічного розвитку завдяки раціональному використанню наявних ресурсів та можливості фінансового забезпечення розвитку підприємницьких структур в аграрній сфері на перспективу.

Політика управління позиковим капіталом – це обґрунтування найбільш раціональної стратегії, направленої на формування та використання позикових коштів суб'єктів підприємництва аграрної сфери з різних джерел, що безпосередньо впливає на фінансовий результат діяльності підприємства та сприяє забезпеченню стабільності фінансової безпеки суб'єкта підприємництва.

Основними етапами формування політики залучення суб'єктами підприємництва в аграрній сфері кредитних ресурсів є наступні (рис.4.6).

Для підвищення ефективності процесу управління позиковими коштами необхідно дотримуватися таких основних принципів як: цільовий характер залучення кредитних ресурсів; оптимізація розміру потреби в кредитах та термінів їх використання; оптимізація співвідношення позикових та власних джерел фінансування розвитку

підприємства; забезпеченість позикових коштів наявними активами підприємства у всіх формах.

Ефективність залучення кредитних ресурсів визначається здатністю підприємства здійснювати планування та прогнозування потреби в них, моніторингу ринку кредитних ресурсів. Тому наявність висококваліфікованих фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) на підприємствах є необхідною умовою ефективного планування потреби в кредитних ресурсах та є початковою стадією зародження майбутніх кредитних відносин.

Особливе значення в сільськогосподарських підприємствах має набуття професійних знань, навичок і вмінь працівниками для прийняття правильних та обґрунтованих управлінських рішень із метою фінансового оздоровлення підприємства, підвищення результатів його діяльності, інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності, ефективного розвитку й для інших довгострокових стратегічних цілей.. Приймаючи рішення, вони повинні мати точну, достовірну й об'єктивну інформацію про майно, фінансовий стан, результати діяльності (рентабельність, прибуток або збиток), а також про систему формування цих показників як на своєму підприємстві, так і в партнерів, на підставі попередніх даних [47, с. 99].

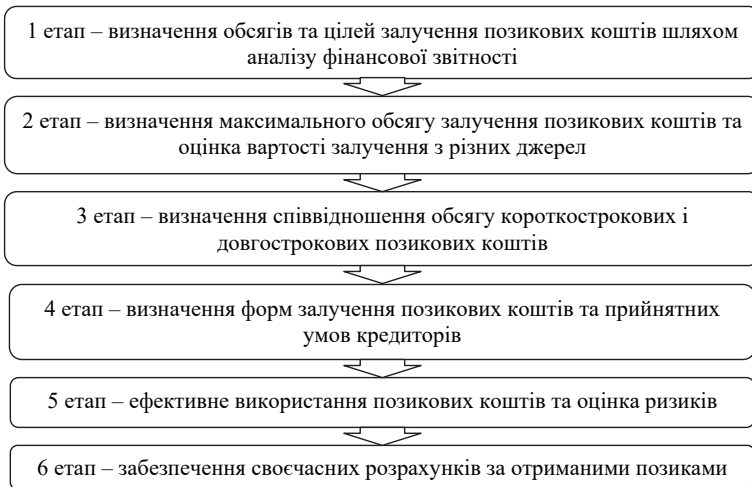

Рис. 4.6. Управління позиковим капіталом у системі фінансового менеджменту (складено автором)

Висококваліфікованість фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) СФБ підприємств аграрної сфери необхідна при залученні позик до супроводу по всіх етапах кредитного процесу (від вміння визначати потребу в кредитах, оцінити свої зобов'язання на весь період до оцінки ефективності залучених ресурсів та розробки заходів її підвищення).

Процес управління позиками вимагає від фінансових менеджерів вміння здійснювати планування, стратегія виконання якого залежить від обґрунтування аналізу потреби в них, прибутковості від здійснення операцій по залученню ресурсів і контролю за ефективністю їх використання.

Основним критерієм ефективного використання позикових коштів є прибуток і рентабельність. При управлінні позиковим капіталом фінансовим менеджерам слід враховувати вплив позикових коштів на кінцеві результати діяльності суб'єктів підприємництва, необхідно виходити з того, що рентабельність активів має перевищувати вартість залученого позикового капіталу, а також враховувати, що зростання частки заборгованості в структурі капіталу в окремих випадках може привести до підвищення прибутковості підприємства, а в інших – до її зниження.

Управлінські рішення на рівні суб'єкта підприємництва в аграрній сфері щодо пошуку ймовірних джерел фінансування процесу сільського-сподарського виробництва спрямовуються на досягнення основної мети – максимізацію прибутку за рахунок використання банківських кредитів.

Отже, проведення ефективної політики управління позиковим капіталом суб'єктів підприємництва дасть відчутний поштовх в структурній перебудові аграрного сектора економіки, для якого використання позикових ресурсів сприятиме ефективності діяльності окремих суб'єктів сільськогосподарського виробництва, а отже сприятиме підвищенню прибутковості та відповідно рівня фінансової безпеки.

Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері обумовлена впливом не лише внутрішніх факторів, але й постійно змінного зовнішнього середовища, тому необхідно враховувати і внутрішній та зовнішній вплив загроз та небезпек пріоритетним фінансовим інтересам аграріїв, що вимагає від фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) розробки алгоритму захищеності пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів підприємництва в аграрній галузі (рис. 4.7).

Запропонована стратегія нейтралізації загроз фінансової безпеки передбачає використання методичних підходів SWOT – аналізу, що полягає у виявленні факторів внутрішніх і зовнішніх та їх впливу на пріоритетні інтереси суб'єктів підприємництва з метою визначення стратегії їх нейтралізації (табл.4.3).

Рис. 4.7. Алгоритм захищеності пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (складено автором)

СФБ використовує цілісну систему фінансової безпеки з її складовими, яка сприятиме ефективному управлінню, завдяки використанню інформаційної бази.

Весь процес менеджменту, починаючи з постановки цілей, побудови стратегії, формування завдань та закінчуючи організацією, моніторингом, контролем та оцінкою результатів процесу управління, розпочинається і закінчується з інформації та інформацією закінчується [76, с.175].

Визначальними факторами формування і забезпечення стабільного рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, як вже згадувалося в I розділі монографії є, окрім інших націленість на підвищення рівня капіталізації, наявність єдиної облікової політики та відкритої фінансової і статистичної звітності.

Іншими словами, для оцінки реального стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері важливим є

наявність чіткої інформації, яка дасть можливість приймати правильні управлінські рішення щодо нейтралізації і запобігання загрозам та небезпекам.

Таблиця 4.3.

Стратегія нейтралізації загроз фінансовій безпеці суб'єктів аграрної сфери*

Пріоритетні фінансові інтереси	Загрози	Наслідки	Стратегія їх нейтралізації
Забезпечення фінансової стійкості; зростання ринкової вартості підприємства	<i>Внутрішні:</i> - відсутність стратегії розвитку; - низький рівень фінансового менеджменту; - низька капіталізація; - низький рівень самофінансування	Невчасна і недостатня забезпеченість оборотних і необоротних активів; зменшення обсягів виробництва, зменшення доходів підприємств, зменшення прибутку; зниження ефективності управління фінансовими потоками; можливість бути об'єктом для поглинання; обмеженість конкурентного потенціалу та можливостей інноваційного розвитку	Запровадження ефективного фінансового менеджменту: - розробка стратегії розвитку; - синхронізація фінансових потоків в часі, за обсягами, термінами; - постійний моніторинг фінансового стану; - ефективна збу-това і маркетингова діяльність тощо
	<i>Зовнішні:</i> - нерозвинутість ринку капіталу та їх інфраструктури; - невиважена державна політика; - нестабільність та недосконалість законодавства; - конкурентне середовище; - інфляція; - неефективність антимонопольної політики	Зростання витрат; обмеженість доступу до джерел фінансування; низькі темпи розширення внутрішнього ринку; податковий тиск на товаровиробників; рейдерство тощо.	Удосконалення системи діагностики шляхом запровадження методики оцінки рівня фінансової безпеки підприємств аграрної галузі; - законодавчо врегулювати рівень капіталізації підприємств; - систематизувати державну підтримку залежно від показників розвитку суб'єктів підприємництва аграрної галузі

* Джерело: складено автором

Серед джерел інформаційної бази внутрішнього середовища, від якого залежить захист пріоритетних інтересів суб'єктів підприємництва від загроз та небезпек, що використовується для складання і подання обґрунтованої та достовірної фінансової

звітності є облікова політика, в якій розкриваються основні засади фінансово-господарської діяльності підприємств.

Фінансова звітність відіграє важливу роль в інформаційному забезпеченні діяльності суб'єктів підприємництва достовірними даними для прийняття управлінських рішень, оскільки вона узагальнює відомості бухгалтерського обліку, на яких ґрунтується статистичний, податковий і управлінський облік. Враховуючи багатоваріантність облікового відображення і наявність неоднomanітної облікової інформації для користувачів, слід констатувати не виваженість управлінських рішень керівників, власників, тому слід підходити до вибору методів та принципів оцінок обліку.

Достовірності фінансової звітності сприятиме своєчасне проведення інвентаризації активів, майна, коштів, розрахунків тощо, причому слід приділяти увагу на рівні СФБ підприємства питанню контролю за правильністю формування доходів, витрат і результатів підприємницької діяльності, додержанню правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, виявленню впливу елементів облікової та фінансової політики на результативність підприємницької діяльності як важливого критерію підприємницької діяльності.

Отже, основою прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є наявність інформаційної бази як найважливішого мобілізуючого елементу у функціонуванні системи інформаційного забезпечення, яка направлена на вирішення стратегічних напрямів діяльності суб'єктів підприємництва (рис. 4.8).

Достовірність є важливою якісною характеристикою інформаційної бази, яка знижує ризик впливу зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій безпеці. В той же час інформація є достовірною, коли вона не містить суттєвих помилок, відображає реальний фінансовий стан суб'єкта підприємництва.

Вагоме місце в системі ефективного управління фінансовою безпекою суб'єкта підприємництва відводиться джерелам інформації внутрішнього середовища. Основна інформація зосереджена в формах фінансової звітності та даних управлінського обліку, які є вагомим інформаційним фундаментом фінансового менеджменту в підприємницьких структурах.

Рис. 4.8. Вплив інформаційної бази на ефективність управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва аграрної сфери економіки (складено автором)

Мета використання внутрішніх джерел інформації полягає у наданні можливості оцінити на основі форм фінансової звітності досягнуті результати фінансово-господарської діяльності, контролювати здійснення нормативно-планових показників, визначити перспективи розвитку суб'єкта підприємництва для прийняття управлінських рішень доцільності співпраці з іншими суб'єктами.

Однак, інформаційна база не позбавлена недоліків, зокрема такими є «нестабільність грошової одиниці, особливо під час інфляційних процесів», «оцінка необоротних і оборотних активів за цінами їх придбання, яка не завжди відповідає ринковій (поточній) ціні» та «несвоєчасність надання інформації користувачам із причини періодичності її підготовки відповідно до законодавства (квартал, рік)» [76, с.178].

Для прийняття ефективних управлінських рішень в системі оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, слід

деталізувати інформацію за видами доходів, витрат, господарськими операціями з метою уникнення хибних і суперечливих показників діяльності. Під час складання фінансової звітності варто дотримуватися принципів, методів і процедур обліку в такий спосіб, щоб досягти належних якісних її характеристик.

В той же час інформаційні дані управлінського обліку забезпечують суттєвою інформацією в деталізованому вигляді керівників різних структурних підрозділів, що сприяє більш виваженому підходу до прийняття управлінських рішень в забезпеченні стабільності фінансової безпеки.

Отже, посилення конкуренції та зміни економічної ситуації в країні вимагають від фінансових менеджерів можливості доступу до джерел інформації не лише тієї, що міститься у внутрішньому середовищі підприємницької структури, а й тієї, яка черпається із зовнішнього середовища, враховуючи важливість різних економічних зв'язків суб'єкта підприємництва та специфіки фінансових потоків підприємства.

На думку О.Ю. Амосова [5, с.76] «фінансова безпека обумовлена впливом зовнішнього середовища, яка в ринковій економіці весь час змінюється, ніколи не залишається стабільною, постійною або незмінною». На думку автора, «процес управління фінансовою безпекою підприємства визначається як сукупність високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, найбільш ефективної структури капіталу підприємства, підвищенню якості планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства в усіх напрямках стратегічного й оперативного планування і управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом підприємства, його основними й оборотними активами з метою максимізації прибутку і підвищення рівня рентабельності бізнесу, а також росту курсової вартості цінних паперів підприємства» [5, с. 80].

Отже, основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, направлених на забезпечення сталого рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері є наявність сформованої інформаційної бази, достовірність і якість якої сприяють ефективному фінансовому менеджменту за умови врахування високої їх кваліфікації та наявності методичного забезпечення.

Застосування Службою фінансової безпеки фінансового менеджменту суб'єктами підприємництва дасть можливість вирішити питання ефективного управління фінансами і в перспективі сприяти забезпеченню пріоритетним інтересам суб'єктів підприємництва аграрної галузі.

4.2. Стратегічні напрями та тактичні підходи посилення фінансової безпеки

В умовах посилення інтеграції економіки України у світове господарство зростання конкурентоспроможності підприємств стратегічної та пріоритетної для держави аграрної галузі, зростання їх інвестиційної привабливості стає актуальним і своєчасним завданням у контексті стратегічного управління фінансовою безпекою, досягнення якого визначається їх можливістю нейтралізувати негативний вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансовий стан аграріїв. Тому виникає необхідність в розробці стратегії посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі, яка комплексно, завдяки поєднанню стратегічних напрямів і тактичних підходів сприятиме вирішенню питань, пов'язаних із забезпеченням високого рівня їх фінансової безпеки.

Метою стратегії посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери є формування ефективних заходів, направлених на управління фінансовою безпекою та державної регуляторної політики, спрямованої на поліпшення фінансового забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері, розвитку сільськогосподарського виробництва, галузі сільського господарства, забезпечення продовольчої, національної та екологічної безпеки країни в цілому.

Основними стратегічними напрямами розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері з урахуванням зазначеної мети є (додаток О):

1) Формування належного рівня фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Індикатори розвитку:

До 2020 року:

– зростання прибутковості суб'єктів підприємництва шляхом диверсифікованості агробізнесу та збільшення частки прибуткових підприємств галузі в регіонах та в країні в цілому (до 90-95%);

– зростання частки резервного капіталу сільськогосподарських підприємств (до рівня 20%);

– зростання обсягів залучення кредитних ресурсів в аграрну сферу (не менш як у 3,5 рази) та частки банківських кредитів в структурі джерел фінансування (до рівня 25-30%);

– зростання темпів приросту власного капіталу сільськогосподарських підприємств;

– збільшення обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок усіх джерел фінансування (до 45 млрд.грн) та підвищення середньорічного темпу приросту інвестицій в основний капітал (до 10-12%).

2) Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері

Індикатори розвитку:

– наявність методичного забезпечення ефективної системи діагностики фінансового стану підприємств аграрної сфери;

– зростання рівня фінансової безпеки аграріїв.

3) Вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері

Індикатори розвитку:

До 2020 року:

– зростання обсягів агропромислового виробництва (6-10%);

– збільшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності;

– зростання ринкової вартості сільськогосподарських підприємств;

– зростання частки застрахованих площ у загальному обсязі посівів (не менш як у 4,5 разів);

– зростання обсягів бюджетного фінансування (не менш як у 3,5 рази);

– формування інституційного середовища розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери.

Забезпечення стабільності фінансового стану і безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері вимагає формування дієвого механізму управління фінансовою безпекою, головною метою якого є створення максимальної захищеності суб'єкта підприємництва від можливих загроз внутрішнього і зовнішнього середовища аграріїв та сприятливого середовища для структурно збалансованого розвитку аграрного сектору економіки в цілому.

Для забезпечення високого рівня фінансової безпеки, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності суб'єктів

підприємництва в аграрній сфері необхідний вибір фінансового інструментарію впливу на фінансовий стан підприємства, впровадження моніторингу фінансової безпеки, діагностики рівня використання фінансового потенціалу підприємства та впровадження механізмів нейтралізації фінансових ризиків.

1. Формуванню належного рівня фінансового забезпечення сприятиме:

– запровадження ефективного фінансового менеджменту через створення Служби фінансової безпеки, покликаної бути центром збалансованих управлінських рішень як у області захисту пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів аграрної сфери так і в управлінні його поточною діяльністю, що враховуватиме альтернативні шляхи забезпечення високого рівня фінансової безпеки, а вибір конкретних заходів чи підходів повинен відповідати фінансовій стратегії сформованої політики фінансової безпеки.

В основі механізму управління фінансовою безпекою достовірна і об'єктивна фінансова звітність, яка є основою оцінки фінансового стану. Повнота і об'єктивність інформації, відображеної у фінансовій звітності, сприятиме оцінці реального фінансового стану шляхом застосування запропонованої нами діагностики за визначеними основними критеріями, показниками і рівнями градації та застосуванню поточних заходів в разі його погіршення за розробленою стратегією нейтралізації ризиків здійснення заходів.

Отже, за сучасних нестабільних умов господарювання сільськогосподарських підприємств та дестабілізації процесів в економіці лише ефективний фінансовий менеджмент спроможний забезпечити виконання запланованих індикаторів розвитку для поставлених стратегічних напрямів стратегії посилення фінансової безпеки. Адже завдяки високому професіоналізмі фінансових менеджерів (фінансових аналітиків) Служба фінансової безпеки може приймати виважені управлінські рішення при формуванні та ефективному використанні власних і залучених фінансових ресурсів з метою забезпечення належного рівня фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Це в свою чергу, дасть можливість збільшити прибутковість, відповідно зросте частка резервного капіталу, приріст власного капіталу, обсяги інвестицій в основний капітал, а за рахунок політики управління позиковим капіталом збільшиться частка позикових коштів в структурі джерел фінансування.

2. Розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері сприятиме:

– розробка і запровадження на державному рівні методичного забезпечення системи фінансової діагностики рівня фінансової безпеки, що дасть можливість здійснювати планування комплексу необхідних поточних і стратегічних заходів та сприятиме оперативній реалізації запланованих дій у процесі здійснення тим чи іншим суб'єктом підприємництва виробничо-господарської діяльності;

– організація постійного моніторингу фінансової безпеки з використанням діагностики оцінки рівня фінансової безпеки через використання обґрунтованої системи основних критеріїв та показників і їх рівнів градації, що дозволить спростити процедуру прийняття управлінських рішень щодо виявлення відхилень від нормального фінансового стану для забезпечення ефективної їх підприємницької діяльності. Разом із позитивною динамікою показників визначених критеріїв (фінансова стійкість і стабільність, результативність підприємницької діяльності, інвестиційна привабливість) залежно від наявності достовірної інформаційної бази пропонуємо здійснювати моніторинг з періодичністю – щоквартально, що сприятиме задоволенню потреб в об'єктивних даних стану фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери для всіх користувачів, охоплюватиме всі виробничі процеси, які формують стан і тенденції розвитку суб'єкта підприємництва, враховуючи галузеві особливості суб'єктів аграрної сфери. Для прийняття ефективних управлінських рішень в системі оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва слід деталізувати інформацію за видами доходів, витрат, прибутку, активів, власного капіталу з метою уникнення хибних і суперечливих показників підприємницької діяльності. Запропоновано проводити постійний моніторинг зміни динаміки основних показників та порівняння їх з пороговими значеннями, що приймаються як значення не нижче середньогалузевих; здійснювати моніторинг прибутку сільськогосподарських підприємств (правильність та законність його формування, в тому числі її відображення в фінансовій звітності) з орієнтацією на потреби суб'єктів зовнішнього середовища, враховуючи ризики і прогнози поведінки підприємства при настанні ризиків та небезпек; здійснювати моніторинг впливу найбільш вагомих груп ризиків на стан фінансової безпеки: екологічні, соціальні, економічні, виробничі ризики, неврахування

яких формує загрозу фінансовій безпеці суб'єкта підприємництва, галузі, продовольчої та екологічної безпеки країни;

– недостатній ступінь систематизації складових елементів системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва порушують цілісність, чіткість і логічність застосування і дії системи оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Для визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва враховувати порогові значення коефіцієнтів, недоотримання яких буде свідчити про ознаки нестійкого стану суб'єктів аграрної сфери. Запропонована градація рівнів дасть можливість оцінити рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки та вчасно вжити відповідних заходів з нівелювання негативних наслідків, що впливатимуть на прибутковість як основу і визначальний фактор фінансової безпеки та дозволить віднести сільськогосподарське підприємство за визначеними індикаторами до повністю платоспроможного та кредитоспроможного, що має високий запас стійкості і будь-якого примусового втручання відносно диверсифікації їх діяльності не потребує (у випадку віднесення їх до нормального чи максимального рівня фінансової безпеки) або навпаки (погіршення всіх показників в динаміці) та віднесення їх до мінімального та особливо до критичного рівня, що вимагає розробки сценаріїв управлінських рішень по забезпеченню виходу з кризового стану на основі розробленої стратегії нейтралізації ризиків і загроз.

Адаптовані до реалій підприємств аграрного сектору економіки моніторинг (із запропонованими етапами (рис.3.1)) та процедура діагностики із визначеними критеріями, показниками і рівнями градації за певними етапами її проведення (додаток Д) можуть бути основою методичних рекомендацій для всіх суб'єктів підприємств аграрної галузі із специфічними особливостями, що сприятиме єдиним галузевим підходам і зростанню рівня фінансової безпеки.

3. Вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері

Рівень продовольчої та екологічної безпеки держави визначається нарощуванням потенціалу вітчизняного агробізнесу, їх можливістю забезпечити стабільність та високий рівень фінансової безпеки, зміцнювати фінансову стійкість, покращувати фінансовий стан, індикатором якого є ріст капіталізації. Саме капіталізація є, на нашу думку, основою фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери є

показник має безпосередній вплив на фінансову стійкість, приріст якої є показником інвестиційної привабливості, має вплив на фінансову стійкість, приріст якої свідчить про зміцнення рівня їх фінансової безпеки.

У Великій економічній енциклопедії капіталізація трактується як «перетворення доданої вартості у капітал, тобто використання її на розширене виробництво»[18].

Капіталізація вважається показником, що характеризує рівень розвитку підприємства, його конкурентоспроможності, стійкості та інвестиційної привабливості [6, с. 41].

Важливість оцінки капіталізації пояснюється рівнем конкурентоспроможності і ефективної діяльності суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, капіталізацію галузі сільського господарства та капіталізацію економіки країни в цілому.

На думку Л.Д. Сарбаш [139] «загальний рівень капіталізації підприємства визначається: розміром коштів, що вкладені засновниками (акціонерами) у підприємство, тобто статутним капіталом; частиною прибутку після оподаткування (крім дивідендів), що реінвестується в розширення виробництва; вартістю всіх активів компанії за ринковими цінами».

Як правило, коефіцієнт капіталізації застосовується в тих випадках, коли потрібно перетворення чистого доходу безпосередньо у вартість конкретного об'єкта. При необхідності його розрахунку враховуються такі чинники: чистий прибуток, створювана і отримується від експлуатації якого об'єкта; кошти, які спрямовані на придбання даного об'єкта.

Показник, який відображає співвідношення між двома цими параметрами, називається ставкою капіталізації, також в економічній літературі використовується термін загальний коефіцієнт капіталізації. При цьому значення чистого доходу, яке бере участь у розрахунку розглянутого коефіцієнта, береться за будь-який конкретний період, найчастіше за один рік.

Загальний коефіцієнт капіталізації демонструє взаємодію між параметрами чистого доходу, які обчислюються за рік, і ринковою вартістю даного конкретного підприємства. У тому випадку, коли цей коефіцієнт розглядати більш широко, то він досить адекватно показує співвідношення доходів підприємства по відношенню до прогнозованої вартості цього підприємства на ринку. Таким чином, виходить, що цей коефіцієнт обернено пропорційний тривалості терміну окупності коштів, які вкладені в цей об'єкт.

У цьому випадку коефіцієнт капіталізації розраховується як відношення величини довгострокових зобов'язань суб'єктів підприємництва до величини власного капіталу плюс довгострокові зобов'язання.

В літературних джерелах немає єдиного підходу до трактування поняття «капіталізація суб'єктів підприємництва в аграрній сфері».

На нашу думку, капіталізація суб'єктів підприємництва в аграрній сфері відображає загальну вартість підприємства, а її зростання є свідченням ефективного фінансового менеджменту Служби фінансової безпеки на основі розробленої політики фінансової безпеки з визначеною стратегією, що сприятиме високому рівню фінансової безпеки.

Відсутність законодавчої бази щодо процесу регулювання капіталізації суб'єктів підприємництва в аграрній сфері (за виключенням встановлених на законодавчому рівні нормативів для банківських установ; встановленому розмірі статутного капіталу й мінімальних розмірів відрахувань в резервний фонд – для промислових підприємств) також є прогалиною і недоліком державного регулювання ефективністю управління фінансовою безпекою в складних здійснення підприємницької діяльності.

Потреба в залученні додаткових коштів для здійснення підприємницької діяльності існує завжди і резервом зростання капіталізації як основи фінансової безпеки буде включення до потенційних джерел капіталу землі як найбільш ліквідної застави, що сприятиме збільшенню ресурсного потенціалу та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Отже, капіталізація як багатогранний та багатоаспектний процес, є підвищенням вартості капіталу суб'єктів підприємництва, в результаті якого відбувається його економічне зростання та покращення найважливіших показників фінансового стану підприємства. З посиленням уваги до зростання рівня фінансової безпеки процесу потребують вдосконалення підходи до управління капіталізацією з урахуванням особливостей аграрного бізнесу.

В умовах трансформаційних змін в економіці та посилення конкуренції виникає необхідність в нарощуванні капіталізації, зростання якої є показником зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, а також умовою зміцнення їх фінансової стійкості, чинником підвищення ефективності діяльності, а отже забезпечення високого рівня фінансової безпеки.

Збільшення капіталізації сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших напрямів підтримки економічного зростання, тому її слід трактувати як можливість здійснювати підприємницьку діяльність в безпечному середовищі.

Отже, капіталізація є відображенням вартості капіталу сільсько-сподарських підприємств, що залежить від величини поточного і майбутнього доходу, грошового потоку, темпів його зростання, конкурентної позиції на ринку, застосування міжнародних стандартів фінансового обліку, рівня публічності та прозорості обліку. Забезпечення високої якості перерахованих параметрів може забезпечити високу капіталізацію суб'єктів підприємництва.

Показник капіталізації суб'єктів аграрної сфери економіки є ключовим показником інвестиційної привабливості, а її зростання – основним індикатором фінансової безпеки. Тому управління вартістю сільськогосподарських підприємств для фінансового менеджменту є важливим стратегічним завданням, що вимагає використовувати досконалі методики та аналітичні інструменти для оптимального співвідношення між поточною та майбутньою вартістю бізнесу, визначивши фінансові стратегії зростання.

Головним напрямом капіталізації має бути капіталізація власних доходів суб'єктів підприємництва, коли прибуток трансформується в додатковий капітал і відбувається нагромадження капіталу в аграрній галузі.

В контексті сталого розвитку підприємництва в аграрній сфері актуальною залишається проблема низького рівня капіталізації, що обмежує можливості його інноваційного розвитку, поступового нагромадження капіталу сільськогосподарських підприємств та ефективності його використання з метою забезпечення якісних трансформацій в стратегічній і пріоритетній для економіки України галузі, якою є сільське господарство.

Вагома роль у зростанні рівня капіталізації відводиться капіталізації власних прибутків суб'єктів підприємництва як основного джерела розвитку підприємництва, оскільки за рівнем прибутковості можна оцінити ефективність підприємницької діяльності і рівень капіталізації.

Управління процесом капіталізації суб'єктів підприємництва є однією з основних ланок системи фінансового менеджменту. Мова йде також про такий інструмент в управлінні фінансовою безпекою як фінансова звітність, яка сьогодні не відображає реального фінансового стану суб'єктів підприємництва, є деформованою та

інвестиційно непривабливою з причин не представленого ряду важливих капіталів.

В США та країнах ЄС земля, як власна так і орендована, в структурі активів займає 40%, тоді як у вітчизняних балансах вона взагалі відсутня. З іншої сторони існуюча фінансова та статистична звітність несе загрози для фінансової безпеки галузі в цілому та сільськогосподарських підприємств, зокрема. За даними звітності на сьогодні аграрний сектор є найприбутковішим: показник рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств значно перевищує даний показник в інших галузях (21,4% (в 2012 р.) проти 5,8% в цілому по Україні). І в результаті Уряд цілком логічно розглядає питання про скорочення бюджетної підтримки сільського господарства [66].

Для вирішення вище визначених та інших проблем в аграрному секторі економіки необхідне застосування обліково-фінансових технологій, що містять розроблену облікову політику, послідовність виявлення, оцінки та відображення у звітності найбільш значущих активів сільськогосподарських підприємств, що забезпечують їх інвестиційну привабливість та фінансову безпеку. Такими активами для сільськогосподарських підприємств визначено земельний, біологічний та інтелектуальний капітал. Лише представлення у фінансовій звітності дозволяє цим активам, як фактору виробництва, набути властивостей капіталу.

Служба фінансової безпеки в особах бухгалтерів, фінансових менеджерів, фінансових аналітиків, не менше, ніж виробнича сфера можуть впливати на інвестиційну привабливість і фінансову безпеку за рахунок освоєння інноваційних обліково-фінансових технологій, як це запроваджено у розвинутих країнах.

На рівні підприємств застосування обліково-фінансових технологій дозволяє разом з посиленням фінансової безпеки значно збільшити інвестиційну привабливість, а на державному рівні управління, реалізація цих пропозицій забезпечує державну статистику достовірними показниками роботи підприємств в аграрній галузі, що сприятиме ефективній реалізації аграрної, податкової, митної та інших політик.

З посиленням уваги до зростання рівня фінансової безпеки процесу потребують вдосконалення підходи до управління капіталізацією сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей аграрного сектору економіки, з цією метою :

– з метою максимізації ринкової вартості підприємств аграрної сфери слід ефективно управляти фінансовим менеджером Служби фінансової безпеки величиною поточного і майбутнього доходу, грошового потоку, темпами їх зростання, конкурентною позицією на ринку;

– приділити увагу капіталізації власних доходів суб'єктів підприємництва, коли прибуток трансформується в додатковий капітал і відбувається нагромадження капіталу галузі сільського господарства;

– на часі розробка відповідного закону України, спрямованого на регулювання процесів капіталізації підприємств аграрної сфери економіки з метою збагачення галузі.

Ще одним тактичним підходом до виконання індикаторів розвитку (додаток О) такого стратегічного напрямку як вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки є створення адекватних економіко-організаційних і соціальних умов для відтворення на розширеній основі. З цією метою запропоновано систематизувати державну фінансову підтримку шляхом створення адекватних механізмів визначення обсягів і напрямів фінансування підприємств аграрної галузі з врахуванням результативності підприємницької діяльності аграріїв регіонів, зони та їх місця і ролі в розвитку економіки галузі та країни в цілому, сприяти розвитку інфраструктури аграрного та фінансового ринку та взаємовідносин між усіма суб'єктами ринку.

Запропоновані стратегічні напрями (формування належного рівня фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва, розвитку системи фінансової безпеки та вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки в аграрній сфері) разом із тактичними підходами та індикаторами розвитку в сукупності сприятимуть посиленню фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

4.3. Розвиток кредитного забезпечення суб'єктів аграрної сфери економіки

Для сільськогосподарських товаровиробників, що працюють у доволі специфічних умовах, яким притаманний сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів конче необхідний в умовах сьогодення ефективний розвиток системи кредитного забезпечення. Водночас державна підтримка аграрного сектора досі залишається надто слабкою, а навантаження пред'явленими жорсткими вимогами

щодо банківського кредитування на позичальника з боку банків не дає змоги більшості підприємствам скористатися кредитом в разі потреби.

Тому актуальним і водночас дискусійним в плані подальшого розвитку стало рішення щодо створення принципово нової системи кредитування галузі сільського господарства під іпотеку землі, що повинна дати змогу залучити додаткові інвестиції у вітчизняний аграрний сектор.

Крім іпотеки землі як основної застави для отримання кредиту, нова система кредитного забезпечення передбачає створення мережі банківських установ, які повинні стати банками національного масштабу, що забезпечуватиме інвестиційні потреби сільськогосподарських підприємств, суб'єктів агропромислового комплексу України – важливих гравців на ринку і вирішуватиме такі пріоритетні завдання країни як забезпечення продовольчої і національної безпеки та вихід вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки.

Враховуючи перспективи розвитку аграрного сектору створення таких банків і ефективність їх функціонування сприятиме стимулюванню підприємницької діяльності аграріїв за умови врахування досвіду зарубіжних країн задля запобіганню проблем його ефективного функціонування.

Для вирішення проблем в аграрному секторі економіки необхідна виважена державна політика у сфері кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств, яка повинна мінімізувати державне регулювання кредитування і підвищити зацікавленість комерційних банків в інвестуванні кредитних ресурсів в стратегічну і пріоритетну галузь економіки нашої країни.

Отже, пропонуємо для покращення кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери 2 можливих варіанти використання моделі Державного земельного банку (ДЗБ):

- першим є використання ДЗБ в якості потужної окремої «самоокупної» фінансово-кредитної інституції, який упорядкуватиме держземлями (купівля-продаж, здавання в оренду тощо) і виконуватиме функції кредитування аграріїв під заставу земель під невисокі відсоткові ставки на основі попередньо перерахованих можливих джерел його фінансування.

При цьому ДЗБ за своєю економічною і організаційною структурою повинен обов'язково мати розгалужену мережу, щоб мати можливість забезпечити необхідними кредитними ресурсами аграрний сектор економіки, підприємницькі структури якого зосереджені і функціонують у всіх регіонах України.

Для ефективної діяльності ДЗБ, окрім створення повноцінного ринку землі пропонуємо створити трирівневу систему ДЗБ: на рівні районних центрів (філії); на рівні обласних центрів; центральний офіс банку (м. Київ).

Для ефективності системи кредитування сільського господарства через мережу ДЗБ, окрім стартової підтримки формування його ресурсної бази, варто сприяти державній підтримці по формуванню необхідної додаткової інфраструктури (страхової, фондової, іпотечної та ін.), а також забезпечення всіх умов для того, щоб в найближчій перспективі ДЗБ, створений за безпосередньої участі держави, міг стати самостійною фінансово-кредитною установою (рис.4.9).

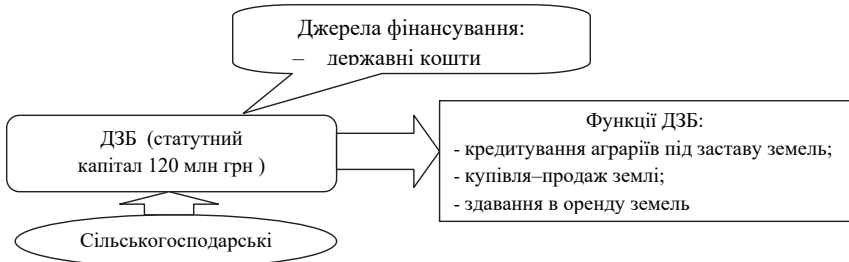

Рис. 4.9. Схема функціонування ДЗБ (як банку із 100% державним капіталом)

2) Ще одним альтернативним варіантом використання ДЗБ як банку другого рівня (з незначною часткою держави в статутному капіталі або 51 на 49), який рефінансуватиме учасників ринку, які співпрацюють з аграріями за визначеними стандартами (рис.4.10).

Рис. 4.10. Схема функціонування ДЗБ (за умови державно-приватного партнерства при фінансуванні)

Окрім перших трьох функцій, за 2-им варіантом функції ДЗБ доповнюються ще й оцінкою землі, рефінансування комерційних банків, виконання функцій контролю за прозорістю і законністю операцій із землею. В даному випадку саме участь приватних партнерів в інвестуванні діяльності сприятиме ширшим можливостям формування ресурсної бази.

Механізм використання такої моделі ДЗБ такий: використання ДЗБ як гаранта погашення позичальником своїх зобов'язань перед комерційними банками: в разі звернення до комерційного банку позичальника кредитних ресурсів, саме ДЗБ повинен аналізувати угоди, перевіряючи адекватність оцінки землі, і давати згоду на юридичне закріплення кредитних відносин аграрного підприємства з банком з подальшою передачею землі в заставу саме ДЗБ, який в разі неповернення коштів, вирішуватиме питання щодо погашення позики, в тому числі через продаж її за прийнятною ціною. Це можна зробити за наявності і функціонування Фонду гарантування та підтримки агробізнесу за механізмом, що вище приведений.

Формування ДЗБ із відповідною мережевою структурою і відповідною інфраструктурою надання кредитів підприємствам аграрного сектора економіки – комплексна багатоетапна програма, яка передбачає удосконалення інституційного, законодавчого та регулятивного середовища фінансового сектора і виступатиме акумулятором кредитних ресурсів за рахунок різних джерел та додатковим гарантом повернення кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками, з іншого – є додатковим джерелом надання кредитів та покриття підвищених процентних ставок.

Таким чином, серед механізмів банківського кредитування підприємницької діяльності може мати місце кредитне забезпечення аграріїв через Державний Земельний Банк, моделі якого розглянуті вище, однак, враховуючи реалії економічної ситуації в країні функціонування ДЗБ як фінансово-кредитної структури із 100% часткою державної власності сьогодні і на найближчу перспективу є недоцільним та нездійсненим, враховуючи такі основні фактори:

- 1) відсутність стартової фінансової підтримки формування ресурсної бази ДЗБ та необхідної додаткової інфраструктури для його ефективного функціонування;

- 2) інвестиції вряд чи зможуть в найближчій перспективі бути потенційним джерелом збільшення статутного фонду ДЗБ не лише через обмеження на володіння землею та необхідність продажу в разі

невиконання зобов'язань емітентом, а й через важку економічну і політичну ситуацію в країні;

3) відсутність повноцінного ринку землі зводить нанівець всі можливості його функціонування за рахунок різних джерел, які були передбачені законодавством.

Покращення кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери за другою запропонованою нами моделлю використання ДЗБ (з незначною часткою держави в статутному капіталі або 51 на 49), який рефінансуватиме учасників ринку, які співпрацюють з аграріями за визначеними стандартами та функціонуватиме на основі державно–приватного партнерства має на існування, хоча існує насамперед загроза формування належної ресурсної бази функціонування такої фінансово–кредитної структури.

Однак, той перелік функцій, що покладається на ДЗБ (рис. 4.11) є надто завеликим і складним за виконанням, особливо що стосується питань купівлі–продажу землі, здавання в оренду земель, оцінки землі; рефінансування комерційних банків та контролю за прозорістю і законністю операцій із землею. На нашу думку, саме такі функції доцільно було б покласти на спеціалізовані фінансові структури.

Як за першої, так і за другої запропонованої нами моделі використання ДЗБ як нового явища в сучасному економічному житті України, окрім перелічених проблем його ефективного функціонування, першочерговою проблемою у його функціонуванні є непрацюючий ринок землі (рис. 4.11).

Сьогодні досить гостро і актуально стоїть питання мінімізації державного регулювання кредитування і підвищення зацікавленості комерційних банків в інвестуванні кредитних ресурсів в найбільш пріоритетні галузі.

На нашу думку, найбільш інституційно виваженим могла би бути така модель кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери: слід створити мережу авторитетних і надійних комерційних банків (не більше 10), які будуть займатися іпотечним кредитуванням (заставними операціями). Ними можуть бути банки, які сьогодні кредитують аграрний сектор економіки, мають практичний і довготривалий досвід в питаннях кредитування найбільш ризикової та специфічної галузі, якою є сільське господарство.

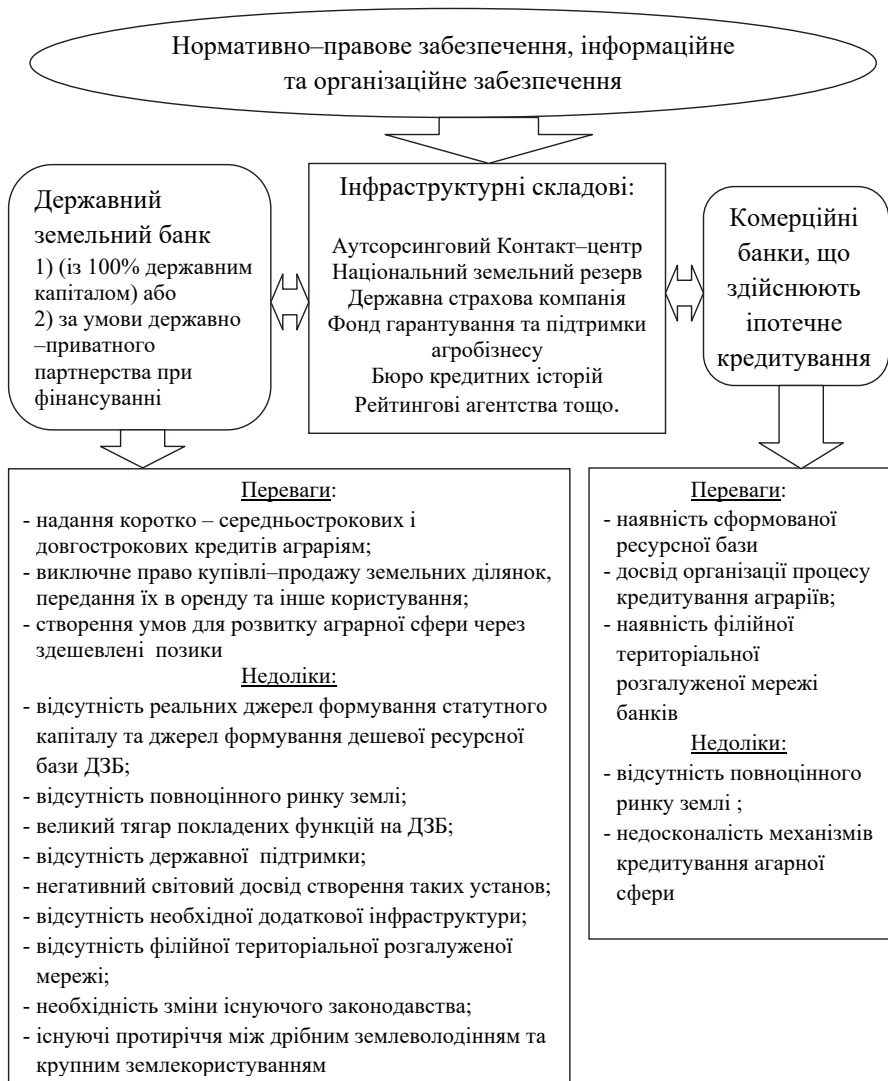

Рис. 4.11. Порівняльний аналіз функціонування різних моделей банків, що кредитуватимуть підприємства аграрного сектора економіки (складено автором)

Вважаємо за необхідне з метою стимулювання банківських установ кредитувати аграрний сектор економіки державою для таких банків запровадити податкове стимулювання, видами якого можуть бути пільгове оподаткування прибутку за зниженою ставкою або

виключення з бази оподаткування прибутку, одержаного від цих видів кредитних операцій; застосування понижених норм формування резервів за депозитними операціями, ресурси від залучення яких спрямовуються на довгострокове кредитування галузі; створення гнучкої системи державних гарантій виконання зобов'язань за кредитними угодами сільськогосподарських позичальників (рис. 4.12).

Рис. 4.12. Механізм функціонування банків, що кредитуватимуть підприємства аграрної сфери (побудовано автором)

Основними умовами надання іпотечної позики є: вона має бути довго-строковою – від 5 до 30 років; заставне майно залишається у позичальника; процентна ставка за кредитом є відносно низькою (5–8% річних); застава нерухомості (цінних паперів) продається на вторинному ринку, що сприяє рефінансуванню іпотечних кредитів і створює

можливості банкам надавати нові позики; зобов'язання щодо іпотеки переходять до власника заставленої нерухомості.

Враховуючи зарубіжний досвід розвинених країн, де «більш як 70% коштів банки мобілізують шляхом випуску іпотечних облігацій» [137, с.24.] вважаємо, що ресурсна база комерційних банків, які будуть займатися такими операціями буде формуватися за рахунок власних нагромаджень через здійснення звичайних банківських операцій; шляхом випуску іпотечних облігацій – довгострокових цінних паперів під забезпечення землею, нерухомим майном, які випускатиме і реалізовуватиме банк на внутрішньому і на зовнішньому ринку; кошти цільових програм уряду; кошти на поточних і депозитних рахунках аграрних підприємств; кошти антикризових фондів на іпотечне кредитування; кредитні джерела (кредитні лінії інших банків, кошти інституційних інвесторів).

Вважаємо за необхідне поєднання різних джерел і способів фінансування банківських структур, що дасть змогу задіяти ринкову систему іпотечного кредитування, зробити її збалансованою, мобільною з використанням інфраструктури ринку.

Основними функціями таких банків буде кредитування аграріїв під заставу земель. Щодо інших перерахованих функцій, то для їх виконання слід державну спеціалізовану інституцію, яка б взяла на себе питання щодо операцій купівлі–продажу земельних ділянок, передачі їх в оренду, викупу заставлених земельних ділянок, що сприяло б професійному і ефективному розподілі функцій між інституціями, які досконало будуть займатись своєю професійною справою.

Вважаємо, що є необхідність створення таких інфраструктурних складових як Національний земельний резерв, Державна страхова компанія, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу тощо, основними принципами діяльності яких буде зменшення банківських та диверсифікація фінансових ризиків у процесі кредитного забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери.

Створення мережі таких інституцій слід організувати на місцевому рівні за рахунок коштів місцевих бюджетів, державних дотацій, можливих внесків сільськогосподарських підприємств та інших залучених коштів, що особливо є актуальним в умовах зміни економічної ситуації в країні в бік децентралізації повноважень місцевої влади та незалежності в прийнятті рішень щодо механізму формування ресурсної бази. Розвиток регіону чи зони має стати сферою підвищення зацікавленості регулювання органами місцевого самоврядування.

Контроль за купівлею-продажем земель можна передати земельним відділам районних управлінь сільського господарства.

Так, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу має бути юридичною особою, яка б надавала гарантії комерційним банкам у процесі кредитування товаровиробників та сплачувала б частину відсотків за користування кредитами.

Функціонування Фонду гарантування та підтримки агробізнесу на місцевому рівні сприятиме розвитку пріоритетної для регіону чи зони галузі сільського господарства шляхом доступу до одержання кредитів і гарантій найбільш успішних та надійних підприємницьких структур агробізнесу; оскільки на місцевому рівні їх краще визначити, в тому числі користуючись потужною інформаційною базою Контакт-центрів.

Вважаємо, що Фонд сприятиме стимулюванню надання кредитів в аграрну сферу і буде діяти як механізм розподілу ризиків. Членами Фонду можуть бути банки, які активно кредитують аграріїв, тому співпраця банків з Фондом є вигідною через надання додаткових послуг своїм клієнтам, зменшення ризиків, оскільки Фонд бере на себе половину витрат за кредитом. Він може діяти на підставі квот, які встановлюються на основі розміру власного капіталу банку, беручи до уваги доходи і витрати за виплаченими гарантіями. Його функцією також буде контроль за цільовим використанням та його ефективністю.

Позитивним моментом в діяльності Фонду гарантування та підтримки агробізнесу є те, що документи, необхідні для отримання гарантій входять до пакету документів для отримання кредиту. При цьому банк заповнює самостійно стандартну форму заявки на отримання гарантії, де вказується вся основна інформація про позичальника, проект та умови повернення кредиту. Таким чином, Фонд на 50% розподіляє кредитний ризик із банківською установою.

Крім того, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу повинен співпрацювати із мережею інституцій страхового бізнесу, задля розподілу ризиків між ними. Тобто, гарантування Фондом гарантування та підтримки агробізнесу частини кредиту (50–80%), отриманого підприємницькими структурами агробізнесу, що оформляється угодою, обов'язково страхується (до 70% суми гарантії).

У випадку якщо позичальник не в змозі повернути кредит, виданий під гарантію, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу від імені позичальника виплачує неповернуту банку суму в межах розміру гарантії і виставляє вимогу щодо виплати страховки, яку отримує цей фонд, однак він вимагає з позичальника цих коштів впродовж певного

терміну та додаткову плату за понесені витрати. Від моменту повернення частково чи повної суми коштів (в тому числі через суд) Фонд перераховує страховій компанії суму сплаченої страховки. Оскільки фонд сам не займається оцінкою поверненості кредитів, головним елементом його співпраці з банками є довірчі відносини між сторонами.

Функціонування таких фінансово-кредитних структур є важливим й актуальним питанням в умовах вільного фінансового ринку за умови широкого визнання в суспільстві, а в сільському господарстві особливо, розробки й запровадження зрозумілих правил кредитного забезпечення аграріїв та ефективних важелів відповідальності за порушення умов механізму кредитування. Розвиток інфраструктурних складових повинно передбачати збирання й обробку економіко-статистичної інформації про кожного товаровиробника – потенційного позичальника в Контакт-центрі.

Для ефективної діяльності мережі банків слід на державному рівні надати універсальну ліцензію на здійснення всіх можливих операцій з цінними паперами та грошовими інструментами.

Отже, Україна має необхідні об'єктивні передумови для широкомасштабного запровадження дієвих фінансово-кредитних механізмів вирішення проблеми належного кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора через створення багатофункціональної взаємозалежної фінансової інфраструктури забезпечення процесу кредитного забезпечення.

Враховуючи зарубіжний досвід більшості європейських країн (Німеччина, Швеція, Данія, Нідерланди, Польща та ін.), заслуговує на увагу кредитування малого і середнього бізнесу через створену систему кооперативних банків, частка яких від загальної кількості кредитних організацій коливається в цих країнах в межах 50–80%.

За економічною природою і змістом кредитні кооперативи як одна із основних форм кооперації покликані концентрувати фінансові ресурси і забезпечувати доступ до них своїх членів (підприємства малого і середнього бізнесу), котрі обмежені в доступі до кредитних ресурсів банківських установ через непривабливість аграрної сфери як ризикової галузі. Запровадження в Україні європейської моделі кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників є ефективним шляхом розв'язання фінансових проблем саме малого і середнього агробізнесу.

Важливим кроком до цього є Національна Концепція розвитку системи кредитної кооперації в Україні, яку схвалено розпорядженням Кабінету міністрів України від 7 червня 2006 р. №321-р [184], яка передбачає дво- або трирівневу структуру системи кредитної кооперації.

Однак, концепція містить положення, що трактують функціонування лише кредитних спілок, хоча законодавством передбачена можливість створення і іншого різновиду кредитних кооперативів – кооперативних банків, яких в Україні ще жодного не створено.

В Концепції [184] надається кредитними спілкам нові більш ширші можливості, серед яких: включення до числа своїх членів юридичних осіб (малі підприємства та фермерські господарства) і надання кредитів юридичним особам; розширення переліку фінансових послуг, що їх кредитні спілки можуть надавати своїм членам; збільшення фінансових ресурсів, доступних кредитним спілкам.

Враховуючи зарубіжний досвід європейських країн пропонуємо зупинити увагу саме на створенні подібної структури в нашій країні. Для цієї мети потрібний комплексний підхід до формування аграрної кредитної інфраструктури, який би передбачав перетворення в економічній, правовій та інституційній сферах кредитної системи аграрного сектору, а саме створення сприятливих фінансово-економічних умов діяльності підприємств шляхом встановлення конкурентного ринкового середовища та фінансової паритетності між сільським господарством і промисловістю; для установ, які кредитують підприємства АПК, необхідне застосування економічних пільг (за банківським нормативами, податками); надійне правове забезпечення розвитку кредитної інфраструктури, включаючи розробку та прийняття нормативно-правових актів щодо фінансової інфраструктури, фінансових операцій, врегулювання майнових, земельних, заставних, боргових відносин; інституційний розвиток аграрної кредитної інфраструктури як у напрямі універсальної банківської справи, так і в напрямі формування спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів: кредитних спілок та кооперативних банків.

В Україні немає мережі спеціалізованих банків, які б обслуговували фінансові потреби селян та дрібних підприємств АПК. Пропонуємо в Україні запровадити трирівневу систему сільськогосподарської кредитної кооперації (рис. 4.13).

На національному рівні повинен функціонувати кооператив 3–го рівня Центральний кооперативний банк, в який входять 25 регіональних кооперативних банків. Основним центром сільськогосподарської кредитної кооперації є регіональні кооперативні банки, які зосереджують ресурсну базу для подальшого кредитування за потребами сільськогосподарських підприємств – членів кооперативу.

I рівень організаційної структури сільськогосподарської кредитної кооперації (місцевий) займатимуть кредитні спілки та кредитні кооперативи, сформовані фермерськими господарствами, особистими підсобними господарствами, малими та середніми підприємствами, які безпосередньо надаватимуть передусім у сільській місцевості та малих містах своїм членам фінансові послуги, у тому числі іпотечне кредитування.

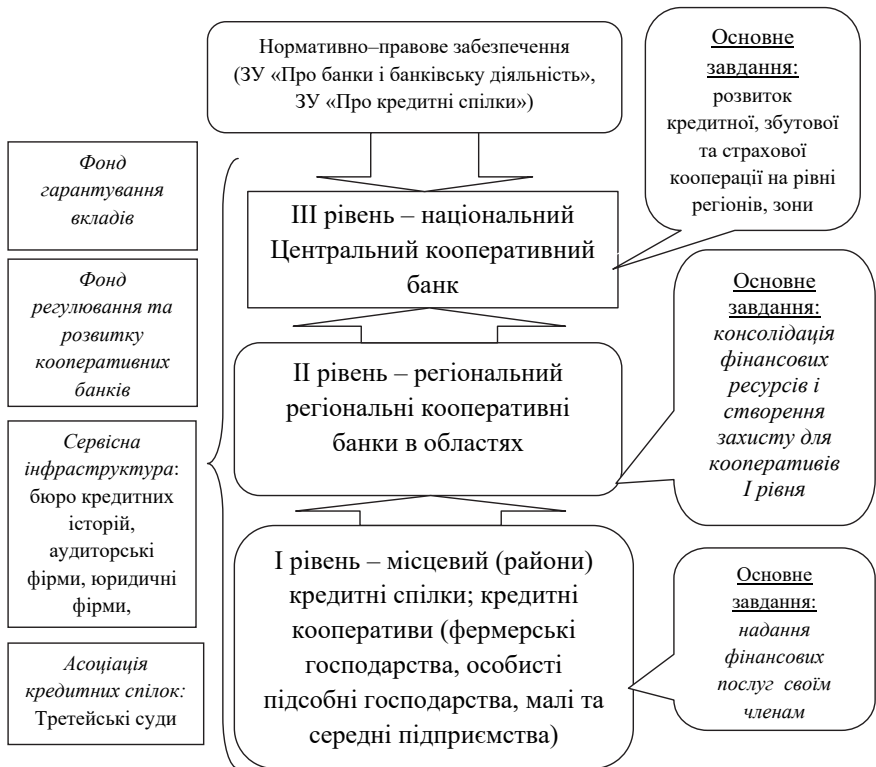

Рис. 4.13. Трирівнева організаційна структура сільськогосподарської кредитної кооперації (складено автором)

Визначення кредитних спілок як першого рівня повинне супрово-джуватися такими законодавчими змінами:

- надання права набуття членства в кредитній спілці суб'єктам малого підприємництва та фермерським господарствам з установленням асоційованого членства, що дає можливість отримувати послуги кредитної спілки, але не дає права на участь у її управлінні;

- доповнення переліку видів фінансових послуг, які кредитні спілки можуть надавати своїм членам, зокрема з оплати за їх дорученням товарів (робіт, послуг) та факторингу;

- надання кредитним спілкам права придбавати державні та іпотечні цінні папери, перелік яких встановлюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг, а також здійснювати прийом вкладів від членів кредитних спілок та видачу їм кредитів в іноземній валюті.

Регіональні кооперативні банки становитимуть основу II рівня (регіонального), основним завданням якого є консолідація фінансових ресурсів і створення захисту для кооперативів та кредитних спілок I рівня. Вони сприятимуть їх доступу до фінансових ресурсів як шляхом їх перерозподілу у межах системи кредитної кооперації, так і залучення ресурсів із зовнішніх джерел.

Регіональні кооперативні банки можуть створювати III рівень (національний) – Центральний кооперативний банк, основним завданням якого є розвиток кредитної, збутової та страхової кооперації на рівні регіонів, зони та країни в цілому. Через них можуть здійснюватися рефінансування, диверсифікація ризиків, доступ до міжбанківської системи розрахунків, забезпечення переказу коштів тощо.

З метою захисту прав членів кредитних спілок на базі асоціацій кредитних спілок можуть утворюватися третейські суди, які розглядають спори між кредитними спілками та їх членами. У законодавстві повинна передбачатися можливість членства кредитних спілок у всеукраїнських асоціаціях як безпосередньо, так і через членство в місцевих асоціаціях, що входять до складу таких асоціацій. Одним з пріоритетних напрямів розвитку організаційної інтеграції є формування єдиної саморегулювальної організації кредитних спілок у формі всеукраїнської асоціації, якій можуть бути делеговані відповідні повноваження з боку Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг.

Установи сервісної інфраструктури повинні надавати послуги кредитним спілкам та об'єднаним кредитним спілкам, а також кооперативним банкам у сфері навчання, консультаційного супроводження, інформаційних технологій, організації обігу кредитних історій позичальників, мінімізації фінансових ризиків, аудиту, управління ліквідністю.

Для успішного функціонування такої трирівневої системи необхідне ефективне державне регулювання та нагляд у сфері кооперативного кредитування, для цього:

- на законодавчому рівні чітко визначити, що засновниками кооперативних банків можуть бути тільки кредитні спілки та установити можливість заснування ними регіональних і Центрального кооперативного банку;

- надати право створювати об'єднані кредитні спілки лише на базі членства в асоціаціях кредитних спілок, діяльність яких сприятиме розробленню та запровадженню єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних і технологічних стандартів діяльності кредитних спілок;

- удосконалити механізм забезпечення ліквідності кредитних спілок (у тому числі шляхом встановлення економічних нормативів і вимог до резервування коштів), здійснення рефінансування, визначення порядку застосування таких вимог;

- створити єдину загальнонаціональну систему стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок, а також систему гарантування вкладів членів кредитних спілок та необхідні законодавчі та інституціональні умови для цього;

- сприяти створенню сприятливого середовища функціонування кредитних спілок з необхідністю проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо переваг такої форми фінансового посередництва;

- запровадити ефективний механізм захисту прав та законних інтересів членів установ, безперешкодного інформування їх про діяльність установ;

- сприяти організації належної інфраструктури системи кредитної кооперації;

- сприяти створенню системи професійної підготовки і сертифікації керівників та фахівців ринку кооперативного кредитування.

В Україні створення кооперативних банків, з огляду на складність економічної ситуації, має орієнтуватися на класичні кооперативні

принципи, щоб у повній мірі використати всі переваги цієї форми кредитного кооперативу, передусім статусу неприбутковості. Важливою складовою ефективною діяльністю кооперативних структур є фінансова підтримка з боку держави, особливо на початкових етапах та сприйняття її необхідності населенням.

Отже, напрямами вдосконалення кредитування сільськогосподарських підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності є перехід до всеохоплюючої системи кредитного забезпечення пріоритетної галузі економіки. Для цього здійснити:

1. Розробку національних і регіональних програм розвитку галузі з метою визначення стану її економіки та потреби їх в банківському кредитуванні через створення аутсорсингового Контакт-центру як об'єктивно-суб'єктивного носія різних властивостей, наділеного функціями оцінки кредитоспроможності з урахуванням специфіки аграрної сфери економіки, в тому числі з врахуванням галузевої, зональної територіальної приналежності, що дасть можливість на основі моделі розвитку АПК певної зони чи регіону розробити сценарій розвитку подій, враховуючи стан економіки галузі з метою зниження ризиків та підвищення ефективності кредитної операції; розробки заходів по стабілізації фінансового стану підприємницьких структур; підготовці концепції розвитку підприємництва в галузі на рівні регіону, зони, внесення змін в діючі цільові програми, що сприятиме започаткуванню такої моделі відносин, за якої зменшуватимуться кредитні ризики за рахунок професійного підходу до виконання визначених угодою функцій завдяки потужній інформаційній базі Контакт-центру, який зможе запропонувати інноваційні підходи до вирішення загальних проблем та відстоюватимуть інтереси регіону, зони тощо.

Такі заходи сприятимуть зваженому підходу до оцінки потреб окремо взятого суб'єкта господарювання, регіону, зони в кредитних ресурсах та сприятиме збільшенню на основі залучення кредитів прибутковості суб'єктів підприємництва, зростанню обсягів агропромислового виробництва і розвитку галузі, що є інтересом національної економіки (держави).

2. Для вирішення проблем в сільському господарстві необхідна виважена ефективна політика держави у сфері кредитування, яка підвищить зацікавленість комерційних банків в інвестуванні кредитних ресурсів в стратегічну і пріоритетну галузь економіки нашої країни.

Для цього передбачається сформувати цілісну систему фінансово-кредитного забезпечення з державним регулюванням, що включає в себе:

- створення мережі авторитетних і надійних комерційних банків (не більше 10), які будуть займатися, окрім інших банківських операцій, іпотечним кредитуванням (заставними операціями на базі вже діючих банків, які спеціалізуються на кредитуванні аграрного сектора економіки з практичним і довготривалим досвідом в питаннях кредитування найбільш ризикової та специфічної галузі економіки);

- забезпечити на рівні банківських установ об'єктивну вартість кредитів (не вище 15–16%), яка відповідає реальним умовам агропромислового виробництва, сприятиме цьому запровадження податкового стимулювання, видами якого можуть бути пільгове оподаткування прибутку за зниженою ставкою або виключення з бази оподаткування прибутку, одержаного від цих видів кредитних операцій; застосування понижених норм формування резервів за депозитними операціями, ресурси від залучення яких спрямовуються на довгострокове кредитування галузі; створення гнучкої системи державних гарантій виконання зобов'язань за кредитними угодами сільськогосподарських позичальників шляхом створення Фонду гарантування та підтримки агробізнесу; для покращення кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора економіки необхідні заходи монетарної політики НБУ, спрямовані на реальне зниження процентних ставок, як основи зростання попиту зі сторони суб'єктів підприємництва.

- створення багатофункціональної взаємозалежної фінансової інфраструктурної складової забезпечення процесу кредитного забезпечення шляхом формування Національного земельного резерву, Державної страхової компанії, Фонду гарантування та підтримки агробізнесу, Центрального кооперативного банку, Контакт-центру тощо, основними принципами діяльності яких буде зменшення банківських та диверсифікація фінансових ризиків у процесі кредитного забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери, створення яких слід організовувати на місцевому рівні за рахунок коштів місцевих бюджетів, державних дотацій, можливих внесків сільськогосподарських підприємств та інших залучених коштів, що особливо є актуальним в умовах зміни економічної ситуації в країні в бік децентралізації повноважень місцевої влади та незалежності в прийнятті рішень щодо механізму формування ресурсної бази;

– для удосконалення управління кредитними ризиками галузі сільського господарства здійснювати їх розподіл між трьома суб'єктами: самими сільськогосподарськими підприємствами, банківськими установами та державою, що забезпечить стабільність відносин, від яких прогнозується отримання ефекту всіма суб'єктами;

– завершити і вдосконалити формування трирівневої системи сільськогосподарської кредитної кооперації, яка зможе функціонувати за умови злагодженої взаємоузгодженої політики, направленої на ефективну діяльність всіх рівнів кредитної кооперації, основою якої Центральний кооперативний банк, що має займати чільне місце банківській системі України як банк другого рівня та в системі кредитної кооперації як банк першого рівня, що спеціалізуватиметься на кредитуванні найбільш обмежених в доступі до кредитних ресурсів селян та дрібних підприємств АПК.

Створення цілісної взаємопов'язаної системи фінансово-кредитного забезпечення сприятиме формуванню підсистеми кредитного забезпечення, яка передбачає задоволення потреб у фінансових ресурсах для здійснення підприємницької діяльності наступним чином: великі підприємства – в основному розраховуватимуть на ресурси комерційних банків, малі та середні підприємства – на трирівневу систему кредитної кооперації, особисті підсобні господарства, фермерські господарства тощо – на отримання мікрокредитів, отримання фінансової державної підтримки у вигляді дотацій тощо.

Запропоновані заходи сприятимуть запровадженню дієвих фінансово-кредитних механізмів (через зниження процентної ставки за кредитами для сільськогосподарських підприємств, збільшення обсягів довгострокових кредитів, скорочення ризиків банківських установ, зростанню частки банківських кредитів в структурі джерел фінансового забезпечення до рівня 25-30%) вирішення проблем кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери економіки.

Таким чином, розвиток системи кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери є основою для забезпечення високого рівня фінансової безпеки.

ВИСНОВКИ

1. Важливість фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери як складової фінансової безпеки країни і підтримка сталого її рівня пов'язана з необхідністю вирішення продовольчої, національної та екологічної безпеки, тому є стратегічним напрямом економічної політики держави.

Відсутність у науковій літературі поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері» та галузевих ознак в його трактуванні за наявності лідируючих позицій галузі сільського господарства в економіці України зумовила потребу в поглибленому розгляді цього поняття саме для підприємств аграрної сфери.

Сутність поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері» варто розглядати в широкому розумінні із зосередженням уваги на основному мотиві – отримання прибутку і відповідно із виділенням специфічних для аграрного сектора економіки умов здійснення підприємницької діяльності, чітко визначених внутрішніх і зовнішніх загроз, пріоритетних інтересів та стратегії розвитку, що дасть можливість спрямувати зусилля на забезпечення належного рівня фінансової безпеки в умовах динамічної зміни зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємницьких структур. Запропоноване трактування через виділення специфічних умов (гідротермічних, цінових) здійснення підприємницької діяльності дасть можливість ефективно управляти і ризиками, притаманними сільському господарству.

2. Удосконалення моделі теоретичного забезпечення управління фінансовою безпекою підприємств аграрної сфери шляхом розширення переліку її цілей та поглиблення змісту факторів забезпечить цілісність і системність управлінських рішень та поглиблення уяви про сутність фінансової безпеки. Дана модель з ідентифікацією внутрішніх і зовнішніх загроз, цілей, факторів та можливостей фінансової безпеки за допомогою визначених критеріїв оцінки її рівня сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень фінансовими менеджерами у сфері забезпечення пріоритетних інтересів суб'єктів агробізнесу за умови використання комплексу діагностичних інструментів та важелів сформованої цілісної системи фінансової безпеки.

3. З метою забезпечення ефективності діагностики фінансової безпеки (затрати/ефект) визначено основні критерії (фінансова стійкість і стабільність, результативність підприємницької діяльності та інвестиційна привабливість), що враховують специфіку галузі сільського господарства і є ключовими й взаємодоповнюючими з позиції ефективності проведеної діагностики та в сукупності сприяють застосуванню важелів впливу на існуючі загрози внутрішнього і зовнішнього середовища, дають змогу забезпечити цілісну захищеність фінансового стану сільськогосподарського підприємства. Оптимізація показників визначених основних критеріїв оцінки рівня фінансової безпеки є передумовою практичного використання цієї системи діагностики, що дозволить запобігати розвитку негативних тенденцій, вносити необхідні корективи у поточну та перспективну діяльність суб'єктів підприємництва в аграрній сфері, прогнозувати розвиток подій завдяки розробленим рівням градації.

4. Оцінка стану фінансового забезпечення здійснюється із застосуванням комплексного підходу до аналізу джерел фінансування підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств з акцентуванням уваги на вагомості в умовах нестабільності в економіці власних джерел фінансових ресурсів, основою яких є прибуток як визначальний показник підвищення рівня фінансової безпеки та інші показники прибутковості, динамічне зростання яких разом із рівнем капіталізації свідчатиме про посилення впливу на підвищення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Встановлено зростання темпів сільськогосподарського виробництва в Україні в умовах погіршення фінансового забезпечення підприємницької діяльності аграріїв та зниження ефективності використання власних і залучених фінансових ресурсів, що є свідченням зниження стійкості та стабільності фінансового стану, а отже, є загрозою фінансовій безпеці.

5. Удосконалено багатофакторні моделі із використанням методів множинного кореляційно-регресійного аналізу шляхом правильного підбору факторів впливу на результативні показники, що визначили якість та значущість створених моделей для вивчення та кількісної оцінки ступеня і характеру внутрішніх й зовнішніх взаємозв'язків між утворюючими модель факторами та встановлення закономірності функціонування й тенденцій розвитку досліджуваної результативної ознаки (чистого прибутку, рівня

рентабельності операційної діяльності), що сприяє підвищенню ефективності фінансового менеджменту в управлінні фінансами підприємств.

Використання багатофакторних моделей дало змогу встановити, що найбільший вплив на результативні показники (обсяг чистого прибутку та рівень рентабельності операційної діяльності) мають коефіцієнти фінансового левериджу та коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів, які є індикаторами фінансової безпеки та безпосередньо впливають на величину прибутку і власного капіталу, що сприятиме підвищенню ролі фінансового менеджменту в управлінні фінансами підприємств.

6. Оцінка стану кредитного забезпечення суб'єктів підприємництва впродовж останніх років засвідчила тенденції зменшення обсягів виданих кредитів підприємствам АПК в 1,1 раза, збільшення в 3,9 раза обсягів кредитування сільськогосподарських товаровиробників, динамічного збільшення кількості товаровиробників в 2,5 раза та суми виданих кредитів у розрахунку на одне підприємство відповідно в 2,3 раза. Ці позитивні тенденції кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників у цілому не позначились на зростанні рівня фінансової безпеки аграріїв Вінницької області.

Набули подальшого розвитку пропозиції щодо підвищення ефективності процесу управління позиковими ресурсами на рівні суб'єктів підприємництва. Ефективність залучення кредитних ресурсів визначається здатністю фінансових менеджерів Служби фінансової безпеки підприємств професійно і кваліфіковано здійснювати планування та прогнозування потреби в них, моніторингу ринку кредитних ресурсів з метою пошуку оптимально прийнятних умов для аграріїв.

Створення дієвих механізмів банківського кредитування підприємницької діяльності, під якими пропонуємо розуміти сукупність інституційних та організаційних структур і комплексу заходів (включаючи стандартні та нестандартні форми, види кредитних інструментів, сукупність методів і прийомів організації кредитного процесу, технології кредитування, форми забезпечення кредиту, джерела формування ресурсної бази та моніторинг) має бути спрямовано на формування взаємовигідних економічних і кредитних відносин, які сприятимуть забезпеченню ефективності агропромислового виробництва через збільшення частки банківського кредиту в структурі джерел фінансування

підприємницької діяльності. На формування механізмів банківського кредитування безпосередньо впливають зовнішні (макроекономічне середовище, зарубіжний досвід) та внутрішні (специфіка діяльності банку, кредитна політика банку, професіоналізм персоналу) фактори, що визначають рівень взаємовідносин банків із підприємствами аграрної сфери економіки. Важливим фактором впливу на формування механізмів є сформована кредитна політика, ефективність якої визначається спрямуванням на управління кредитними відносинами в такий спосіб, що сприятиме належному кредитному забезпеченню галузі через залучення кредитних ресурсів, що в кінцевому результаті зумовить зростання валового внутрішнього продукту в країні – факт досягнення стратегічної мети економічного розвитку.

7. Запропонована градація рівнів фінансової безпеки дасть можливість об'єктивно оцінити стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки та вчасно вжити відповідних заходів з нейтралізації негативних наслідків, що впливатимуть на прибутковість як основу і визначальний показник фінансової безпеки шляхом віднесення суб'єктів підприємництва за визначеними індикаторами до повністю платоспроможних і кредитоспроможних, що мають високий запас стійкості та будь-якого примусового втручання відносно диверсифікації їх діяльності не потребують (у випадку віднесення їх до нормального чи максимального рівня фінансової безпеки) або навпаки (погіршення всіх показників у динаміці) й віднесення їх до мінімального та особливо до критичного рівня. Так, оцінка рівнів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері за індикаторами основних показників фінансової стійкості показала, що всі показники, крім коефіцієнта покриття та коефіцієнта маневреності власних коштів (рівень градації яких є нормальним) відносять до мінімального або критичного рівня. Саме такий підхід сприятиме розробці сценаріїв управлінських рішень щодо забезпечення стійкості фінансового стану суб'єкта підприємництва в поточному періоді та на перспективу.

8. Запропонований комплексний механізм управління фінансовою безпекою сприятиме досягненню пріоритетних інтересів аграріїв, оскільки в його основі формування політики фінансової безпеки та узгоджена організація роботи економіко-правової, облікової і служби фінансової безпеки щодо формування стратегічних і поточних підходів до представлення активів, доходу,

прибутку, власного капіталу внутрішнім і зовнішнім користувачам з метою забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та загалом фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Одним із дієвих поточних заходів Служби фінансової безпеки підприємства визначено організацію постійного моніторингу, що включає в себе процедуру діагностики з використанням обґрунтованої системи вагомих показників фінансового стану, розроблених граничних значень цих показників, наявної достовірної інформаційної бази внутрішнього і зовнішнього середовища, що дасть змогу приймати виважені управлінські рішення щодо забезпечення ефективної підприємницької діяльності та сприятиме задоволенню потреб в об'єктивних даних стану фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери для будь-яких користувачів, оскільки моніторинг охоплюватиме всі виробничі процеси, які формують стан і тенденції розвитку суб'єкта підприємництва, враховуючи галузеву специфіку підприємств.

9. Запропоновані стратегічні напрями (формування належного рівня фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва, розвитку системи фінансової безпеки та вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки в аграрній сфері) разом із тактичними підходами та індикаторами розвитку в сукупності сприятимуть посиленню фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Основними тактичними підходами з посилення фінансової безпеки є запровадження ефективного фінансового менеджменту як в області захисту пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів аграрної сфери, так і в управлінні його поточною діяльністю; розробка та запровадження методичного забезпечення діагностики фінансової безпеки із визначеними критеріями, показниками та рівнями її градації; організація постійного моніторингу фінансової безпеки; забезпечення високого рівня капіталізації аграрного бізнесу, в тому числі шляхом застосування обліково-фінансових технологій, які сприятимуть на рівні суб'єктів підприємництва посиленню фінансової безпеки та збільшенню інвестиційної привабливості, а на державному рівні – забезпечать державну статистику достовірними показниками діяльності підприємств галузі сільського господарства, що сприятиме ефективній реалізації аграрної, податкової, митної та іншої політики.

В умовах трансформаційних змін в економіці та посилення конкуренції виникає необхідність в нарощуванні капіталізації, зростання якої є показником зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, а також умовою зміцнення їх фінансової стійкості, чинником підвищення ефективності діяльності, а отже забезпечення високого рівня фінансової безпеки. Збільшення капіталізації сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших напрямів підтримки економічного зростання, тому її слід трактувати як можливість здійснювати підприємницьку діяльність в безпечному середовищі.

10. Розвиток системи кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери є основою для забезпечення високого рівня фінансової безпеки. Напрямами вдосконалення кредитування суб'єктів підприємницької діяльності є перехід до всеохоплюючої системи кредитного забезпечення пріоритетної галузі економіки.

Встановлено, що Україна має необхідні об'єктивні передумови для широкомасштабного запровадження дієвих фінансово-кредитних механізмів вирішення проблеми належного кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора через створення багатофункціональної взаємозалежної фінансової інфраструктури забезпечення цього процесу.

Необхідним є комплексний підхід до формування аграрної кредитної інфраструктури, який би передбачав перетворення в економічній, правовій та інституційній сферах кредитної системи аграрного сектору, а саме створення сприятливих фінансово-економічних умов діяльності підприємств шляхом встановлення конкурентного ринкового середовища та фінансової паритетності між сільським господарством і промисловістю; для установ, які кредитують підприємства АПК, необхідне застосування економічних пільг (за банківським нормативами, податками); надійне правове забезпечення розвитку кредитної інфраструктури, включаючи розробку та прийняття нормативно-правових актів щодо фінансової інфраструктури, фінансових операцій, врегулювання майнових, земельних, заставних, боргових відносин; інституційний розвиток аграрної кредитної інфраструктури як у напрямі універсальної банківської справи, так і в напрямі формування спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів: кредитних спілок та кооперативних банків.

В Україні створення кооперативних банків, з огляду на складність економічної ситуації, має орієнтуватися на класичні

кооперативні принципи, щоб у повній мірі використати всі переваги цієї форми кредитного кооперативу, передусім статусу неприбутковості.

Створення цілісної взаємопов'язаної системи фінансово-кредитного забезпечення сприятиме формуванню підсистеми кредитного забезпечення, яка передбачає задоволення потреб у фінансових ресурсах для здійснення підприємницької діяльності наступним чином: великі підприємства – в основному розраховуватимуть на ресурси комерційних банків, малі та середні підприємства – на трирівневу систему кредитної кооперації, особисті підсобні господарства, фермерські господарства тощо – на отримання мікrokредитів, отримання фінансової державної підтримки у вигляді дотацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейнікова О. В. Підсумки і аналіз стану державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери / О.В.Алейнікова // Інвестиції: практика та досвід.– 2011.– №18.– С.125–130.
2. Александров И. А. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И.А. Александров, Е.А.Орлова, А.В. Половян / Научные труды ДонНТУ.–Донецк: ДонНТУ, 2001.– С.12–19.
3. Андрійчук В.Г. Виклики агробізнесу / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК.–2015.–№ 5.– С.12–22.
4. Андрійчук В.Г. Вартість аграрного підприємства: методичні підходи та специфіка оцінювання / В.Г. Андрійчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014.–№ 5(156).– С.107–114.
5. Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах : теоретичний аспект / О. Ю. Амосов // Проблеми економіки. – 2011.– № 4.– С.76–80.
6. Андрушків Б. М. Удосконалення методичного підходу до аналізу капіталізації машинобудівного підприємства / Б.М. Андрушків, Л.М. Мельник // Економічний вісник Донбасу.– 2010.– № 3(21).– С.41–45
7. Арефєва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Арефєва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 98-104.
8. Ареф”єв В.О. Інтегральне оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства / В.О. Ареф єв // Інвестиції : практика та досвід. – 2011.– № 24. – С. 55-57.
9. Барський Ю. М. Показники оцінки фінансової безпеки регіонів / Ю.М. Барський // Облік і фінанси.– 2012.–№ 4(58).– С.69–74.
10. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні: методологія оцінки та механізми забезпечення: монографія.–К.:Київ.Нац.торг.-екон.ун-т,2004.– 456 с.
11. Белолипецкий В.Г. Финансовое равновесие в национальном хозяйстве. – М.: ТЕИС, 2000. – С. 102.
12. Белялов Т.Є. Механізми протидії зовнішнім загрозам економічній безпеці підприємства / Т.Є. Белялов // Формування ринкових відносин в Україні.– 2014.–№ 12(163).– С.116–119.
13. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва / М. Бердар // Економіка.–2011.–№ 124/125.– С.73–76.

14. Биков Я.Д. Підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств / Я.Д. Биков // Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Економіка і менеджмент – 2015: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку».– С.27–30.
15. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Ника-Центр, Эльга. – 2004. – 784 с.
16. Бугель Ю. Поняття кредитного портфеля комерційного банку та необхідність ефективного управління ним / Юлія Бугель // Світ фінансів. – 2011.– №2.–С.98–107.
17. Bouris Mark. Yellow Brick Road to Your Financial Security / Mark Bouris. – Allen & Unwin, 2008. – 256 p.
18. Большая экономическая энциклопедия. М.:ЭКСМО, 2007.- 816 с
19. Бондаревська К.В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України / К.В.Бондаревська // Економіка АПК.– 2014.–№ 11.– С.36–42.
20. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України /А.Г. Борщ // Економіка АПК.-2009.-№ 2.– С. 111–116
21. Васечко Л.І. Огляд понятійного апарату фінансово-економічної безпеки підприємства / Л.І. Васечко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 9 (136). – С. 115–118.
22. Васечко Л.І. Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства / Л.І. Васечко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 5(156). – С. 119–122.
23. Васильців Т.Г. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні / Т. Г. Васильців, Р.Л. Лупак, Н.Я. Юрків // Фінанси України :Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. – 2012 . – № 3. – С. 90 –101.
24. Вдовенко Л.А. Банковское кредитование субъектов аграрной сферы: проблемы пути решения / Л.А.Вдовенко, О.С.Вдовенко // Российский академический журнал.– 2014.–№1.– Т.27.–С.30–32.
25. Вдовенко Л. О. Вплив кризи на фінансове забезпечення аграрного виробництва / Л.О.Вдовенко // Вісник ХНАУ ім. В.В.Докучаєва. Серія «Економічні науки». – Харків. – 2011.– №7.–С.46–52.
26. Вдовенко Л.О. Державна регуляторна політика кредитного забезпечення підприємств аграрного бізнесу / Л.О. Вдовенко: сборник научных трудов Sworld (Научный журнал). Материалы междунар. науч.–практ. конф. «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012»

- (Одесса, 18–27 декаб. 2012 г.) – Науч.– исследоват. проектно–конструкторский институт морского флота Украины, Одесский нац. морской ун–т.– Вып. 4. Т. 35.– Экономика.– Одесса: Куприенко, 2012.– ЦИТ: 412–1026 – С.86–95.
27. Вдовенко Л.О. Доступність кредитних ресурсів для аграрного сектора економіки / Л.О. Вдовенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. – Вип. 2(5). Т.2. – Полтава. 2012.–С.77–81.
 28. Вдовенко Л. О. Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств / Л.О. Вдовенко // Облік і фінанси АПК.– 2012. –№1.– С. 108–111.
 29. Вдовенко Л. О. Кредитне забезпечення підприємств аграрного сектора економіки / Л.О.Вдовенко // Агроінком.–2008.–№1–2.–С.67–70.
 30. Вдовенко Л.О. Кредит в системі фінансового забезпечення аграрних підприємств / Л.О. Вдовенко // Збірник наукових праць Львівського нац. ун.–т імені Івана Франка. – Серія економічна. Вип. 25.– Львів.–2011.– С. 35–37.
 31. Вдовенко Л. О. Кредитні ризики в системі банківського кредитування / Л.О. Вдовенко // Економічний часопис –XXI.– 2013.– №3–4.– С.79–82.
 32. Вдовенко Л. О. Кредитоспроможність як критерій надійності та фінансових можливостей аграрних підприємств / Л.О.Вдовенко // Економіка АПК.– 2012.–№1.–С.74–78.
 33. Вдовенко Л.О. Лізинг як інструмент фінансування аграрних підприємств / Л.О. Вдовенко, А.Ю. Сідлецький // Збірник наукових праць Вінницького нац. аграр. ун.–т. – Серія: Економічні науки.– Вип. 1 (56).– Т.3. – Вінниця.–2012.– С.57–62.
 34. Вдовенко Л.О. Механізм банківського кредитування аграріїв [Електронний ресурс] / Л.О Вдовенко // Ефективна економіка. – 2014.– № 11.– Режим доступу до журналу: <http://economy.nauka.com.ua>
 35. Вдовенко О. Прибутковість – визначальний фактор фінансової безпеки аграрних підприємств / О. Вдовенко // Розвиток і регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства: зб. тез та доповідей V міжнар. наук.–практ. конф. молодих вчених (у заочній формі) (м. Київ, 30 черв. 2013 р.).– Київ: ННЦ «ІАЕ», 2013.– С. 32–35.
 36. Вдовенко О. Економічна сутність поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки» / О.Вдовенко // Економіка АПК.- 2014.–№ 1.– С. 125–129.

37. Вдовенко О. Фінансова звітність у забезпеченні фінансової безпеки аграрних підприємств / О. Вдовенко // Облік і фінанси.– 2014. – № 1(63).– С.78–81.
38. Вдовенко О. Роль фінансової звітності у формуванні фінансової безпеки підприємств / О. Вдовенко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації»: міжнар. зб. наук. праць. Вип. 1. (м. Кам'янець-Подільський, 21–22 листоп. 2013 р.) / Відповід. ред. Н.В.Семинишена.– Тернопіль: Крок, 2013. – С. 209–212.
39. Вдовенко О. Фінансова безпека як складова ефективності підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств / О. Вдовенко // Розвиток облікової та фінансової складових економічної науки і практики: зб. тез та доповідей VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 верес. 2013 р.) / Відпов. за вип. Б.В. Мельничук. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013.– С. 219–222.
40. Вдовенко Л.А., Вдовенко О.С. Банковское кредитование субъектов аграрной сферы: проблемы и пути решения / Л.А. Вдовенко, О.С. Вдовенко // Российский академический журнал.– 2014. – № 1. – Том 27.– С.30 – 32.
41. Вдовенко О. С. Определяющие показатели уровня финансовой безопасности сельскохозяйственных предприятий / О. С. Вдовенко // Материалы Всерос. науч.-практ. конф. профес.-препод. состава. «Экономические и организационные проблемы управления в современных условиях» под ред. В.М. Панченко, Н.А. Кулагиной. – Брянск: БГТУ, 2014.– С. 95–98.
42. Вдовенко О. С. Стабільність фінансової безпеки – основа розвитку підприємництва в аграрній сфері економіки / О. С. Вдовенко // Фінансова безпека аграрного бізнесу: тези виступів. Всеукр. конф. «Фінансова безпека аграрного бізнесу» (м. Житомир, 22–23 жовт. 2014 р.).– Житомир: ЖДТУ, 2014. – С. 111–113.
43. Вдовенко О.С. Сучасний стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки» [Електронний ресурс] / О. С. Вдовенко // Ефективна економіка. – 2014.– №11.– Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
44. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). Уклад. і голов. Ред. В.Т.Бусел.–К.Ірпінь:ВТФ «Перун», 2007.– 1736с.: іл.
45. Вечканов Г.С. Экономическая безопасность: Учебник. – СПб.: Питер, 2007. – С.236, 237.

46. Волошин В.І. Проблеми та пріоритети зміцнення фінансової безпеки малого й середнього підприємництва в Україні / В.І. Волошин // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С.76–83.
47. Вольська В.В. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності в управлінні аграрними підприємствами / В.В. Вольська // Економіка АПК.– 2012.– № 10.– С. 95–100.
48. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: Автореф.дис..канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Київський нац. ун-т технологій та дизайну.- К.,2006. – С.5.
49. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність і місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Облік і фінанси.– 2012.– № 4(58).– С.65–67.
50. Гривківська О.В. Теоретичні підходи до визначення фінансової безпеки сільського господарства / О.В. Гривківська // Формування ринкових відносин в Україні.–2010.– № 4(107).– С.160–162.
51. Гривківська О.В. Фінансова безпека сільського господарства регіонів України / О.В. Гривківська, В.В. Осипенко // Фінанси України. – 2011. – №7.– С. 93–104.
52. Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: [Монографія] / О.В. Гривківська.- Тернопіль: Астон, 2012.-340, с. 212.
53. Гудзь О.Є. Діагностика економічних можливостей агроформувань щодо забезпечення фінансової безпеки в кризових деформаціях / О.Є Гудзь // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету за ред. М. І.Бахмача.– Вип.17.– Т.2.– Кам'янець-Подільський, 2009.– С.623–628.
54. Гукова А.В. Роль фінансової безпеки підприємства в системі економічної безпеки / А.В.Гукова, І.Д.Аникина // Образование и общество.– 2006.–№ 3.– С.98–102.
55. Гуцал І. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період / І.Гуцал. – Тернопіль: Збруч. – 1999.–С.11.
56. Давиденко Н.М. Фінансова безпека аграрних підприємств у системі корпоративного управління / Н.М. Давиденко // Економіка АПК.– 2013.– № 5.–С.58–62.
57. Данілов О.Д. Фінанси підприємств / За загальн. ред.– К.: Видавничий дім «Компютерпрес», 2005.–312 с.

58. Дем'яненко М.Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України / М.Я.Дем'яненко // Економіка АПК.–2014.–№ 11.– С.5–15.
59. Дем'яненко М. Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): Монографія / М.Я.Дем'яненко, О.Є.Гудзь, П.А.Стецюк // – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008.– 302 с.
60. Дем'яненко М. Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М.Я.Дем'яненко // Економіка АПК.– 2011.– № 7.– С.67–75.
61. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК.–2007.– №5.–С.5
62. Дем'яненко М. Я. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика: монографія / М.Я.Дем'яненко, О.І.Зуєва.– К.: ННЦ ІАЕ, 2010.– 190 с.
63. Дудкевич О.В. Уніфікація облікової політики та формування даних фінансової звітності сільськогосподарських підприємств / О.В. Дудкевич // Економіка АПК.– 2014.– №11.– С.43–48.
64. Духницький Б.В. Перспективи інвестування аграрного сектору України іноземними компаніями / Б.В.Духницький // Економіка АПК.–2012.–№ 10.– С.126–131.
65. Жук В.М. Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі: практичне керівництво / В.М. Жук, Б.В.Мельничук, Ю.С. Бездушна та ін. // За ред. В.М. Жука.– К.:ТОВ Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013.– С. 75–76.
66. Жук В.М. Облікові технології у забезпеченні інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / В.М. Жук., Ю.С.Бездушна, О.С. Вдовенко // Облік і фінанси.– 2013.–№ 4(62).–С.32–38.
67. Забуранна Л.В. Сталий розвиток аграрної сфери: сутність та чинники / Л. В. Забуранна // Економіка і управління.–2012.– №2.– С.18–24.
68. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. посіб. / О.І. Захаров, П.Я. Пригунов. – К.: 2008. – 257 с.
69. Закон України «Про антимонопольний комітет» [http : \[Електронний ресурс\]: Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12.](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12)

70. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 № 996 XIV: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
71. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999р. // Відомості Верховної ради України. – 1999. – №29. – С. 238.
72. Закон України «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351) 19 червня 2003 року № 964-IV: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
73. Зінченко Т.В. Формування фінансових ресурсів як джерело підвищення конкурентоздатності сільськогосподарського виробництва / Т.В. Зінченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Економіка і менеджмент.– Суми, 2012.– Вип.4 (52).– С.76–82.
74. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В.Мочерний (відпр.ред.) та ін.–К.: Видавничий центр «Академія», 2001.– 848 с.
75. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози стратегія забезпечення / Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
76. Євтушенко М.В. Роль формаційного забезпечення в процесі фінансової діагностики / М.В.Євтушенко // Формування ринкових відносин в Україні.– 2014.– № 12(163).– С.175–180.
77. Єфименко Т.І. Запровадження інтегрованої звітності та реформування бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції / Т.І. Єфименко // Фінанси України.–2014.–№ 10(227).– С.7–24.
78. Івахів Ю. Сутність і роль фінансової звітності у системі інформаційного забезпечення суб'єктів ринку / Юлія Івахів // Економічний аналіз. – 2010. –Випуск 5. – С. 264–267.
79. Картузов Є.П. Аналіз механізму управління фінансовою безпекою підприємства / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 (133). – С. 118–125.
80. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №8(134). – С. 172–182.
81. Картузов Є.П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 10 (136). – С. 115–124.
82. Казюк Я.М. Здійснення державного управління бюджетними

- видатками на місцевому рівні у соціально-гуманітарній сфері // Я.М.Казюк / Держава та регіони. – 2012.–№ 2.– С.206–212.
83. Квятківський Ю.В. Критерії оцінки фінансової безпеки суб'єктів аграрної сфери / Ю.В. Квятківський // Економіка АПК. – 2009. – №11. – С. 70–75.
84. Кириленко І.Г. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні / І.Г.Кириленко, В.Є. Івченко // Економіка АПК.- 2016.- №3.-С.21-29.
85. Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С.22–26.
86. Кириченко О. А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009.– №5(95).– С.207–222.
87. Кириченко О. Кредитування малих та середніх підприємств аграрного сектору економіки / Олександр Кириченко, Юлія Вигівська // Банківська справа. – 2011.–№ 3. – С.31–47.
88. Кириченко О. А. Проблеми фінансування підприємств аграрного сектора економіки / О.А.Кириченко, Ю.І. Вигівська // Агросвіт.–2011.№ 10–С.2–7.
89. Клименченко С.А. Напрями модернізації механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності аграрного сектору / С.А. Клименченко // Інвестиції: практика та досвід.–2014.–№ 20 жовтень.– С.180–183.
90. Ковалів В.М. Модернізація системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств / В. М. Ковалів, В. І. Волохов // Фінанси України. –2014.–№ 9.– С.52–64.
91. Коваль О.А. Теоретичне трактування економічних категорій «фінансове забезпечення» та «фінансовий механізм» / О.А. Коваль // Інвестиції: практика та досвід.–2014.–№ 22.– С.114–118.
92. Ковалів В.М. Модернізація системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств / В.М.Ковалів, В.І. Волохов // Фінанси України. – 2014.–№ 9(226).– С.52–65.
93. Корчагіна В.Г.Облікова політика як елемент системи управління аграрним підприємством / В.Г.Корчагіна // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії.–Вип.2(5).–Т.2.– Полтава:ПДАА, 2012.–360с.

94. Колотуха С. М. Фінансове забезпечення аграрних формувань: сутність та економічний зміст / С.Колотуха, І.Коваленко // Банківська справа. – 2011.– № 2.– С.55–61.
95. Комарова І. В. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України в контексті світового досвіду / І. В. Комарова// Фінанси України.–2010.– № 7.– С.65–76.
96. Конституція України від 28 червня 1996р // Відомості Верховної Ради України. – 1996.– №30.– ст.141. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
97. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія / Жук В.М.– К.:ННЦ ІАЕ, 2009.– 648с.
98. Коробко О.М. Вплив бухгалтерської оцінки в процесі управління фінансами на прийняття рішень / О. М. Коробко // Вісник Житомирського інженерно-технічного університету. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – № 15. – С.280 – 282.
99. Кошембар Л.О. Забезпечення ефективного податкового регулювання і фінансової безпеки підприємництва та інвестицій / Л.О. Кошембар // Актуальні проблеми економіки. – 2008.– № 12(90).– С. 142–152.
- 100.Крюкова І.О. Формування фінансової безпеки агропромислових підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси.– 2012.– № 4(58).– С.41–45.
- 101.Кузенко Т.Б. Обоснование выбора индикаторов для рейтинговой оценки финансовой оценки финансовой безопасности предприятия/Т.Б. Кузенко, А.В.Юсвалиева // Бизнесинформ.– 2011.–№ 2(1).– С.139–141.
- 102.Кургаєва І.С. Правове регулювання відносин у сфері забезпечення фінансової безпеки / І.С. Кургаєва // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 5. – С. 43–47.
- 103.Lewis D. Solomon. Financial security & personal wealth / Solomon Lewis D - Transaction Publishers, 2005. – 249 p.
- 104.Ліпкан В. Модель ієрархічної системи нормативно-правових актів,що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки України // Підприємництво, господарство і право. – 2004.– №10.– С. 29–32.
- 105.Лисенок О.В. Вплив банків на економічний розвиток підприємств АПК / О.В. Лисенок // Формування ринкових відносин в Україні.– 2014.– №5(156).– С.40–42.

106. Лупенко Ю.О. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення / Ю.О. Лупенко, О.В.Ходаківська // Економіка АПК.-2016.-№12.- С.5-15.
107. Любимцев Ю. Концепция финансовой безопасности (общегосударственный и региональный аспекты) / Ю. Любимцев, А.Логвина // Вопросы экономики. –1998.– № 3. – С.55–64.
108. Макарова Н. В. Статистика в Excel / Н. В. Макарова, В. Я. Трофимец. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
109. Малахова О. Л. Кредитне забезпечення підприємницької діяльності / О.Л. Малахова // Фінанси України.–2004.–№6.– С.113–120.
110. Малий І.Й. Про романтизація приватної власності на землю і кризу аграрного сектора/ І.Й. Малий //Економічна теорія.– 2008.–№3.– С.11–20.
111. Малік М. Й. Кредитне обслуговування сільськогосподарських кооперативів / М.Й.Малік, А.С. Кудінов // Монографія.– 2008.– 164 с.
112. Марченко Т.В. Гармонізація державного регулювання щодо фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства // Т.В.Марченко / Агросвіт.–2013.– № 20.– С.67–70.
113. Математическая статистика (с примерами в Excel) : учеб. пособие / Ю. Е. Воскобойников, Е. И. Тимошенко ; 2-е изд., перераб. и доп. – Новосибирск : НГА-СУ (Сибстрин), 2006. – 152 с.
114. Міщенко Д.А. Шляхи удосконалення державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу України на сучасному етапі розвитку / Д.А. Міщенко // Агросвіт.– 2015.– № 3–4.– С.10–14.
115. Мельник К.М. Фінансова безпека сільськогосподарських виробничих кооперативів: Автореф. дис.. канд. екон.наук: 08.00.08.– К.: ННЦ «ІАЕ» УААН.–К.,2010.– 22 с.
116. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посіб. / Валентина Олександрівна Мец.– К.: Вища школа, 2003.– 278 с. іл.
117. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник /
118. С.В. Мочерний, Я.С. Ларина, О.А. Устенко, С.І. Юрій // У 2 т. Т.1/ За ред. С.В. Мочерного.– Львів: Світ, 2005.– 616 с.
119. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія у трьох томах / С.В. Мочерний // Том 1.– Вид. центр «Академія» .– 2000.– 864 с. – С.95

120. Мойсеєнко І.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки.–2009.– № 10(100).– С.239–244.
121. Нелеп В.М. Тенденції розвитку сільського господарства в Україні та світі / В.М. Нелеп // Економіка АПК.–2015.–№ 7.– С.100–105.
122. Непочатенко О.О. Забезпечення фінансової безпеки аграрних формувань / О.О. Непочатенко // Формування ринкових відносин в Україні.–2013.–№ 11(150).– С.200–203.
123. Непочатенко О.О. Конкуренентоспроможність сільськогосподарських підприємств України / О.О. Непочатенко // Економіка АПК.–2015.–№ 7С.41–46
124. Олійник О. Аналіз ринку кредитних послуг / Олена Олійник // Агробізнес сьогодні.– 2011.– № 18(217).– С.50–52.
125. Олійник Т.О. Фінансова стійкість підприємства як основний показник фінансового стану / Т.О. Олійник, Т.В. Шеремет // Інвестиції: практика та досвід.–2014.–№20 жовтень.– С.35–38.
126. Онисько С. М. Тенденції розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств банками / С.М. Онисько, Р.І. Содома // Актуальні проблеми економіки. – 2011.– № 8.– С.313–319.
127. Орехова К.В. Інформаційна підтримка прийняття рішень в управлінні фінансовою безпекою підприємства: практичний аспект/ К.В. Орехова // Экономика и управление.–2013.–№ 5.– С.107–112.
128. Пастернак – Таранушенко Г.І. Економічна безпека держави.– К.,1994.–140с.
129. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: Автореф. дис. канд. эконом. наук. Волгоград., 2007. – 21с.
130. Пластун О.Л. Ключові напрямки розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів / О.Л. Пластун // Механізм регулювання економіки.– 2006.–№ 4.–С.206–213.
131. Пластун О.Л. Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва [текст]: дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. спец.08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. О.Л. Пластун. Держ. вищий навчальний заклад «Українська академія банк. справи Нац. Банку України.– Суми, 2007.–250 с.

- 132.Покотиленко Р. Механізм формування і забезпечення економічної безпеки: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук. – Донецьк, 2002.- 249.– С.61
- 133.Пойда – Носик Н.Н. Оцінка ефективності й оптимізація структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства / Н.Н. Пойда-Носик, Л.В. Петришинець // Фінанси України.– 2010.– № 10.– С. 100–112.
- 134.Пойда-Носик Н.Н. Управління вартістю і структурою капіталу підприємства як елемент фінансової безпеки / Н.Н. Пойда-Носик, Л.В. Петришинець // Фінанси України.– 2010.–№ 6.– С.117–124.
- 135.Приказюк О. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / Приказюк О. // Банківська справа.– 2009.– № 2.– С. 82–88.
- 136.Прокопенко Н.С. Фінансова і податкова безпека підприємств аграрного сектора / Н.С. Прокопенко, О.О. Лемішко //АгроСвіт.– 2011.–№ 2 – С. 16–19.
- 137.Рак Р.В. Управління позиковим капіталом вітчизняних підприємств / Р.В.Рак/ Формування ринкових відносин в Україні– 2014.№ 9(160)–С.154–157
- 138.137. Рябченко О. Світовий досвід становлення іпотеки / О.Рябченко // Економіка України. – 2003.–№1.–С.23–27.
- 139.138.Саблук П.Т. Проблемы развития аграрного рынка Украины в контексте взаимодействия со странами СНГ / П.Т.Саблук // Економіка АПК.–2010.– № 12.– С.3–8.
- 140.Сарбаш Л.Д. Оцінка капіталізації підприємства / Л.Д.Сарбаш Ю.В.Вербицька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Bsearch%2F%3Bweb%3B%3B&t>
- 141.Country Financial Security Index: overview: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.countryfinancialsecurityindex.com/overview.php>
- 142.Сільське господарство Вінниччини. Статистичний щорічник. 2012 / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області // За ред. С.В. Рибалко.–2013.– 305 с.
- 143.Сільське господарство Вінниччини. Статистичний щорічник. 2013 / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області // За ред. С.В. Рибалко.–2014.– 305 с.

144. Сільське господарство України 2013. Статистичний збірник / за ред. Н.С.Власенко. Державний комітет статистики.–2014.– 34 с.
145. Сільське господарство України 2014. Статистичний збірник / відпов. за випуск О.М.Прокопенко. Державний комітет статистики України.–2015.– 379 с.
146. Соловьева А. Проблемы формирования системы финансово-экономической безопасности в России : [Электронный ресурс]. <http://www.sbeinfo.ru/articles/10>
147. Статистические функции Microsoft Excel // <http://office.microsoft.com/ru-ru/excel-help/RZ001091922.aspx?section=2>
148. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О.Г. Осауленка // Державна служба статистики України. – Київ.– 2013.– 545 с.
149. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2010 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка.– К.: ННЦ «ІАЕ», 2012.– 182 с.
150. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: навч. посібник / А.І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 73.
151. Taro Y. Elementary Sampling Theory / Y. Taro – Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall, 1967. – 399 p.
152. Тітова С.П. Основи формування фінансової складової економічної безпеки аграрних підприємств / С.П. Тітова // Економіка АПК.– 2010.– № 9.–С.96 – 101.
153. Терен Г.М. До питання оцінки ліквідності сільськогосподарських підприємств / Г.М.Терен // Інвестиції: практика та досвід.–2014.– № 22.– С.106–110.
154. Терещенко О.О. Фінансова безпека підприємства: методичні засади управління / О.О. Терещенко, М.В. Стецько // Фінанси України. – 2013.– № 11.– С. 56–65.
155. Тивончук С.В. Особливості фінансового забезпечення сільського господарства у Франції і Україні / С.В.Тивончук, Я.О.Тивончук // Вісник Сумського національного аграрного університету: Фінанси і кредит. – Львів, 2013.– № 1.–С.61–69.
156. Тулуш Л.Д. Стратегічні напрями бюджетного регулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні / Л. Д. Тулуш, О.Д.Радченко // Економіка АПК.–2012.–№ 10.– С.81–90.
157. Фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Вінниччини / Статистичний збірник // головне управління статистики у Вінницькій області – 2012.– 123 с.

158. Фінансові показники діяльності сільськогосподарських підприємств Вінниччини. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області (за ред. В.Ф. Пікало) // 2013.– 60 с.
159. Хлівна І.В. Оцінювання рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / І.В. Хлівна // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 3. – С.39 – 41.
160. Шабатура Т.С. Формування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва / Т.С.Шабатура // Облік і фінанси.– 2012.–№ 4(58).– С.69–74.
161. Шевченко Н. О. Удосконалення механізму виділення ресурсів на кредитування сільськогосподарського виробництва / Н.О. Шевченко // Інвестиції: практика та досвід.– 2011.– № 7.– С.106–108.
162. Шевченко Н. О. Методичні підходи до оцінки результативності аграрної політики / Н.О. Шевченко // Інвестиції: практика та досвід.– 2011.– № 2.– С.110 –114.
163. Шелудько Н. М. Роль банківської системи у стимулюванні економічного зростання / Н.М. Шелудько // Фінанси України.– 2002.–№ 3.–С.120–128.
164. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Підручник / Валентина Миколаївна Шелудько.– 2-ге вид., стер. – К.:Знання, 2008.– 535 с.
165. Шемчушенко Г.Ю. Фінансово–правове регулювання банківського кредитування: Монографія / Г.Ю. Шемчушенко.– К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006.– 264 с.
166. Шолойко А. С. Тенденції державної підтримки сільського господарства / А.С. Шолойко // Економіка АПК.– 2012.– № 5.– С.41–44.
167. Шолойко А. С. Законодавче забезпечення державної фінансової підтримки страхування виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах / А.С. Шолойко // Економіка АПК.– 2010.– № 12.– С. 94–97.
168. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009.– 480 с.
169. Штулер Г.Г. Перспективні напрямки узгодження фінансової звітності в Україні з міжнародними стандартами / Г. Г. Штулер, В.К. Макарович, Т. І. Владімірова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка: зб. наук. праць. – Ч. 2. Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці. – 2010. – Вип. 29. – С. 253–256.

- 170.Шубравська О.В. Розвиток сільськогосподарського виробництва України: чинники зростання / О.В. Шубравська // Економіка АПК.–2015.–№ 5.–С.5–11.
- 171.Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер .– (перевод с нем. В.С.Автономова, М.С. Любского, А.Ю.Чепуренко) Издат. Прогрес, Москва.–1982.–455 с.
- 172.Черненко О.С. Індикатори фінансової безпеки / О.С.Черненко // Економіка. Фінанси. Менеджмент:актуальні питання науки і практики. – 2015.–№ 3.– С.71–78.
- 173.Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редколег.: Ю.С. Шемшученко (відповід. ред.) та ін. – К.: «Укр. енциклоп.», 1998.– Т.1: А–Г .– 672 с. іл.
- 174.Юрків Н.Я. Регіональні чинники фінансової безпеки реального сектору економіки / Юрків Н.Я.// Фінанси України. – 2011.– №12.–С. 99–110.
- 175.Юрків Н. Я. Фінансування підприємств реального сектору економіки: шляхи вдосконалення / Н.Я. Юрків // Фінанси України. – 2012.№ 7.С.118–127
- 176.Янчева Л. Фінансова звітність в інформаційній системі управління / Л. Янчева, І. Чернікова, С. Ляшенко // Бухгалтерський облік і аудит. –2007. – № 6. – С.57–61.
- 177.Яремчук О. Наукова полеміка з питань теоретичної концептуалізації фінансової безпеки підприємства / О. Яремчук // Світ фінансів.– №4(33).– 2012.– С.100–111.
- 178.Ясіновська І. Ф. Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств Львівщини / І.Ф. Ясіновська // Економіка АПК.– 2011.– № 5.– С.107–112.
- 179.Згідно з наказом міністерства економіки України «Про методику розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 №60. – Джерело: складено за : Вартість кредитів за даними статистичної звітності банків України і міжнародні резерви НБУ // Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://www.bank.gov.ua>; Показники економічного розвитку України 2000-2011рр. // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Основні показники економічного та соціального розвитку України // Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>; Стан державного боргу

- України// Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/> [Р.О.Костирко, Н.В. Темнікош.– Фінанси України 2013].
180. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://aeaer.com.ua/programa-upravlinnya-derzhavny-m-borgom-na-2014-rik/>
181. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: [***http://index.minfin.com.ua/index/infl/?2014](http://index.minfin.com.ua/index/infl/?2014)
182. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index/>
183. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/budget/>
184. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/7644>
185. Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p>.
186. Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [\[minagro.gov.ua>node/17529\]](http://minagro.gov.ua/node/17529). - Стан розвитку агропромислового комплексу України / Міністерство аграрної політики та продовольства України.- м. Київ. - Листопад 2016 року.
187. Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk/post/silske-gospodarstvo-v-ukraini-vstanovlue>
188. Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Сільське господарство Вінниччини за 2016 рік / Управління статистики у Вінницькій області

ДОДАТКИ

Підходи до трактування категорії «безпеки», «фінансова безпеки»*

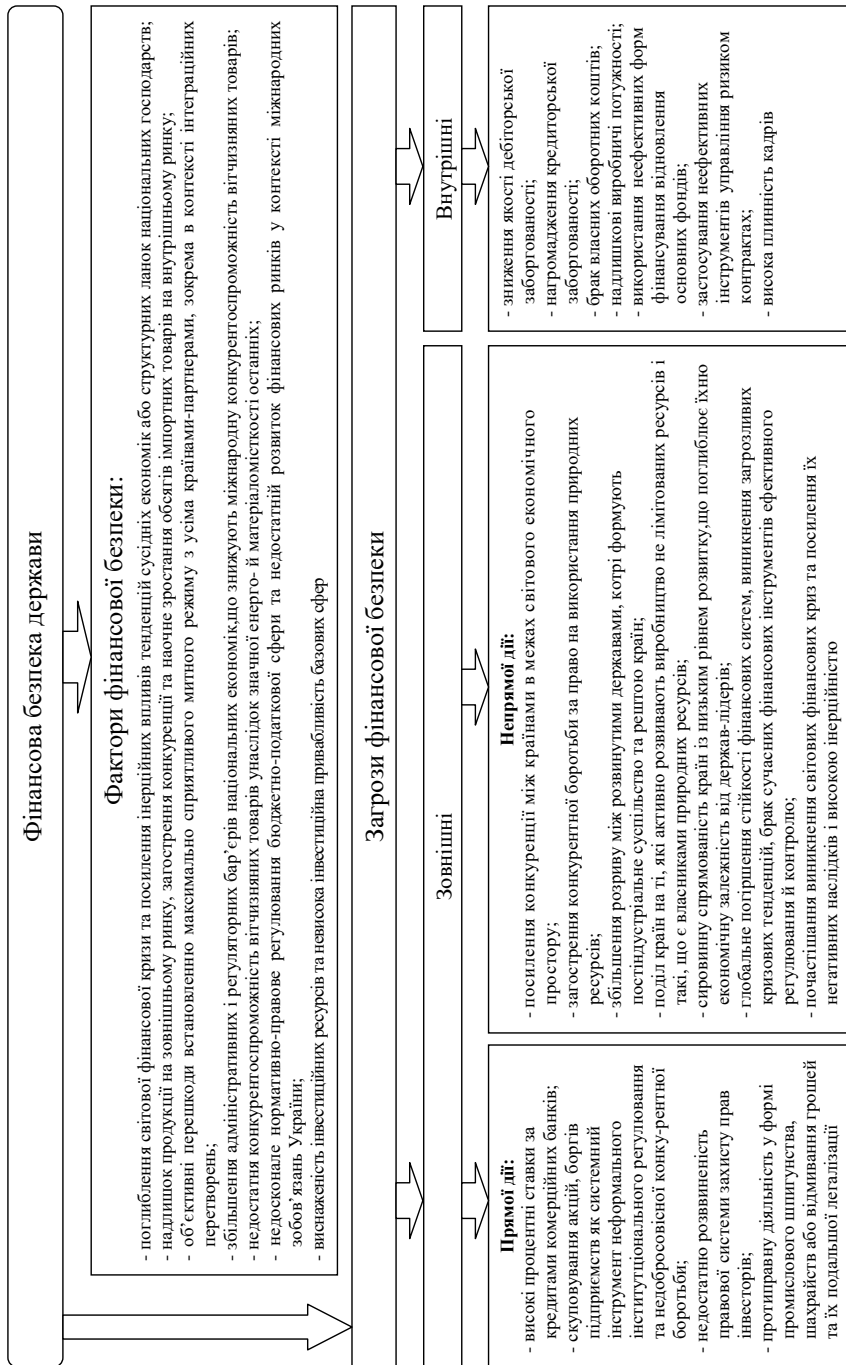
Джерело, автор	Визначення, цитата, коментар	Методичні підходи до трактування
1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [31, с.70]	Безпека – стан, коли кому, чому-небудь ніщо не загрожує	Трактуються з точки зору необхідності запобігання загрозам (конкретно не визначеним)
2. Мочерний С.В. [95, с.50]	Безпека – стан захищеності певного об'єкта або суб'єкта від різних загроз та наявність комплексу відповідних заходів для усунення таких заходів	
3. Юридична енциклопедія: [142, с.207]	Безпека – стан захищеності життя важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози	
4. Мочерний С.В. [94, с.95]	Безпека підприємства – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства, компанії від мафіозно-тїньових структур, нечесної конкуренції, некомпетентних рішень, недосконалих законів, а також здатність протистояти, цим загрозам і реалізовувати внутрішні цілі	Трагування визначенням конкретних видів загроз для підприємства
5. Мочерний С.В. [95, с.50]	Безпека підприємства організаційно-економічна – стан захищеності інтересів підприємства, фірми або компанії від некомпетентного або навмисного шкідливого управління, від хиб ринкової економіки і недосконалого державного регулювання та іншого, а також комплекс заходів щодо їх нейтралізації	
6. Мочерний С.В. [95, с.505]	Фінансова безпека держави – стан розвитку та функціонування фінансової системи, для якого властива стійка національна валюта, стабільна й динамічне економічне зростання (за низьких темпів інфляції або її відсутність), а внутрішній і насамперед зовнішній борг не загрожуєть фінансовій системі крахом, внаслідок чого фінансові ресурси країни ефективно використовуються в інтересах окремої людини, трудового колективу, різних соціальних верств і груп та всього суспільства	Узагальнене широке трактування з визначенням факторів стану фінансової безпеки держави, реального сектору економіки
7. Юрків Н.Я. [143, с.110]	Фінансова безпека реального сектору економіки – стійкий стан захищеності регіонів, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих фінансових чинників на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку реальних секторів їхніх економік	
8. Любимцев Ю. [88, с.55–64]	Фінансова безпека – забезпечення такого розвитку економіки, фінансової системи і фінансових відносин та процесів у країні та регіоні, за якого б створювалися б необхідні (прийнятні) фінансові умови та ресурси для соціально-економічної стабільності і розвитку суспільства в цілому та конкретного регіону, збереження цілісності й єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам країни в цілому й конкретному району зокрема	

9. Закон України «Про основи національної безпеки України» [54]	Фінансова безпека – стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	
10. Папехин Р.С. [105]	Фінансова безпека – граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам	
11. Каргузов Є.П. [61,с.174]	Фінансова безпека – фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третьє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і стабільний стан розвитку цієї фінансової системи	
12. Арефєва О.В. [7, с.101]	Фінансова безпека – стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражених у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми випадг за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського становища і перспектив її технологічного та фінансового розвитку	
13. Бланк І.А. [14]	Фінансова безпека підприємства являє собою кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в нинішньому і перспективному періоді	Тракування фінансової безпеки з точки зору управління ресурсами
14. Кириченко О.А. [66, с.15]	Фінансова безпека підприємства представляє собою фінансовий стан і фінансову стабільність, здатність забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності. Узагальнюючим показником оцінки безпеки є необхідний пріоритет власного капіталу підприємства. Цей показник оцінки фінансової безпеки містить також фактор контролю основної цілі власника підприємства – пріоритет власного вкладеного капіталу	
15. Горячева К.С. [35]	Фінансова безпека підприємництва як фінансовий стан, що характеризується: 1) збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, які використовуються підприємством; 2) стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз; 3) здатністю фінансової системи суб'єкта господарювання забезпечувати реалізацію власних фінансових ресурсів та гарантувати ефективний і стабільний розвиток фінансової системи підприємства	

16. Солов'єва А. [116]	Фінансову безпеку сільського господарства доцільно визначити як процес формування й ефективного використання фінансових ресурсів за умови «виключення можливості зловживань фінансовими коштами та перенесення напрямлення фінансових потоків у незакріплені законодавством сфери їх використання»
17. Давиденко Н.М. [41, с.60]	Фінансова безпека корпорацій в АПК – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, який гарантує найефективніше використання корпоративних ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування й динамічного розвитку
18. Приказюк О. [111, с.83]	Фінансова безпека сільськогосподарського підприємства – це такий фінансовий стан, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та сталій розвиток всієї фінансової системи. При цьому внутрішні і зовнішні загрози проявляються у впливі на діяльність підприємства різних ризиків
19. Бердар М. [13, с.75]	Фінансова безпека суб'єктів підприємництва є важливою складовою і представляє собою здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища
20. Авторське визначення категорії «фінансова безпека суб'єктів підприємництва аграрного сектору економіки»	Фінансова безпека суб'єктів підприємництва аграрного сектору економіки визначається таким фінансовим станом, за якого відсутні будь-які загрози (внутрішні і зовнішні), підприємство динамічно розвивається в умовах дотримуваної і цінової невизначеності та посилення конкурентного середовища, отримує прибуток як основний визначальний фактор фінансової безпеки і мотив підприємницької діяльності, що відповідає його пріоритетним інтересам аграріїв, забезпеченню продовольчої, національної та екологічної безпеки

* Джерело: узагальнено та удосконалено автором

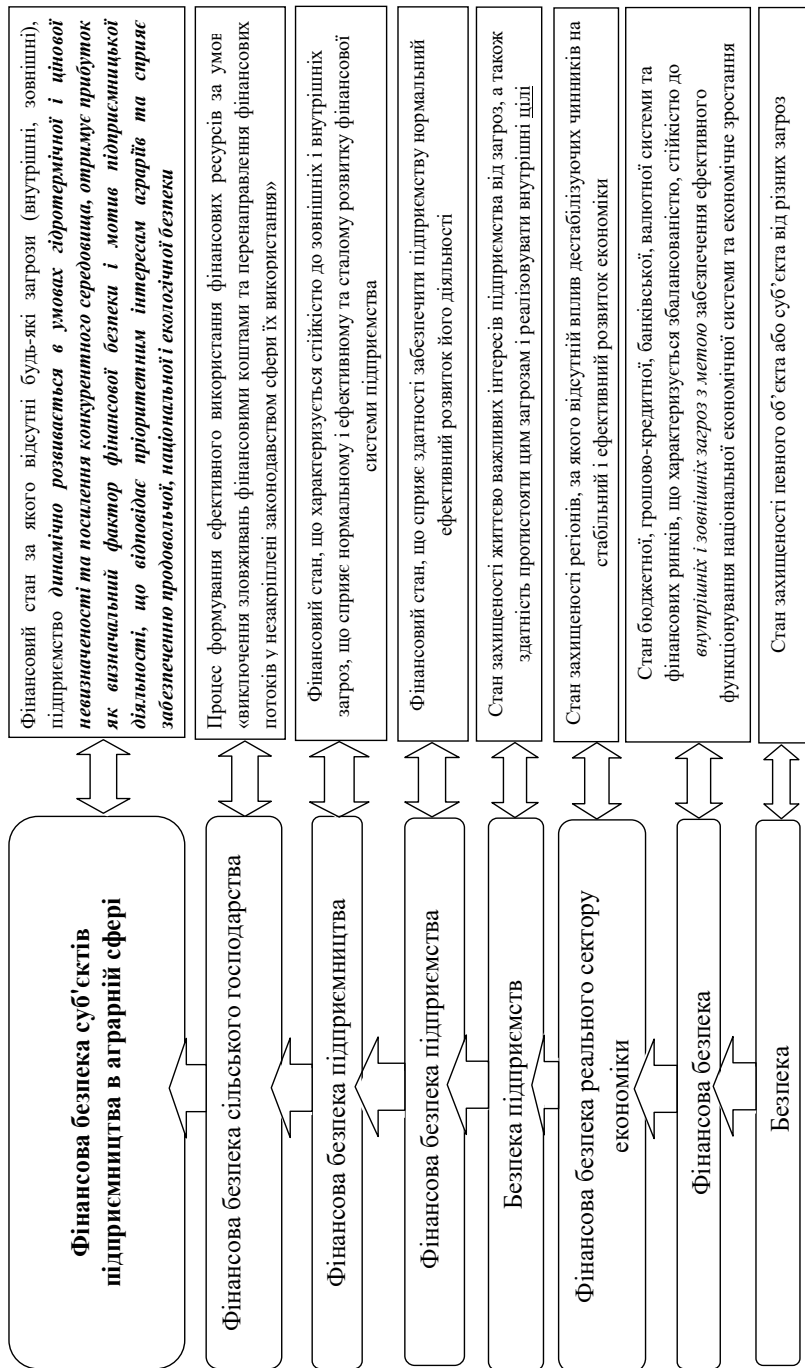
Фактори та загрози фінансовій безпеці держави [128, с. 56–65].

Основні складові фінансової безпеки суб'єктів підприємництва*

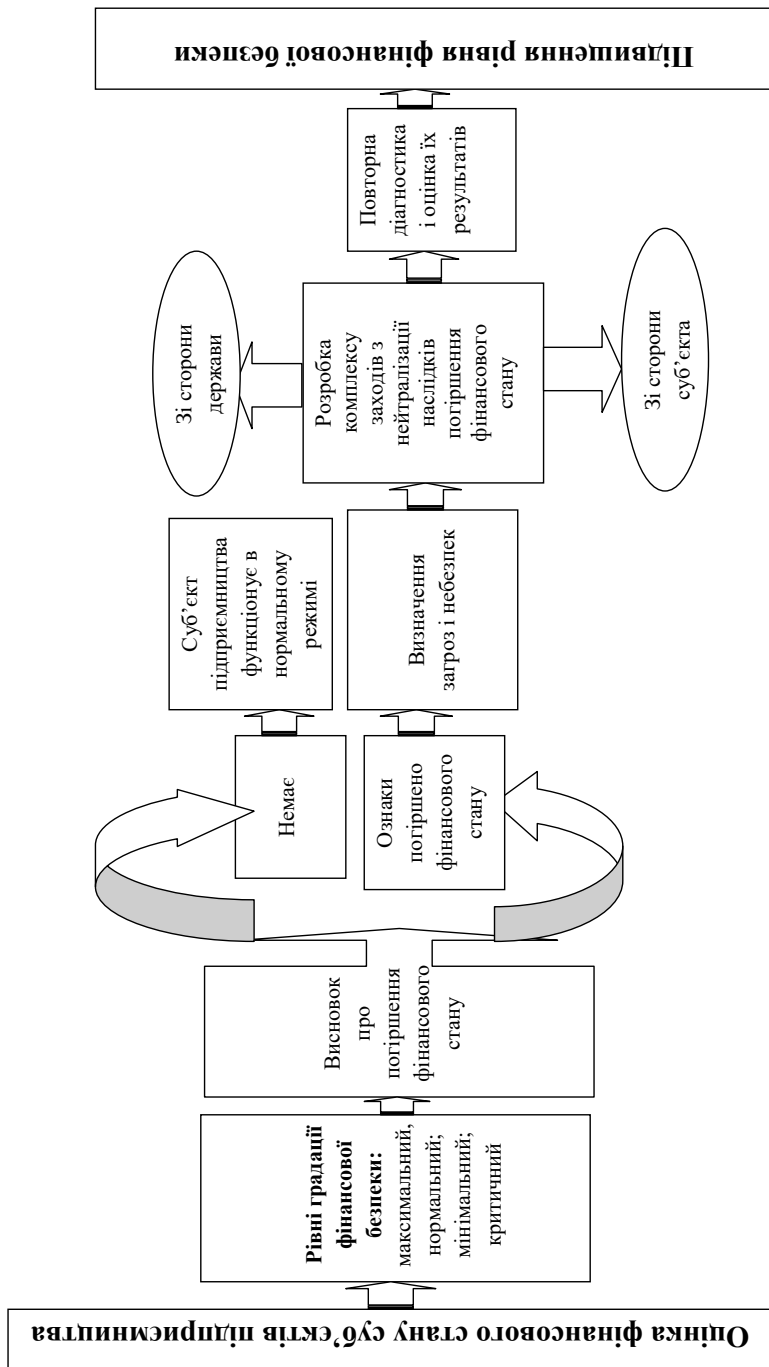
Складові	Характеристика
Мета	Гарантувати найбільш ефективне використання ресурсів для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> – досягнення суб'єктом певного збалансованого, стійкого до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів стану; – забезпечення ефективного функціонування економічної системи; – забезпечення безпеки капіталу та майна; – забезпечення фінансової стійкості, незалежності; – досягнення високого рівня менеджменту, оптимальної організаційної структури управління; – правова захищеність господарської діяльності
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> – пріоритет заходів попередження; – законність; – комплексне застосування коштів; – координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства; – компетентність; – системність
Ключові риси	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує рівноважний та стійкий фінансовий стан; – сприяє ефективній діяльності суб'єкта підприємництва; – дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організації
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> – ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних небезпек і загроз; – визначення індикаторів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва; – впровадження системи діагностики та моніторингу стану фінансової безпеки; – контроль та оцінка ефективності дії системи фінансової безпеки; – створення необхідних фінансових умов, що забезпечують стабільне зростання фірми; – своєчасне впровадження у фінансову діяльність сучасних технологій управління та інструментарію їх забезпечення; – ефективний і швидкий вихід з фінансової кризи й нейтралізація його наслідків
Об'єкти впливу	<ul style="list-style-type: none"> – прибуток; – капітал; – інвестиції; – інші джерела формування і використання фінансових ресурсів; – фінансові та економічні ризики; – кризи тощо
Фактори	<ul style="list-style-type: none"> – рівень забезпеченості фінансовими ресурсами; – стабільність і стійкість фінансового стану; – збалансованість фінансових потоків і розрахункових відносин; – ступінь ефективності фінансово-економічної діяльності; – рівень контролю за внутрішнім і зовнішніми ризиками

*Джерело: складено на основі [13, 100, 10, 34, 40]

Розвиток поняття фінансова безпека підприємництва: аграрний аспект

Етапи проведення фінансової діагностики рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері

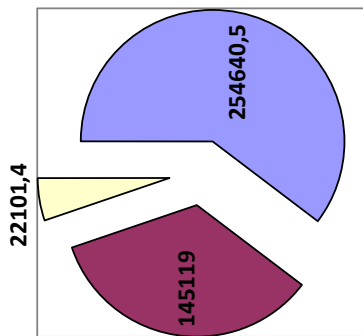

Кількість діючих с.-г. підприємств за організаційно-правовими формами у 2016 році

		В тому числі:											
Всього		господарські товариства		приватні підприємства		виробничі кооперативи		фермерські господарства		державні підприємства		підприємства інших форм господарювання	
		одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
Україна	47697	8700	18,2	3752	7,9	738	1,5	33682	70,6	222	0,5	603	1,3
Вінницька область	2668	470	17,6	219	8,2	51	1,9	1894	71,0	8	0,3	56	1,0
У % до загальної кількості підприємств України	5,6	5,4		5,8		6,9		5,6		3,6		9,2	

* Джерело: за даними Державної служби статистики України

**Структура виробництва валової продукції
сільського господарства України (за категоріями господарств)
в 2016 р., млн. грн.**

■ Господарства усіх категорій ■ Сільськогосподарські підприємства □ Фермерські господарства

Вихідні та розрахункові дані для визначення рівняння залежності прямої лінії (при зростанні чинникової і результативної ознаки)

Рік	Обсяг кредитів в економіку, млрд. грн. (x)	ВВП, млрд. грн. (y)	$\frac{x_i}{x_{\min}} - 1$ (d _x)	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d _y)	(bd _x)	Теоретичне значення ВВП, млрд. грн. (y _x)
2000	19,6	170,1	0	0	0	170,1
2005	143,4	441,5	6,316327	1,595532	1,005787	341,1843
2006	245,2	544,2	11,5102	2,199295	1,832839	481,8659
2007	426,9	720,7	20,78061	3,236919	3,309022	732,9646
2008	724,2	948,1	35,94898	4,57378	5,724372	1143,816
2009	703,5	913,3	34,89286	4,369195	5,556199	1115,209
2010	501	1082,6	24,56122	5,364491	3,911031	835,3664
Разом		4820,5	134,0102	21,33921	-	4820,506

Якщо розрахунки теоретичних значень результативної ознаки виконані правильно сума емпіричних та теоретичних величин збігається ($\sum y = \sum y_x$).

Рівняння залежності прямої лінії визначаємо за формулою:

$$y_x = y_{\min} \left(1 + bd \frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)$$

де y_x — рівняння одночинникової залежності прямої лінії (теоретичні значення результативного показника);

y_{\min} — мінімальне значення результативної ознаки;

b — параметр одночинникової залежності;

d — символ відхилень коефіцієнтів порівняння;

x_i — значення чинникової ознаки;

x_{\min} — мінімальне значення чинникової ознаки.

Параметр b обчислюємо за формулою:

$$b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{\min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x},$$

де d_y — величина відхилень від одиниці коефіцієнтів порівняння результативної ознаки;

d_x — величина відхилень від одиниці коефіцієнтів порівняння чинника.

Заданими табл. 1 параметри рівняння залежності прямої лінії складуть:

1. $x_{min} = 19,6$ млрд. грн., $y_{min} = 170,1$ млрд. грн.

$$b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x} = \frac{21,33921}{134,0102} = 0,159236.$$

Рівняння залежності прямої лінії має вигляд:

$$y_x = 170,1 \left(1 + 0,159236 \cdot d_{\frac{x_i}{x_{min}} - 1} \right).$$

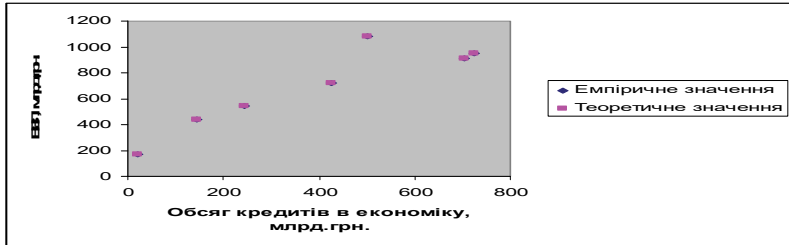
Параметр b у рівнянні залежності означає, що величина зміни відхилень коефіцієнта порівняння результативної ознаки зумовлена у 0,159236 рази зміною відхилень коефіцієнтів порівняння чинника на одиницю. Або це означає, що зміна розміру відхилень коефіцієнтів порівняння чинника x на одиницю призводить до зміни розміру відхилень теоретичних значень результативної ознаки в **0,159236** раза.

Теоретичні значення результативної ознаки y_x визначаємо скориставшись одержаним рівнянням залежності прямої лінії. Так, для відповідного року матимемо такі рівняння:

$$y_{x_{2000}} = y_{min} \left(1 + b d_{\frac{x_i}{x_{min}} - 1} \right) = 170,1 (1 + 0,159236 \cdot 0) = 170,1$$

$$y_{x_{2005}} = y_{min} \left(1 + b d_{\frac{x_i}{x_{min}} - 1} \right) = 170,1 (1 + 0,159236 \cdot 6,316327) = 341,1843 \text{ і т.д.}$$

Емпіричні та теоретичні значення результативної ознаки

Коефіцієнт стійкості:

$$k = 1 - \frac{\sum (d_y - bd_x)}{\sum d_y},$$

де k — коефіцієнт стійкості зв'язку;

d_y — величина відхилень коефіцієнтів порівняння емпіричних значень результативної ознаки;

bd_x — величина відхилень коефіцієнтів порівняння теоретичних значень результативної ознаки.

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта стійкості зв'язку

Рік	$\frac{y_t}{y_{min}} - 1$ (d_y)	bd_x	$ d_y - bd_x $
2000	0	0	0,589745
2005	1,595532	1,005787	0,366456
2006	2,199295	1,832839	0,0721
2007	3,236919	3,309022	1,15059
2008	4,57378	5,724372	1,187
2009	4,369195	5,556199	1,45346
2010	5,364491	3,911031	4,819351
Разом	21,33921	-	0,589745

За даними табл. 2, $k = 1 - \frac{4,819351}{21,33921} = 1 - 0,225845 = 0,774 \approx 0,8$.

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між обсягами кредитів в економіку та ВВП, свідчить про високий рівень. Або коефіцієнт кореляції (0,8) характеризує високий рівень тісноти зв'язку між обсягами кредитів в економіку та ВВП.

Вихідні та розрахункові дані для визначення рівняння залежності прямої лінії (при зростанні чинникової і результативної ознаки)

Рік	Обсяг кредитів в економіку АПК, млрд. грн. (x)	Виробництво валової продукції сільського господарства, млрд. грн. (y)	$\frac{x_i}{x_{\min}} - 1$ (d_x)	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	(bd_x)	Теоретичне значення, млрд. грн. (y_x)
2000	10,4	92,6	0,529412	0,042793	0,081081	95,99999
2005	12,8	94,9	0,882353	0,068694	0,140502	100,8
2006	14,6	88,8	1,147059	0	0,182653	104,4
2007	20,1	104	1,955882	0,171171	0,311447	115,4
2008	6,8	102,1	0	0,149775	0	88,8
2009	10,1	100,5	0,485294	0,131757	0,077276	95,39999
2010	12,5	118,1	0,838235	0,329955	0,133477	100,2
Разом	87,3	701	5,838235	0,894144	-	700,9999

Параметри рівняння залежності прямої лінії складуть:

1. $x_{\min} = 6,8$ млрд. грн., $y_{\min} = 88,8$ млрд. грн.

$$2. \quad b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{\min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x} = \frac{0,894144}{5,838235} = 0,153153.$$

Рівняння залежності прямої лінії має вигляд:

$$y_x = 88,8 \left(1 + 0,153153 \cdot d_{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right).$$

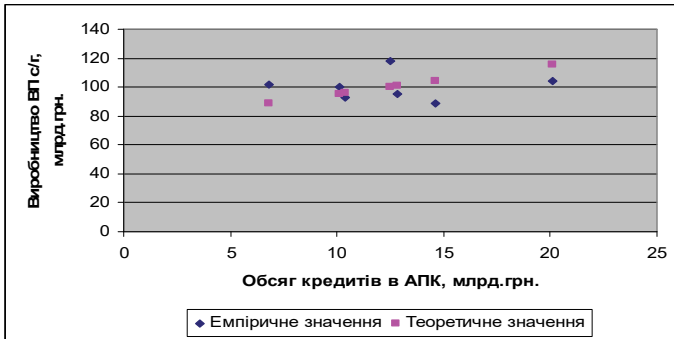
Параметр b у рівнянні залежності означає, що величина зміни відхиленя коефіцієнта порівняння результативної ознаки зумовлена у 0,153153 рази зміною відхиленя коефіцієнтів порівняння чинника на одиницю. Або це означає, що зміна розміру відхиленя коефіцієнтів порівняння чинника x на одиницю призводить до зміни розміру відхиленя теоретичних значень результативної ознаки в 0,153153 раза.

Теоретичні значення результативної ознаки y_x визначаємо скориставшись одержаним рівнянням залежності прямої лінії. Наприклад, для відповідного року матимемо такі рівняння:

$$y_{x_{2000}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1}{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right) = 88,8(1 + 0,153153 \cdot 0,529412) = 95,99$$

$$y_{x_{2005}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1}{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right) = 88,8(1 + 0,153153 \cdot 0,882353) = 100,8 \quad \text{і т.д.}$$

Емпіричні та теоретичні значення результативної ознаки

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта стійкості зв'язку

Рік	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	bd_x	$ d_y - bd_x $
2000	0,042793	0,081081	0,03829
2005	0,068694	0,140502	0,07181
2006	0	0,182653	0,18265
2007	0,171171	0,311447	0,14028
2008	0,149775	0	0,149775
2009	0,131757	0,077276	0,05448
2010	0,329955	0,133477	0,196478
Разом	0,894144	-	0,833763

$$k = 1 - \frac{0,833763}{0,894144} = 1 - 0,93247 = 0,06753 \approx 0,1.$$

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між обсягами кредитів в АПК з виробництвом валової продукції сільського господарства, свідчить про дуже низький рівень і нестійкий зв'язок.

Вихідні та розрахункові дані для визначення рівняння залежності прямої лінії (при зростанні чинникової і результативної ознаки)

Рік	Обсяг кредитів в економіку АПК, млрд. грн. (x)	ВВП, млрд. грн. (y)	$\frac{x_i}{x_{\min}} - 1$ (d_x)	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	(bd_x)	Теоретичне значення ВВП, млрд. грн. (y_x)
2000	2,1	170,1	0	0	0	170,1
2005	10,4	441,5	3,952381	1,595532	3,208428	715,8536
2006	12,8	544,2	5,095238	2,199295	4,136167	873,6619
2007	14,6	720,7	5,952381	3,236919	4,83197	992,0181
2008	20,1	948,1	8,571429	4,57378	6,958037	1353,662
2009	6,8	913,3	2,238095	4,369195	1,816821	479,1412
2010	10,1	1082,6	3,809524	5,364491	3,092461	696,1276
2011	12,5	1314	4,952381	6,724868	4,020199	853,9359
Разом	89,4	6134,5	34,57143	28,06408	28,06408	6134,501

1. $x_{\min} = 2,1$ млрд. грн., $y_{\min} = 170,1$ млрд. грн.

$$2. b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{\min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x} = \frac{28,06408}{34,57143} = 0,811771.$$

Рівняння залежності прямої лінії має вигляд:

$$y_x = 170,1 \left(1 + 0,811771 \cdot d_{\frac{x}{x_{\min}} - 1} \right).$$

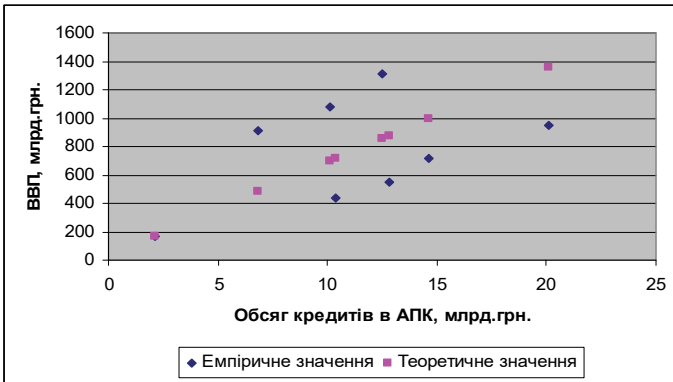
Параметр b у рівнянні залежності означає, що величина зміни відхилень коефіцієнта порівняння результативної ознаки зумовлена у 0,811771 рази зміною відхилень коефіцієнтів порівняння чинника на одиницю. Або це означає, що зміна розміру відхилень коефіцієнтів порівняння чинника x на одиницю призводить до зміни розміру відхилень теоретичних значень результативної ознаки в 0,811771 рази.

Теоретичні значення результативної ознаки y_x

$$y_{x_{2000}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{x_i - 1}{x_{\min}} \right) = 170,1(1 + 0,811771 \cdot 0) = 170,1$$

$$y_{x_{2005}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{x_i - 1}{x_{\min}} \right) = 170,1(1 + 0,811771 \cdot 3,952381) = 715,8536 \text{ і т.д.}$$

Емпіричні та теоретичні значення результативної ознаки

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта стійкості зв'язку

Рік	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	bd_x	$ d_y - bd_x $
2000	0	0	0
2005	1,595532	3,208428	1,6129
2006	2,199295	4,136167	1,93687
2007	3,236919	4,83197	1,59505
2008	4,57378	6,958037	2,38426
2009	4,369195	1,816821	2,552374
2010	5,364491	3,092461	2,272031
2011	6,724868	4,020199	2,704668
Разом	28,06408	28,06408	15,05815

$$k = 1 - \frac{15,05815}{28,06408} = 1 - 0,536563 = 0,463437 \approx 0,5.$$

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між обсягами кредитів в АПК з ВВП, свідчить про низький рівень і нестійкий зв'язок.

Вихідні та розрахункові дані для визначення рівняння залежності прямої лінії (при зростанні чинникової і результативної ознаки)

Рік	Кредити на 1 га, тис.грн. (x)	Рівень прибутку, тис.грн. (y)	$\frac{x_i}{x_{\min}} - 1$ (d_x)	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	(bd_x)	Теоретичне значення рівня прибутку, тис. грн. (y_x)
2000	264,0098	113602,7	0,242006	0,028009	0,251245	138271,95
2005	489,0731	152279,3	1,300792	0,378	1,350453	259742,72
2006	505,1779	223635,3	1,376555	1,023712	1,429109	268434,77
2007	591,9171	110507,5	1,78461	0	1,852743	315249,5
2008	978,3271	261605,3	3,602435	1,367308	3,739968	523802,01
2009	264,3678	257313	0,24369	1,328466	0,252993	138465,17
2010	212,5673	635530,5	0	4,751017	0	110507,5
Разом	3305,44	1754473,6	8,550087	8,876512	-	1754473,6

Параметри рівняння залежності прямої лінії складуть:

1. $x_{\min} = 212,5673$ тис.грн., $y_{\min} = 110507,5$ тис. грн.

2.
$$b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{\min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x} = \frac{8,876512}{8,550087} = 1,0381779.$$

Рівняння залежності прямої лінії має вигляд:

$$y_x = 110507,5 \left(1 + 1,0381779 \cdot d_{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right).$$

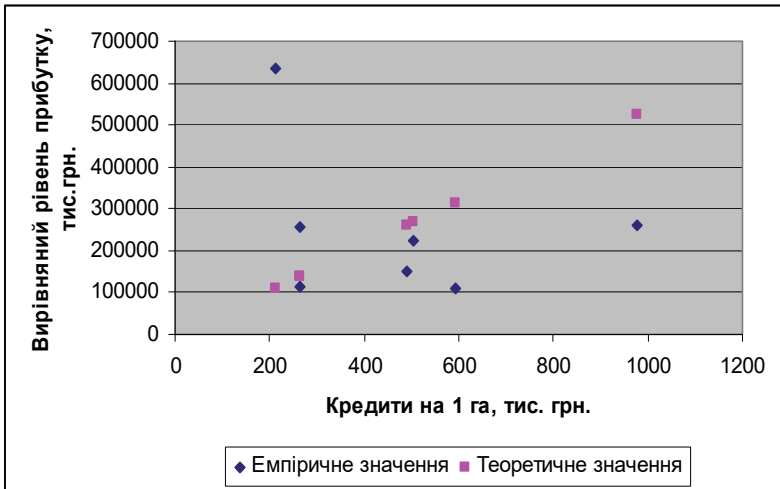
Параметр b у рівнянні залежності означає, що величина зміни відхилень коефіцієнта порівняння результативної ознаки зумовлена у 1,6080224 рази зміною відхилень коефіцієнтів порівняння чинника на одиницю. Або це означає, що зміна розміру відхилень коефіцієнтів порівняння чинника x на одиницю призводить до зміни розміру відхилень теоретичних значень результативної ознаки в 1,6080224 раза.

Теоретичні значення результативної ознаки y_x для відповідного року матимемо такі рівняння:

$$y_{x_{2000}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1}{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right) = 110507,5(1 + 1,0381779 \cdot 0,242006) = 138271,95$$

$$y_{x_{2005}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1}{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right) = 110507,5(1 + 1,0381779 \cdot 1,300792) = 259742,72$$

Емпіричні та теоретичні значення результативної ознаки

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта стійкості зв'язку

Рік	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	bd_x	$ d_y - bd_x $
2000	0,028009	0,251245	0,22324
2005	0,378	1,350453	0,97245
2006	1,023712	1,429109	0,4054
2007	0	1,852743	1,85274
2008	1,367308	3,739968	2,37266
2009	1,328466	0,252993	1,075473
2010	4,751017	0	4,751017
Разом	8,876512	-	11,65298

$$k = 1 - \frac{11,65298}{8,876512} = 1 - 1,312788 = -0,31279 \approx -0,3.$$

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між сумою кредитів на 1 га і рівнем прибутку с/г підприємств, свідчить про дуже низький рівень і нестійкий обернений зв'язок. Або коли коефіцієнт кореляції від'ємний, підвищення суми кредитів на 1 га супроводжуватиметься зменшенням рівня прибутку с/г підприємств.

Вихідні та розрахункові дані для визначення рівняння залежності прямої лінії (при зростанні чинникової і результативної ознаки)

Рік	Кредити на 1 га, тис.грн. (x)	Рівень рентабельності, тис.грн. (y)	$\frac{x_i}{x_{\min}} - 1$ (d_x)	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	(bd_x)	Теоретичне значення рівня рентабельності, тис. грн. (y_x)
1	2	3	4	5	6	7
2000	264,0098	8,8	0,242006	0,257143	0,138288	7,9680129
2005	489,0731	12,6	1,300792	0,8	0,743302	12,203114
2006	505,1779	15,4	1,376555	1,2	0,786595	12,506164
Продовження додатку К						
1	2	3	4	5	6	7
2007	591,9171	7	1,78461	0	1,019767	14,138368
2008	978,3271	11,5	3,602435	0,642857	2,058513	21,40959
2009	264,3678	8,5	0,24369	0,214286	0,13925	7,9747495
2010	212,5673	19,4	0	1,771429	0	7
Ра-зом	3305,44	83,2	8,550087	4,885714	-	83,2

Параметри рівняння залежності прямої лінії складуться:

1. $x_{\min} = 212,5673$ тис.грн., $y_{\min} = 7$ тис. грн.

$$2. \quad b = \frac{\sum \left(\frac{y_i}{y_{\min}} - 1 \right)}{\sum \left(\frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right)} = \frac{\sum d_y}{\sum d_x} = \frac{4,885714}{8,550087} = 0,5714227.$$

Рівняння залежності прямої лінії має вигляд:

$$y_x = 7 \left(1 + 0,5714227 \cdot d_{\frac{x_i}{x_{\min}} - 1} \right).$$

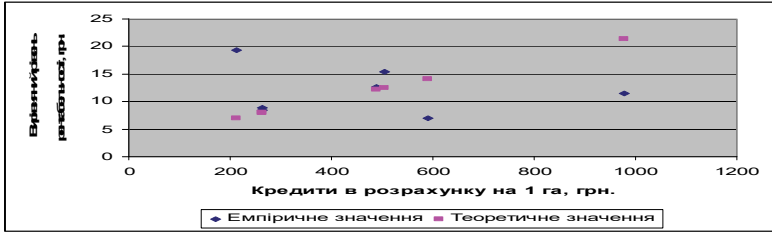
Параметр b у рівнянні залежності означає, що величина зміни відхилень коефіцієнта порівняння результативної ознаки зумовлена у 0,5714227 рази зміною відхилень коефіцієнтів порівняння чинника на одиницю.

Теоретичні значення результативної ознаки y_x для відповідного року матимемо такі рівняння:

$$y_{x_{2000}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right) = 7 \left(1 + 0,5714227 \cdot 0,242006 \right) = 7,9680129$$

$$y_{x_{2005}} = y_{\min} \left(1 + bd \frac{x_i}{x_{\min}} - 1 \right) = 7 \left(1 + 0,5714227 \cdot 1,300792 \right) = 12,203114$$

Емпіричні та теоретичні значення результативної ознаки

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта стійкості зв'язку

Рік	$\frac{y_i}{y_{\min}} - 1$ (d_y)	bd_x	$ d_y - bd_x $
2000	0,257143	0,138288	0,118855
2005	0,8	0,743302	0,056698
2006	1,2	0,786595	0,413405
2007	0	1,019767	1,01977
2008	0,642857	2,058513	1,41566
2009	0,214286	0,13925	0,075036
2010	1,771429	0	1,771429
Разом	4,885714	-	4,87

$$k = 1 - \frac{4,87}{4,885714} = 1 - 0,996958 = 0,003042.$$

Розраховане значення коефіцієнта стійкості зв'язку між сумою кредитів на 1 га і рівнем рентабельності с/г підприємств Вінниччини, свідчить про дуже низький рівень (майже не існує) і нестійкий зв'язок.

Розрахунок коефіцієнта капіталізації

Коефіцієнт капіталізації визначатимемо за таким алгоритмом.

$$K_{\text{кп}} = 3K \times \Pi_{\text{рт}} + (1 - 3C) \times \Pi_{\text{рб}},$$

де

$K_{\text{кп}}$ – коефіцієнт капіталізації підприємства;

$3K$ – частка позикового капіталу в загальній структурі капіталу;

$\Pi_{\text{рт}}$ – відсотковий платіж за отриманий кредит (відсоткова ставка за кредит);

$3C$ – частка власного капіталу в загальній структурі капіталу, %

$\Pi_{\text{рб}}$ – норма прибутковості (середньозважена вартість капіталу WACC).

Тобто за WACC за умови розрахунку коефіцієнта капіталізації є мінімальною нормою прибутковості.

Капіталізацію підприємства визначаємо за таким алгоритмом:

$$KП = \left[\left(\frac{\Phi P_{(n-1)} \cdot (1 + D)^{(n-1)}}{K_{KП(n-1)}} \right) + \left(\frac{\Phi P_n}{K_{KПn}} \right) + \left(\frac{\frac{\Phi P_{(n+1)}}{(1+D)^{(n+1)}}}{K_{KП(n+1)}} \right) \right], \text{ де}$$

$KП$ – капіталізація підприємства;

$\Phi P (n - 1)$ – фінансовий результат за попередній період;

ΦP_n - збільшення щодо фінансового результату за поточний період;

$\Phi P (n + 1)$ – збільшення щодо фінансового результату за майбутній період;

$K_{кп} (n - 1)$ – коефіцієнт капіталізації підприємства за попередній період;

$K_{кпn}$ – коефіцієнт капіталізації підприємства за поточний період;

$K_{кп} (n + 1)$ – коефіцієнт капіталізації підприємства за майбутній період;

D - ставка дисконту.

Зведені дані розрахунку капіталізації для сільськогосподарських підприємств Вінницької області представлений у таблиці 1.

Алгоритм розрахунку коефіцієнта капіталізації за 2007-2014 рр.:

$$K_{\text{кп } 2007} = 0,509 \times 0,171 + (1 - 0,491) \times 0,502 = 0,343$$

$$K_{\text{кп } 2008} = 0,578 \times 0,168 + (1 - 0,422) \times 1,136 = 0,754$$

$$K_{\text{кп } 2009} = 0,616 \times 0,259 + (1 - 0,384) \times 0,499 = 0,467$$

$$K_{\text{кп } 2010} = 0,597 \times 0,222 + (1 - 0,403) \times 2,173 = 1,429$$

$$K_{\text{кп } 2011} = 0,512 \times 0,172 + (1 - 0,488) \times 2,853 = 1,549$$

$$K_{\text{кп } 2012} = 0,555 \times 0,210 + (1 - 0,445) \times 1,304 = 0,841$$

$$K_{\text{кп } 2013} = 0,564 \times 0,187 + (1 - 0,436) \times 0,431 = 0,349$$

$$K_{\text{кп } 2014} = 0,692 \times 0,19 + (1 - 0,308) \times 0,345 = 0,284$$

Використовуючи вихідні дані приведені в таблиці 2 та розрахований коефіцієнт капіталізації спробуємо визначити капіталізацію сільськогосподарських підприємств Вінницької області:

$$K_{\text{п}2008} = ((171084,4 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 0,343) + (244854,6 : 0,754) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 1120777,9 + 324740,8 + 12798,5 = 1458317,2 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2009} = ((415939 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 0,754) + (-237638,0 : 0,467) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 934615,3 + (-508860,8) + 12798,5 = 438553 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2010} = ((178301 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 0,467) + (649100 : 1,429) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 857906,5 + 454233,7 + 12798,5 = 1324938,7 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2011} = ((827401 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 1,429) + (1006585,8 : 1,549) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 1301028,7 + 649829,4 + 12798,5 = 1963656,6 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2012} = ((1833986,8 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 1,549) + (-591646,9 : 0,841) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 4120968,3 + (-703504) + 12798,5 = 3430262,8 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2013} = ((1242339,9 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 0,841) + (-810133,3 : 0,349) + ((78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810) = 3319307,7 + (-2321298,9) + 12798,5 = 3099908,2 \text{ тис.грн.}$$

$$K_{\text{п}2014} = ((432206,6 \times (1+0,499)^{(3-1)}) : 0,349) + (288370,2 : 0,284) + (78456,1 : (1+0,499)^{(4+1)}) : 0,810 = 2782718,2 + 1015388,0 + 12798,5 = 3810904,7 \text{ тис.грн.}$$

Алгоритм індикаторів і показників фінансового стану, що визначають рівень фінансової безпеки підприємства за різними методиками авторів

Показники	1) За Чернелєвським Л.М. та ін.	2) За Поддєрьогіним А.М.	3) За Дем'яненко М.Я. та ін.	4) За Партин Г.О.	5) За Даниловим О.Д., Дмирянко М.Г.	7) За Мед В.О.	8) За Тарасенко Н.В.	Оптимальне теоретичне значення
1	2	3	4	5	6	7	9	10
Показники ліквідності та платоспроможності підприємства								
Сума власних оборотних коштів		Власний капітал + Довгострокові зобов'язання – Поточні активи - Поточні зобов'язання		Поточні активи / Поточні зобов'язання				
Частка власних оборотних коштів у повній потужності		Власні оборотні кошти / Вартість запасів			Власні оборотні кошти / Вартість запасів			Більше 0,5
Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	(Грошові кошти + Поточні фінансові інвестиції) / Поточні зобов'язання	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	Високоліквідні активи / Поточні зобов'язання	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	Грошові кошти + Короткострокові цінні папери / Поточні зобов'язання	(Грошові кошти + Поточні фінансові інвестиції) / Поточні зобов'язання	Кошти + Короткостр. фінан. вкладення / Короткостр. зобов'язання	1) 0,05-0,2 2) Більше 0,2 5) більше 0,2 8) перевищує 0,2-0,25
Коефіцієнт швидкої (поточної) ліквідності	Оборотні активи – Виробничі запаси / Поточні зобов'язання	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	Ліквідні активи / Поточні пасиви	Грошові кошти + Поточні фінан. інвестиції + Дебтор. зоборгованість / Поточні зобов'язання		Грошові кошти + Поточні фінан. інвестиції + Дебтор. зоборгованість / Поточні зобов'язання		1) 0,5-0,8 2) більше 1 8) 0,8-0,9
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	Поточні активи / Поточні зобов'язання	Поточні активи / Поточні зобов'язання	Поточні активи / Поточні зобов'язання	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	Поточні активи / Поточні зобов'язання	Поточні Короткостр. окрові зобов'язання	2) більше 1 3) більше 1 8) більше 1

Частка оборотних коштів у активах		Оборотні активи / Валюта балансу	Поточні активи / Балансова вартість активів	Оборотні активи / Валюта балансу					
Коефіцієнт грошової платоспроможності	-	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	Грошові кошти + Поточні зобов'язання						
Коефіцієнт розрахункової платоспроможності	-	Грошові кошти + Дебіторська заборгованість / Поточні зобов'язання	Грошові кошти + Поточні зобов'язання						
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	-	Оборотні засоби / Поточні зобов'язання	Оборотні засоби / Поточні зобов'язання						
Показники фінансової стійкості та стабільності підприємства									
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	Власний капітал – Необоротні активи / Оборотні активи	(Оборотні активи – Зобов'язання) / Оборотні активи						Власний капітал – Поза оборотні активи / Обігові кошти	8) більше 0,1
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	Власні кошти капітал / Власний капітал + Залучений капітал	Власні кошти (довгостр. та поточні зобов'язання) / Власний капітал	Залучені кошти	Власні кошти / Підсумок по балансу			Джерела власних і притриманих до них коштів / Валюта балансу	2) більше або дорівнює 0,5 5) більше 0,5 6) не більше 1,0 8) не менше 0,5
Коефіцієнт маневреності власних коштів	(Власні кошти + Довгострокові кредити + Довгострокові позиції – Необоротні активи) / Власні кошти + Довгострокові кредити + Довгострокові позиції	(Власний капітал – Необоротні активи) / Власний капітал	Власні обігові кошти / Власний капітал + Довгострокові зобов'язання	Власні оборотні кошти / Власні кошти	Власні оборотні кошти / Підсумок балансу) / Власний капітал			Власні кошти (розділ II балансу) / Власний капітал	2) більше 0,3 5) якомога більший 6) не менше 0,5 7) 0,4–0,6
Коефіцієнт концепції залученого капіталу	Залучений капітал / Усього господарських коштів	Залучений капітал / Підсумок балансу		Залучений капітал / Підсумок балансу					2) менше 0,5 5) менше 0,5

Коефіцієнт консолідації власного капіталу	Власний капітал / Активи					Власний капітал / Валюта балансу	Власні кошти / Позикові кошти	8) більше 1
Коефіцієнт фінансової стабільності		Власний капітал / Залучений капітал						
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів		Довгострокові зобов'язання / Власний капітал + Довгострокові зобов'язання				Довгострокові зобов'язання / Власний капітал		
Коефіцієнт фінансової залежності	Активи / Власний капітал					Валюта балансу / Власний капітал	Позиковий капітал / Загальний капітал	2) більше 1 4) 0,4
Коефіцієнт співвідношення позичених і власних коштів	Позикові кошти / Власні кошти		Зобов'язання по залученню і позиченим коштам / Власні кошти			Залучений капітал (розділ III пасиву балансу) + Короткострокові кредити банків / Власний капітал		2) менше 1 5) менше 1 7) більше 1
Коефіцієнт фінансової стійкості							Власний капітал + (Довгостр. позикові кошти – Використ. позикових коштів) / Валюта балансу	1) 1
Коефіцієнт фінансового левериджу		Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал					Менше 0,5
Показник заборгованості кредиторам		Заборгованість кредиторам / Усього активів x 100%						Якомога менший

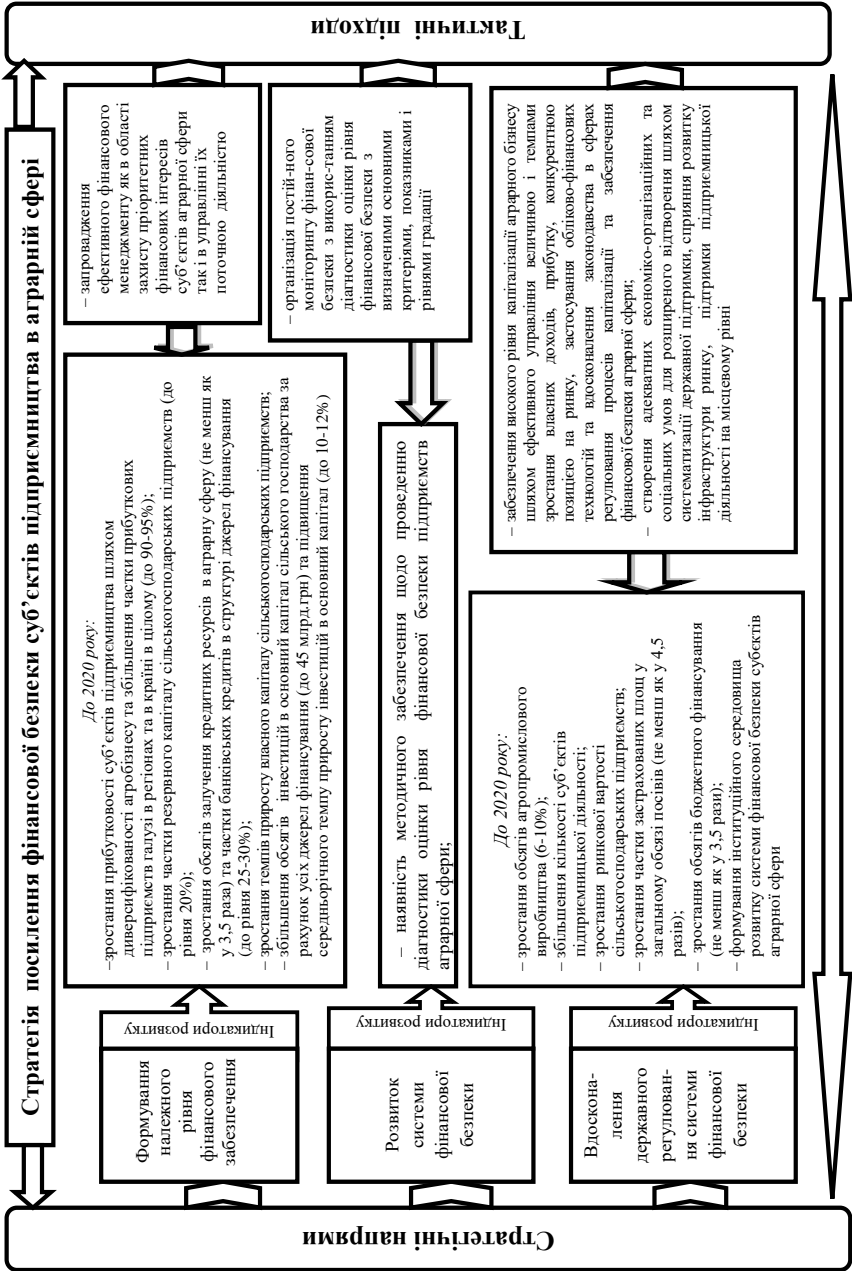
Показники ділової активності підприємства									
Загальна оборотність капіталу	Виручка від реалізації / Підсумок балансу	Дохід від реалізації / Власний і залучений капітал	Виручка від реалізації / Підсумок балансу	Виручка від реалізації / Підсумок балансу	Обсяг реалізації / Середня валюта балансу	5) зменшення 7) більше 5			
Оборотність запасів	Чистий дохід від реалізації продукції / Сума запасів	Виручка від реалізації / Сума запасів	Виручка від реалізації / Середні залишки запасів	Виручка від реалізації / Готова продукція	Витрати на виробництво / Виробничі запаси	7) більше 8			
Оборотність готової продукції	Чистий дохід від реалізації продукції / Сума запасів	Виручка від реалізації / Готова продукція	Виручка від реалізації / Середні залишки запасів	Виручка від реалізації / Готова продукція	Витрати на виробництво / Виробничі запаси	5) зменшення			
Оборотність дебітор. зборгованості, оборотів	Чистий дохід від реалізації продукції / Середня дебітор. зборгованість	Виручка від реалізації / Дебітор. зборгованість	Середні залишки зборгованості в період / Середнє значення дебітор. зборгованості від реалізації	Дохід від реалізації продукції / Середнє значення дебітор. зборгованості	Виручка від реалізації / Дебітор. зборгованість	5) зменшення			
Оборотність кредиторської зборгованості, оборотів	Чистий дохід від реалізації продукції / Середня кредитор. зборгованість	Виручка від реалізації / Кредиторська зборгованість	Виручка від реалізації / Середні залишки зборгованості	Дохід від реалізації продукції / Середнє значення кредитор. зборгованості	Виручка від реалізації / Кредиторська зборгованість	5) зменшення			
Оборотність власного капіталу, оборотів	Чистий дохід від реалізації продукції / Сума власного капіталу	Виручка від реалізації / Підсумок I розділу пасиву балансу	Дохід від реалізації продукції / Середні залишки оборотних активів	Дохід від реалізації продукції / Середнє значення власного капіталу	Обсяг реалізації / Середня сума власного капіталу	5) зменшення 7) більше 8			
Оборотність активів	-	-	Виручка від реалізації / Середній розмір активів	Дохід від реалізації продукції / Середні залишки оборотних активів	-				
Показники рентабельності підприємства									
Рентабельність виробництва	Прибуток / Обсяг реалізації	Прибуток від реалізації	Прибуток від реалізації / Середній розмір активів	Прибуток від реалізації / Середні залишки оборотних активів	Прибуток від реалізації / Середня сума власного капіталу				
Рентабельність продаж	-	-	Прибуток від реалізації / Середній розмір активів	Прибуток від реалізації / Середні залишки оборотних активів	Прибуток від реалізації / Середня сума власного капіталу	5) більше 20%			

Рентабельність операційної діяльності				Прибуток від операц. діяльності / Собівартість продукції x 100%	Прибуток від операцій. діяльності / Повна собівартість x 100%			5) більше 20%
Коефіцієнт норми прибутку		Чистий прибуток / Виручка від реалізації						
Коефіцієнт рентабельності		Чистий прибуток / Активи або власний капітал						
Співвідношення нерозпод. прибутку до всієї суми активів		Нерозподілений прибуток / усі активи						
Рентабельність активів				Прибуток після сплати податків і дивідендів на привілейовані акції / (Активи – Нематеріальні активи) x 100 %	Чистий прибуток / Активи			
Рентабельність власного капіталу				(Чистий прибуток / Власний капітал) x 100%				5) більше 20%
Рентабельність капіталу					Прибуток від усіх видів діяльності до оподаткування / Активи x 100%			5) більше 20%

* Джерело: узагальнено автором

Відповідність основних показників фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Вінницької області за запропонованими рівнями градації

Показники	2008 р.	2009 р	2010 р	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1) Коефіцієнт покриття	нормальний	нормальний	нормальний	максимальний	нормальний	максимальний	нормальний
2) Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний
3) Коефіцієнт маневреності власних коштів	максимальний	нормальний	максимальний	максимальний	максимальний	максимальний	максимальний
4) Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	мінімальний	нормальний	нормальний	мінімальний	мінімальний	мінімальний	мінімальний
5) Коефіцієнт фінансового левериджу	мінімальний	критичний	критичний	мінімальний	мінімальний	критичний	критичний
6) Коефіцієнт співвідношення оборотних і власних коштів	мінімальний	нормальний	мінімальний	мінімальний	мінімальний	мінімальний	критичний
7) Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний	критичний

Л.О.ВДОВЕНКО, О.С.ЧЕРНЕНКО

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Монографія

Підписано до друку 15.01.2018.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 7,87. Обл.-видавн. арк. 7,32.
Наклад 20 прим. Зам. № 8520.
Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>

